

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI EĞİTİMİ BİLİM DALI

SEYYİD YAHYA ŞİRVANİ'NİN ŞİFAÜ'L-ESRAR
ESERİNDE BENLİK EĞİTİMİ

Efdal OKCU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Doç. Dr. Kemal KAHRAMANOĞLU

Konya-2019

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI EĞİTİMİ BİLİM DALI

SEYYİD YAHYA ŞİRVANİ'NİN ŞİFAÜ'L-ESRAR
ESERİNDE BENLİK EĞİTİMİ

Efdal OKCU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Doç. Dr. Kemal KAHRAMANOĞLU

Konya-2019

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
--	---	---

Öğrencinin	Adı Soyadı:	Efdal OKCU
	Numarası:	168308041002
	Ana Bilim Dalı:	Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı
	Bilim Dalı:	Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bilim Dalı
	Danışmanı:	Doç. Dr. Kemal KAHRAMANOĞLU
	Programı:	Tezli Yüksek Lisans
Tezin Adı	Seyyid Yahya Şirvani'nin Şifau'l-Esrar Eserinde Benlik Eğitimi	

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

14.06.2019

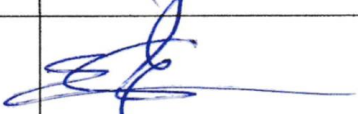
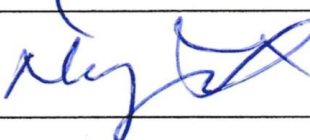
Efdal OKCU

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ KONYA EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
---	---	---

Öğrencinin	Adı Soyadı:	Efdal OKCU
	Numarası:	168308041002
	Ana Bilim Dalı:	Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı
	Bilim Dalı:	Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bilim Dalı
	Danışmanı:	Doç. Dr. Kemal KAHRAMANOĞLU
	Programı:	Tezli Yüksek Lisans
Tezin Adı		Seyyid Yahya Şirvani'nin Şifau'l-Esrar Eserinde Benlik Eğitimi

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan *Seyyid Yahya Şirvani'nin Şifau'l-Esrar Eserinde Benlik Eğitimi* başlıklı bu çalışma 14/06/2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sıra No	Danışman ve Üyeler		
	Unvanı	Adı ve Soyadı	İmza
1	Doç. Dr.	Kemal KAHRAMANOĞLU	
2	Dr. Öğr. Üyesi	Gülsün KOÇER	
3	Dr. Öğr. Üyesi	Nurgül SUCU KÖROĞLU	

ÖNSÖZ

İnsanoğlunun, üzerinde en çok düşündüğü kavramlardan birisi benlik/nefis kavramıdır. Benlik, insanın içinde barındırdığı iyi ve kötü hasletlerdenden mürekkeptir ve insanın öz varlığıdır. İnsan, yaratılışı gereği olumsuz, kötü olana daha meyillidir. Bu durum tarih boyunca mutasavvıfların ve filozofların üzerinde çözüm aradığı bir problem olagelmıştır.

İnsan denince akla ilk gelen temel kavramlardan biri de eğitimidir. Eğitim, toplumların olmazsa olmazlarından. Kadim medeniyetlerin tarihleri de eğitimle yoğrulmuştur. Pek çok örnek şahsiyete ve toplumu şekillendiren çok değerli eserlere her dönemde rastlanmaktadır. Toplumlar bazen o bilge insanlardan bazen de eserlerinden olabildiğince faydalanır, onlar sayesinde ayakta durur. Bizim edebiyat tarihimiz de eğitime dair çok zengin eserlerle doludur.

Bizim çalışmamızın özünü, benlik eğitimi meselesi oluşturmaktadır.

Azerbaycan sahasında yazılan ilk tasavvuf kitabı olan Şifaü'l-Esrar üzerinde, bilhassa eğitim alanında yeterince çalışma yapılmadığı görülmüştür. Çalışmamızda, insanın varoluşundan beri değişmeyen öz varlığı/benliği/nefisi ve eğitimi konuları, eserleriyle medeniyetimizi şekillendiren örnek şahsiyetlerden bir tanesi olan Seyyid Yahya Şirvani'nin Şifaü'l-Esrar eseri üzerinden açıklanmıştır.

Seyyid Yahya Şirvani'nin Türkçe yazdığı tek ve en hacimli eseri olan bu Şifaü'l-Esrar'da; kişiden bir an olsun ayrılmayan benlik kavramı ve benliğin eğitimi, eğitim metotları; söz konusu eserin eğitim ilkeleri ele alınarak anlatılmıştır.

Eğitimden ahlâka, tasavvuftan edep kurallarına kadar birçok konuda zengin bilgiler içeren Şifaü'l-Esrar, bu çalışma ile eğitim yönünden ele alınmıştır. Çalışma sonucunda eğitime ve özellikle de değerler eğitimine verilen önemin her geçen gün arttığı günümüzde, bir bilge insanın eserinden benlik eğitimine dair çok kıymetli sonuçlar elde edilmiştir.

Dünyada tek yazma nüshası olan Şifaü'l-Esrar'ın tek neşredicisi de Mehmet Rıhtım'dır. Çalışmamızda Mehmet Rıhtım'ın aslına sadık kalarak sadeleştirdiği yayımından yararlanılmış ve metin üzerinde esere yapılan atıflar “Şirvani” şeklinde gösterilmiştir. İşaret edilen hususlara göre bazen doğrudan, daha çok da dolaylı atıflar yapmak tercih edilmiştir.

Çalışmada aktarılan ayet-i kerimelerin Kur'an-ı Kerim'deki sure isimleri ve ayet numaraları verilmiştir. Hadis-i şerifler, Şifaü'l-Esrar'da geçtiği şekliyle daha çok doğrudan alıntılandığından ve kaynakları ana eserde Mehmet Rıhtım tarafından tespit edildiğinden yeniden kaynak gösterilerek belirtirlemiştir.

2013 yılı UNESCO tarafından cihanşümül yolun sahibi Seyyid Yahya Şirvani yılı olarak kabul edilmiş, Uluslararası Seyyid Yahya Şirvani ve Halvetilik Sempozyumu düzenlenmiştir. Ayrıca Firdevs Kapusızoğlu tarafından “Bin Gemiye” ismiyle Yahya Şirvani'nin romanı da kaleme alınmıştır. Bunlara rağmen Seyyid Yahya Şirvani, ülkemizde hâlâ layık veçhile tanınmamaktadır.

Seyyid Yahya Şirvani'nin bir eğitim, ahlâk, tasavvuf ve bir adap kitabı hüviyeti taşıyan Şifaü'l-Esrar'ı –üzerinde daha fazla çalışma yapılması temennisi ile– tarafımızca benlik eğitimi yönüyle değerlendirilerek sunulmuştur.

Lisans öğrenciliğimden bu yana üzerimde çokça emeği olan, bu süreçte de kılavuzluğundan ve tavsiyelerinden nasiplendiğim danışman hocam Doç. Dr. Kemal KAHRAMANOĞLU'na teşekkürlerimi sunarım.

Efdal OKCU

KONYA, 2019

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ KONYA EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
---	---	---

Öğrencinin	Adı Soyadı:	Efdal OKCU
	Numarası:	168308041002
	Ana Bilim Dalı:	Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı
	Bilim Dalı:	Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bilim Dalı
	Danışmanı:	Doç. Dr. Kemal KAHRAMANOĞLU
	Programı:	Tezli Yüksek Lisans
Tezin Adı	Seyyid Yahya Şirvani'nin Şifaü'l-Esrar Eserinde Benlik Eğitimi	

ÖZET

Tasavvuf geleneğinde benlik, her zaman göz önünde tutulup eğitilip, hâkim olunması gereken ve bütün kötülüklerin kaynağı olan öz varlık olarak kabul edilmiştir.

Mutasavvıflar benliğin daha iyi tanınip bilinmesi, ona karşı tedbirli olunması ve devamında onun karşısında muvaffakiyet elde edilmesinin çareleri hakkında birçok eser kaleme almışlardır. Bu mutasavvıflardan bir tanesi de XV. asırda yaşamış Seyyid Yahya Şirvani'dir. Onun Şifaü'l-Esrar eseri, Azerbaycan sahasında yazılan ilk tasavvufi eserdir.

Bizim çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Halvetiyye yolunun ikinci piri olarak anılan Yahya Şirvani'nin hayatı, tesirleri ve eserleri sunulmuştur. İkinci bölümde benlik kavramı, benliğin eğitimi, eğitim yöntemleri gibi konular üzerinde durulmuştur. Üçüncü bölümde de Şirvani'nin tek Türkçe eseri olma özelliğini taşıyan Şifaü'l-Esrar tanıtılmış, Şifaü'l-Esrar'da benlik kavramı ele alınmış ve bu eser temelinde benlik eğitiminin ilkeleri açıklanmıştır. Sonuç olarak Şifaü'l-Esrar incelemesinden hareketle karakter eğitimi ya da değerlerle eğitim hususunda bu edebî eserin üstlendiği misyon ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Benlik, Eğitim, Terbiye, Tasavvuf, Şifaü'l-Esrar.

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTITÜSÜ
---	---	---

Öğrencinin	Adı Soyadı:	Efdal OKCU
	Numarası:	168308041002
	Ana Bilim Dalı:	Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı
	Bilim Dalı:	Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bilim Dalı
	Danışmanı:	Doç. Dr. Kemal KAHRAMANOĞLU
	Programı:	Tezli Yüksek Lisans
Tezin İngilizce Adı	Self-Education in Seyyid Yahya Şirvani's Work Named Şifau'l-Esrar	

SUMMARY

In the tradition of Sufism, self has always been considered as the core-being which is the source of all evil and which must be educated, controlled and kept in view.

The Sufis had written many detailed books about the soul to make it known better and to be cautious and protected against it. One of these Sufis is Seyyid Yahya Shirvani, who lived in Asia in the 15th century. His work “Shifau'l-Esrar” is the first Sufistic work in the field of Azerbaijan.

In this work that consists of three chapters; in the first chapter Halvetiyye's second skheik Yahya Shirvani's life, his influences and works are presented. In the second chapter it is focused on some subjects as the concept of self, self-education and its education methods. In the third chapter, Shirvani's only Turkish work Shifau'l-Esrar is introduced, the concept of self is handled and based on his work the principles of self-education are explained. As a result, with reference to the study of Shifau'l-Esrar, the mission of this literary work in terms of the education of character or education by the values is emerged.

Keywords: Self, Education, Training, Sufism, Shifau'l-Esrar.

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK SAYFASI	i
YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU	ii
ÖNSÖZ	iii
ÖZET	v
SUMMARY	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	x
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SEYYİD YAHYA ŞİRVANİ'NİN HAYATI

1.1. Tarihî Hayatı	4
1.2. Menkıbevî Hayatı	7
1.3. Tesiri	11
1.4. Eserleri	13
1.4.1. Türkçe Eseri Şifai'l-Esrar	14
1.4.2. Arapça Eseri Vird-i Settar	17
1.4.3. Farsça Eserleri	18

İKİNCİ BÖLÜM

BENLİK KAVRAMI VE BENLİK EĞİTİMİ

2.1. Benlik Kavramı	21
2.1.1. Benliğin Tanımı ve Mahiyeti.....	21
2.1.1.1. Kur'an-ı Kerim'de Benlik.....	23
2.1.1.2. Hadis-i Şeriflerde Benlik	26
2.1.1.3. Sufilerde Benlik	26
2.1.1.4. İslam Filozofları Gözünde Benlik.....	27
2.2. Benlik Eğitimi	28
2.2.1. Benliğin Eğitilebilirliği.....	28
2.2.2. Benliğin Eğitim Yöntemleri	30

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ŞİFAÜ'L-ESRAR'DA BENLİK EĞİTİMİ

3.1. Şifaü'l-Esrar'ın İçeriği	32
3.2. Şifaü'l-Esrar'da Benlik Kavramı	46
3.3. Şifaü'l-Esrar'da Benlik Eğitiminin İlkeleri	58
3.3.1. Tevbe ile Benliği Kötü Duygulardan Temizlemek	61
3.3.2. Zühd ile Çokluk Arzusundan ve Görünür Olmaktan Uzak Durmak.....	66
3.3.3. Tevhid ile Allah Teâla'yı Hayatın Merkezine Yerleştirmek.....	72
3.3.4. Bid'atlere Karşı Korunmak için Allah'a ve Resulüne İtaat Etmek	74
3.3.5. Takva ile Kötülüklerden Sakınmak ve Hevadan Uzak Durmak.....	75
3.3.6. Sabır ile Arınma Yolunda Sebat Göstermek	81

3.3.7. Benliğin Arzularını Yerine Getirmemek	83
3.3.8. Benliğin İsteklerine Mücadele ile Muhalefet Etmek	86
3.3.9. Zikir ile Allah'ı Hatırlamak ve Unutmamak	89
3.3.10. Fütüvvet ile Benliği Kötülüklerden Arındırmak	91
3.3.11. Doğruluk ile İyilik ve Erdeme Ulaşmak.....	100
3.3.12. İlim Kılavuzluğunda Benliği Eğiterek Kötülüklerden Temizlemek	100
3.3.13. Niyaz ve Dua ile Güzelliklere Talip ve Vasıl Olmak.....	104
3.3.14. Uyanık ve Kendinin Farkında Olarak İyiyi Kötüden Ayırt Etmek	106
3.3.15. İhlas ile Her İşini Yalnızca Allah için Yapmak.....	107
3.3.16. Akıl Emir ve Kılavuzluğunda Benliği Esir Ederek Eğitmek.....	110
3.3.17. Edep ile Allah'ın Rızasını Gözeterek Benliği Terbiye Etmek	111
3.3.18. Tevazu ile Kulluğun Özünü Bilmek.....	113
3.3.19. Mürşidine Tam Teslimiyetle Benliğinin Terbiyesine Devam Etmek...	114
3.3.20. Tevekkül ile Allah Teâla'nın Takdirine Rıza Göstermek	118
SONUÇ.....	120
KAYNAKÇA.....	123
ÖZGEÇMİŞ	128

KISALTMALAR

As	: Aleyhisselam
AÜİFD	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
b.	: İbni
bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
cc	: Celle celalüh
Hz.	: Hazreti
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
nr.	: Numara
ks	: Kuddise sırruh
M.Ü.	: Marmara Üniversitesi
ra	: Radıyallahu anh
rh	: Rahmetullahi aleyh
sav	: Sallallahu aleyhi ve sellem
vd.	: Ve diğerleri
vb.	: Ve benzeri
yy.	: Yüzyıl

GİRİŞ

Benlik, insanoğlunun öz varlığıdır, içinde hem iyiliği hem de kötülüğü barındırır. Benliğin mahiyeti, kalp ve ruhla ilişkisi, yönetimi ve eğitimi gibi konular insanların en çok merak ettiği konulardandır.

Benlik; varlığı gözle görülemeyen, yalnızca yücelik ve süflilik eylemleri aracılığıyla kendini belli eden bir kuvvettir. (Haldun, 1997: 22-233). Kur'an-ı Kerim ve hadis-i şeriflerde benliğin özelliklerinden, insan hayatına olumlu ve olumsuz etkilerinden bahsedilmiştir. Bu bilgiler ışığında âlimler, filozoflar ve mutasavvıflar benlik kavramı ve eğitimi üzerine farklı fikirler ve yöntemler öne sürmüşlerdir.

Tasavvuf, geçmişten günümüze en önemli eğitim metotlarından biri olarak görülmüştür. Türk tefekkür hayatına da önemli bir zenginlik ve derinlik kazandıran tasavvufi hareketler, Orta Asya-Horasan bölgesi yanında, önemli ölçüde Azerbaycan'dan beslenmiştir. Azerbaycan'da ortaya çıkan en önemli tasavvufi yol, şüphesiz Halvetiyye olmuştur. Halvetilik, XIV. asırda tamamen bu coğrafyanın manevi ikliminden doğmuş, hususi ve büyük bir irfanî mekteptir. Halvetilik, Şirvan'da teşekkül etmiş ve buradan İslam dünyasına yayılmıştır. (Rıhtım, 2009: 55-56).

Halvetiliğin esas kurucusu, pîr-i sâni, ikinci pir diye anılan Seyyid Yahya Şirvani'dir. Bu cihanşümül yolun sistemi büyük ölçüde Şirvani tarafından kurulmuştur. Halvetilik, Şirvani'nin halifeleri vasıtası ile Şirvan'dan Osmanlı coğrafyasına intikal etmiştir. Zamanla İslam dünyasının en büyük sufi hareketi ve en büyük tasavvufi mektebi olmuştur. (Rıhtım, 2009: 41-42).

Seyyid Yahya Şirvani'nin Şifau'l-Esrar'ı, Azerbaycan sahasında yazılan ilk tasavvufi eserlerden olması bakımından oldukça önemlidir. Şifau'l-Esrar, aynı zamanda Şirvani'nin tek Türkçe eseridir ve eserleri içerisinde de en kapsamlısıdır.

Şifau'l-Esrar, tasavvuf yolcusunun makamlarını, şeyh ve müridin özelliklerini, ibadetlerin bâtin yönlerini ve benliğin terbiyesi için gerekenleri izah etmektedir.

Halvettiiyye yolunun bütün temel fikrî hasselerini göstermesi bakımında da son derece önemli olan Şifau'l-Esrar bir ahlâk, adap ve bir terbiye kitabıdır.

Şifau'l-Esrar'ın içeriği kadar anlatım yöntemleri de önemlidir. Şirvani; okuyucuya samimi hitaplar, derin konular hakkında soyuttan somuta anlatımlar, bilinenden bilinmeyene ergi, tekrarlar, soru-cevap, teşbih ve temsil yoluyla meseleleri izah, kıssalar ile eğitim gibi metotlarla son derece güzel bir didaktik eseri bize miras bırakmıştır.

İnsan, özünde iyi olan ve iyiliğe eğilimli olan bir varlık olmakla birlikte mutlak suretle eğitime muhtaçtır.

Eğitim; içinde yaşadığı toplumun hayat anlayışına, bilgi ve kültür seviyesine göre insana kişilik kazandırır. İyinin ve kötünün mücadele alanı olan benliğin süflî arzularının karşılık bulup bulmaması ise kişinin otokontrol/murakabe kabiliyetine göre değişir.

Geçmişte olduğu gibi günümüz toplumlarında da sık sık rastladığımız ahlâkî yozlaşmaların temelinde, insanın iradesini basiretsizce kullanarak nefesine boyun eğmesi, âdeta onun sınırsız arzularının esiri durumuna düşmesi yatmaktadır.

Bugün toplumu sarsan birçok olumsuzluğun, bireyin bir anda, düşünmeden, kontrolsüzce yaptığı bir davranıştan, nefsinin gayrimeşru, geçici bir isteğine boyun eğmesinden kaynaklandığı unutulmamalıdır. Şu da bir gerçektir ki, dinî ve ahlâkî kaygıların bireysel ve toplumsal yaşamdan tecrid edilmeye çalışılması, nefsi ayartan unsurların her geçen gün artması, modern zamanların insanı için nefisle mücadeleyi daha da zorlaştırmıştır. Bu da insanın, ciddi bir nefis ve irade eğitimi alması gerektiğini göstermektedir. (Görmez vd., 2013: 309). Burada da benlik eğitimin gerekliliği ortaya çıkar.

İnsan eğitilirken onu ulvileştirecek aslî değerlere ihtiyaç vardır. Bu gereksinim doğru ilkelerle yapıldığı takdirde maksat hâsıl olur. (Abay, 2011: 4).

Şifâü'l-Esrar eğitimden ahlâka, tasavvuftan adaba kadar birçok değeri haiz olmakla birlikte eser üzerinde bilhassa eğitim konusunda maalesef yeterince çalışma yapılmamıştır.

Eğitime ve özellikle de değerler eğitimine verilen önemin her geçen gün arttığı günümüzde Şifâü'l-Esrar eseri üzerinde benlik eğitimi açısından çalışma yapılmasının gerekliliği fark edilmiştir.

Tüm bu anlatılanlar ve amaçlar doğrultusunda bu çalışmada, Seyyid Yahya Şirvani'nin Şifâü'l-Esrar adlı eserinde insan algısı, benlik, benlik eğitimi, benliğin kötülükleri ve kötülüklerden korunmak için gerekli ilkeler incelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

SEYYİD YAHYA ŞİRVANİ'NİN HAYATI

1.1. Tarihî Hayatı

Yahya Şirvani, Şirvan'ın Şamahı şehrinde doğmuştur. Tam adı es-Seyyid Cemaleddin Yahya bin es-Seyyid Bahaeddin eş-Şirvani eş-Şamahı el-Bakuvi el-Halveti'dir. (Tatçı ve Akdemir, 2018: 52).

Seyyid Yahya'nın 'Cemaleddin' sıfatını alması; kaynakların verdiği bilgilerdeki hem fizikî hem ahlâkî yönden mükemmel olması hususiyetine bağlanmaktadır. (Şirvanî, 2014: 21).

Yahya Şirvani, İmam Musa Kâzım soyundan Hüseyinilerdendir, seyyiddir. Bu sebeple nutk-ı şerîflerinde "Seyyid" mahlasını kullanmıştır. Babası Seyyid Bahaeddin Efendi de Şirvanşahların nakîbüleşrafıdır. (Tatçı ve Akdemir, 2018: 52).

Seyyid Yahya'nın doğum tarihi kaynaklarda belirtilmemiştir. 1466 tarihinde vefat ettiği bilinmektedir. Yetmiş seneden fazla yaşadığı tahmin edilen Şirvani'nin, XIV. yüzyılın son on yılı içinde doğmuş olduğu kabul edilmektedir. (Şirvanî, 2014: 16).

Seyyid Yahya Şirvani'nin Şamahı'da ne kadar yaşadığı, Bakü'ye hangi tarihte geçtiği belli değildir. Bakü'de kırk seneye yakın yaşadığı bilindiğinden Şamahı'dan 30-35 yaşlarında iken ayrıldığı tahmin edilmektedir. (Tatçı ve Akdemir, 2018: 52). Buna göre çocukluk ve ilk gençlik yılları Şamahı'da geçmiştir. Eğitim ve öğretimini buradaki tekke ve medreselerde tamamlamıştır.

Şirvani, Şifâü'l-Esrar isimli eserinde hocaları olarak Şemseddin el-Ahşiketî, Hafızüddin el-Gerderî, Tacüddin ve Kudbeddin es-Serabî isimlerini zikreder. Onların da ilimleri, kesintisiz ve sağlam senetlerle Hz. Peygamber'den (sav) alıp naklettiklerini ifade eder. (Şirvanî, 2014: 16, 68-69).

Halvetiyye tarikatı, XIV. yüzyılın başlarında Azerbaycan'da doğup gelişmiştir. Bu tarikatın en önemli merkezi o devirde Şirvanşahların payitahtı olan Şamahı'dır. Halvetiyyenin en büyük tekkesinin müşidi konumundaki Şeyh Sadreddin Hıyavî de Şamahı'da yaşamaktadır. (Şirvanî, 2014: 17).

Seyyid Yahya, uzun yıllar Şeyh Sadreddin'in derslerine devam ederek halvetler ve zikirlerle seyr ü sülûkunu tamamlar. Kâmil ve arif bir şeyh olarak yetişir. Şeyh Sadreddin'in vefatı sonrası müşidinin vasiyetine binaen şeyh olarak irşat makamına geçmesi gerekir. Fakat ondan daha kıdemli olan Pirzâde, kendi hakkı olduğunu iddia ederek posta geçer.

Seyyid Yahya, Şeyh Sadreddin'den kendisine intikal eden post ve zât sırrının sahibi olarak Şamahı'dan ayrılır. (Tatçı ve Akdemir, 2018: 59). 1420 civarında Bakü'ye gelir. Adalet ve hamiyet sahibi bir devlet adamı olarak bilinen Şirvanşahlar devleti hanı Halilullah Han, Şirvani'nin tasavvufî faaliyetlerini devam ettirmesi için Bakü'de sarayın yanındaki Keykubat Mescidi'ni ona tahsis eder. Şirvani, tarikatını burada neşreder. Böylece Halvetiliğin İslam dünyasına yayılmasında kaynaklık edecek ilk büyük hankâh burada tesis edilmiş olur. (Şirvanî, 2014: 17-18).

Şirvanşah Halilullah Han'ın Seyyid Yahya Şirvani'ye büyük hürmet göstererek destek olduğu nakledilir. Halilullah Han, tekke çevresinde içinde halvethanelerin bulunduğu bir mescit, ailesi için de bir türbe yaptırmıştır. (Şirvanî, 2014: 18). Şirvani de orada telif ettiği Keşfü'l-Kulûb eserini "Bu eserin yazılmasında bana destek olan adaletli, azametli, sultanların seçkini..." ifadeleri ile methettiği Halilullah Han'a ithaf ederek aralarındaki yakın münasebeti göstermiştir. (Tatçı ve Akdemir, 2018: 124).

"Yahyâ-yı Şirvânî'nin tarikat silsilesi Sadreddîn-i Hiyâvî, Hacı İzzeddin Türkmânî, Ahî Mîrem Halvetî vasıtasıyla Halvetiyye'nin kurucusu Ömer el-Halvetî'ye ulaşır." (Rıhtım, 2013a: 264).

Şirvani'nin Bakü'de bir rivayete göre on binden fazla müridi, üç yüz altmış halifesi olduğu nakledilir. Onun ünü, bu halifeleri vasıtasıyla bütün Azerbaycan'ı aşip Anadolu ve Hicaz'a kadar ulaşmıştır. Anadolu'da bulunan Halvetiyye şubelerinin

ekserisi Seyyid Yahya Şirvani hazretlerine nispet edilmektedir. (Tatçı ve Akdemir, 2018: 60).

Halvetiyye yolunda en çok halife yetiştiren ve gönderen Seyyid Yahya Şirvani olmuştur. (Rıhtım, 2013b, 11). Mustafa Tatçı ve Ümit Akdemir'e göre çevre illere ve beldelere halifeler tayin edip göndermek Seyyid Yahya'dan kalan bir uygulamadır. (Tatçı ve Akdemir, 2018: 61).

Şirvani, Halvetiyye yolunda yenilikler yapması dolayısıyla tarikatta ikinci pir (pîr-i sâni) olarak kabul edilmiştir. (Rıhtım, 2013a: 264-265).

Seyyid Yahya Şirvani hakkında bir önemli bilgi de onun tasavvufa girişinden vefatına kadar zühd ve mücahede içinde bir hayat geçirdiğidir. Çok sıcak aylarda azıksız ve susuz olarak sahralara çıktığı, günlerce sahrada ibadetle meşgul olduğu anlatılır. Halvete girmenin ve tenhada ibadet etmenin Şirvani'nin değişmez âdetleri olduğu ifade edilir. Halvet süresinde kırk günde sadece üç defa iftar ettiği kaydedilir. (Şirvanî, 2014: 19-20).

Seyyid Yahya Şirvani'nin vefat tarihi için Mustafa Tatçı ve Ümit Akdemir ile Mehmet Rıhtım farklı tarihleri vermişlerdir.

Mustafa Tatçı ve Ümit Akdemir, Şirvani'nin 1464 tarihinde vefat ettiğini söyler. (Tatçı ve Akdemir, 2018: 65). Mehmet Rıhtım ise 1466 yılında vefat ettiğini kaydeder. (Şirvanî, 2014: 18).

Seyyid Yahya'nın kabri, Bakü'de İçşehir'de Hisâr içindedir. (Tatçı ve Akdemir, 2018: 65). Şirvani'nin dergâh olarak kullandığı Keykubad Mescidi'nin kible tarafındadır, üzerinde klasik üslupta inşa edilmiş bir türbe bulunmaktadır. 16. yüzyılda şehirle birlikte hankâh da tahribata uğrar. Sultan III. Murad devrinde Bakü, Osmanlı idaresine geçince Özdemiroğlu Osman Paşa tarafından yeniden imar edilir. Hankâhın girişine süslemeli bir tac kapı yaptırılır. Bu kapı halen ayaktadır ve Sultan Murad Kapısı olarak anılmaktadır. Türbe, sağlam halde günümüze kadar gelmiştir ve Şirvanşahlar Saray Müzesi içindedir. (Şirvanî, 2014: 19).

Seyyid Yahya Şirvani'ye ait türbe, halk arasında "Derviş Türbesi" ismiye tanınmıştır. (Giyasi, 2013: 84).

Yahya Şirvani'nin, şeyhi Sadreddin'in kızıyla evlendiği ve üç oğlu olduğu bilinmektedir. Büyük oğlu Fethullah, babasından sonra bir sene kadar dergâhta şeyhlik yapmış, vefat edince babasının yanına defnedilmiştir. Diğer oğlu Emir Gülle de babasının hizmetinde bulunmuştur. Küçük oğlu Nasrullah-ı Şirvani, Kırım Hanı'nın daveti üzerine Kırım'a giderek kendisine tahsis edilen tekkenin şeyhi olmuştur. Kırım'a Halvetiyye Şeyh Nasrullah ile girmiştir. (Tatçı ve Akdemir, 2018: 54).

Seyyid Yahya Şirvani'nin hayatı ve şahsiyeti hakkındaki bilgileri daha çok menkıbelerden öğreniyoruz.

1.2. Menkıbevî Hayatı

Pek çok mutasavvıf gibi Yahya Şirvani'nin de menkıbevî hayatı dikkate şayandır. Menkıbevî hayatından; Şirvani'nin tasavvuf yoluna girişi, şahsiyeti, şeyhliği, riyazetleri ve halifelerine dair pek çok konuda bilgi sahibi olabilmekteyiz.

Şirvani'nin menkıbevî hayatına dair bilgiler daha çok Cemâleddin Hulvî'nin Lemezât-ı Hulviyye eserinde yer bulmuştur.

Seyyid Yahya'nın çocuk yaşlarda tasavvuf yoluyla nasıl tanıştığını menkıbelerden öğrenmekteyiz.

Şirvani bir gün annesi ile yürürken bir zat gelip Şirvani'nin elinden tutar ve annesinin gözü önünde onu semaya kaldırır, gözden kaybolurlar. Orada çaresiz kalakalan annesi akşam olup da evine gittiğinde oğlunu evde görünce şaşırır ve nerelerde olduğunu sorar. Şirvani de o zatın elini tutar tutmaz havalandığını, gözünü açtığında kendisini ümmetin en seçkinleri içerisinde bulduğunu, orada etrafa nur saçan bir zata doğru ilerlediğini, kendisine dualar edildiğini anlatır. Daha sonra bir zatın o nur saçan zattan Şirvani'yi kendisine teslim etmesini istediğini, o zatın da teslim ettiğini, daha sonra da annesinin yanına geri gönderildiğini aktarır. (Şirvanî, 2014: 16).

Daha çocuk denecek yaşlarda da Şirvani'nin şeyhlere ve tarikatlara büyük muhabbet duyduğunu, kendisine tasavvuf yolu nasip olması için gece gündüz dua

ettiğini ve dervişlere gösterdiği edep ve muhabbet neticesinde kendisine bu yolun nasip olduğunu da menkıbelerden öğreniyoruz.

Seyyid Yahya bir gün akranlarıyla çevgân oyunu oynarken oradan Şeyh Pirzâde hazretleri geçmektedir. Top da o esnada Pirzâde'nin önüne düşmüştür. Topun ardından koşmaya devam eden Şirvani, Pirzâde'yi fark edince durur ve edeple bekler, Pirzâde'nin önünden geçmez. Pirzâde, Seyyid Yahya'nın bu davranışını çok beğenerek ona dua eder. Dervişlerine dönerek onun, Peygamber Efendimiz'e layık olmasını ve velayet ehlinden olmasını niyaz eder. Seyyid'in gönlüne bir ateş düşer, Pirzâde'nin evine gider. Gece rüyasında Peygamber Efendimiz'i (sav) görür. Peygamber Efendimiz ona Şeyh Sadreddin'i göstererek Şeyh Sadreddin'in Seyyid Yahya'nın manevi babası olduğunu buyurur. Şirvani, uyanınca Şeyh Sadreddin'in yanına gider. Şeyh Sadreddin Şirvani'ye rüyasında manevi babası olarak takdim edilen zata benzeyip benzemediğini sorunca Şirvani ağlamaya başlar, şeyhin ellerinden öperek biat eder. (Tatçı ve Akdemir, 2018: 56).

Bir de Şirvani'nin babası Bahaeddin Efendi'nin, Şeyh Sadreddin'in ve Seyyid Yahya'nın manevi hallerini başlarda inkâr ettiğini anlatan menkıbe vardır.

Bahaeddin Efendi, Şirvani'yi denemek için kıtlığa işaret ederek ekinlerinin çok kötü durumda olduğunu, himmet etmesini söyler. Şirvani de babasına tarlaya gidip kendisinin adını zikrederek dua etmesini buyurur. Babası tarlaya gidip de Şirvani'nin adı ile dua eder etmez yağmur başlar. Fakat sadece kendi tarlalarına yağar. Eve dönüp de bu durumu Şirvani'ye anlatınca Şirvani de babasına duanın adabını terk ettiğini, duasında tüm müslümanları birlikte zikretmesi gerektiğini buyurur.

Seyyid Yahya'nın babası Bahaeddin Efendi'nin oğlu Şirvani'ye nasıl biat ettiğini de yine menkıbelerden öğreniyoruz.

Şirvani'nin tasavvuf yolunda olmasından pek hoşnut olmayan Bahaeddin Efendi, şeyhin eve kapıdan değil de bacadan girdiği söylentisinin de yayılması ile artık dayanamaz. Oğlu Şirvani'ye, şeyhinin kapıyı bırakıp da bacadan eve girmesindeki tuhafılığı söyler. Şirvani de buna mukabil şeyhinin nasıl kapıdan gireceğini sorar ve babasının düşmanca bakışlarının şeyhinin mübarek ruhun incittiğini, bunun için kapıdan değil bacadan girdiğini buyurur. Bu sözler Bahaeddin Efendi'ye çok tesir eder ve bütün samimiyeti ile oğluna biat eder.

Menkıbelerden, Şirvani'nin -belki kıskanıldığı için- alaya alındığını da öğreniyoruz.

Şirvani kırk gün halvette kaldıktan sonra bir gün ailesini ziyaret etmek için yola koyulur. Yolda bazı kendini bilmezler kötü sözlerle Şirvani'yi çok incitirler. O kadar ağır konuşurlar ki Şirvani, anne ve babasını ziyaretten vazgeçip şeyhinin yanına geri döner. Şeyhi onun üzülüğünü anlayıp ona Muhyiddin-i İbn Arabî gibi *Yâ Kahhar* İsm-i Celâl'ini yazıp ateş üzerine bırakmasını ve suya atmasını buyurur. Şirvani denilenleri yapar ve rivayete göre bu kötü kişiler uykularından kalkamaz, sabahleyin cesetleri paramparça halde bulunur. Bunun üzerine halk bu hali görünce kimse Seyyid'e kötü söz söyleyemez ve ona gönülden bağlanırlar. (Tatçı ve Akdemir, 2018: 58).

Şirvani'nin menkıbeleri arasında bir kerametinin nakledildiğine de rastlıyoruz. Bu menkıbede Şirvani'ye önce hakaret edip saldıran birisinin sonra nasıl tevbeler ederek dervişi olduğunu görüyoruz. Bu menkıbe, bir dervişinin ağzından anlatılır.

Derviş, bir gün Şirvani ile birlikte bağlara doğru gezintiye çıktıklarını söyler. Şirvani, bir pınar başına oturmuştur. Her bir derviş bir tarafa dağılır. O esnada oradan geçen av düşkünü bir zalim, Şirvani'ye “eşek” diye hitap ederek kendisinin matarasına pından su doldurmasını söyler. Kendi iç âlemine dalmış olan Şirvani adamın hitabını duymaz. Adam bu defa Şirvani'nin yanına gelir ve başına vurur. Kendine gelen Şirvani, adamın kendi matarasını kendisinin doldurmakta olduğunu görünce ona “kan içici” ifadesiyle seslenir. Adam matarasını iştahla ağzına götürdüğünde suyun tadımının çok kötü geldiğini görür ve matarasının içine baktığında su yerine kan olduğunu görür, yere döker. Bu hadise üç defa tekrar edince zalim avcı, hatasını anlar. Pişmanlık gözyaşları ile tevbeler eder. Şeyhin elini öperek af dileyip ona biat eder. (Tatçı ve Akdemir, 2018: 62).

Seyyid Yahya Şirvani'nin tesirleri hususunda zikredilecek bir bilgi de sahrada halvethane arayarak erbaine girmeyi ilk defa kendisinin usul haline getirdiğidir. Bu da şu menkıbede anlatılır:

“Hazret-i Pîr bir yaz günü Şirvan'dan çıkıp çevredeki kırlarda dolaşırken yolu Gilân taraflarına düştü. O sırada temmuz ayının çok sıcak günlerinden biri idi. Şeyh Hazretleri çok susamış ve acıkmış bir hâlde çıplak bir deve üzerinde erbain çıkarmak niyetiyle sahrâda gezip kendine uygun bir yer araştırmakta idi. Bu şekilde sahrâda bir

halvethâne arayıp erbaine girmeyi ilk defâ Seyyid Yahyâ Hazretleri usûl hâline getirmiştir. Kendisi savmaasında olduğunda mutlaka erbain üzere olurdu. Halvet ve itikâf onun sünneti idi.” (Tatçı ve Akdemir, 2018: 63).

Şirvani'nin hayatında riyazet ve mücahedeye düşkünlüğü de de son derece dikkat çekicidir. Hulvî'nin Lemezât eserinde, ömrünün son altı ayında Cenab-ı Hakk'a yöneldiği ve hiçbir şey yemediği nakledilir. (Aktaran: Şirvani, 2014: 20).

Bu süreç içerisinde oğlu ile arasında bir konuşma geçtiği de menkıbelere kaydedilmiştir.

Anlatıldığına göre Emir isimli oğlu, Şirvani'ye vücudunun biraz kuvvet bulması için yemek teklif eder. Şirvani, oğlunun hatırını kırmamak için kabul eder. O civarda meşhur olan şirdenli pilav yaptırılır, sofraya oturulur. Şirvani bir kaşık alıp elinde tutar ve tefekküre dalar. Dervişler ise yemeği bitirirler. Şirvani elindeki kaşığı dolu olarak geri bırakır ve elhamdülillah der. Oğlunun durumu sorması üzerine Şirvani, kendisine o güzel lokmanın kokusuyla gıdalanmayı kâfi gördüğünü buyurur. (Tatçı ve Akdemir, 2018: 63-64).

Şirvani'nin Keşfü'l-Kulûb adlı eserinde övgüyle andığı Halilullah Han ile arasındaki gönül bağı, Cemaleddin Hulvî'nin Lemezât-ı Hulviyye eserindeki şu anlatıma konu olmuştur:

Seyyid Yahya'ya ne zaman ki uzun yaşaması için dua etseler Şirvani hep Halilullah Han'a dua dua etmelerini, kendi ömrünün onun hayatında olduğunu buyururmuş. Hakikaten de Halilullah Han'ın vefatından dokuz ay kadar sonra Seyyid Yahya Şirvani'nin de vefat ettiği nakledilir. (Aktaran: Tatçı ve Akdemir, 2018: 64).

Son olarak şu menkıbe, Şirvani'nin vefatının ardından ahirette gördüğü muameleyi anlatmaktadır:

Vefatından sonra Şirvani'yi rüyasında gören dostları ona Allah Teâla'nın nasıl muamele ettiğini sorar. Seyyid Yahya Şirvani de kendisine kemal ve lütuflarla tecelli edildiği, Arş-ı Ala'da nuranî bir sedire oturtulduğu ve dünyada dervişlerini toplayıp okuduğu gibi orada da Vird-i Settâr dua kitabını okuduğu cevabını verir. (Şirvanî, 2014: 20).

1.3. Tesiri

Seyyid Yahya Şirvani, Azerbaycan sahasında yazılan ilk tasavvufî kitabın müellifi unvanının sahibidir. (Rıhtım, 2013a: 265).

Halvetiyye tarikatı Şirvani tarafından yeniden yapılandırılıp yayıldığı için Halvetiyye kollarının hepsinin başında onun ismi bulunur. Şirvani'nin getirdiği yeniliklerin bazıları şunlardır:

- Yedi isme beş isim ilavesiyle on iki esmâ ile seyr ü sülûkun tamamlanması.
  - Halvetiyye dervişlerinin günlük hayatlarında ve sufilikte uymaları gereken adap.
  - Vird-i Settâr eserinin tertibi. (Halvetiliğin bununla müstakil bir hüviyet kazandığı söylenir.)
  - Halvet ve zikir usulüne getirdiği açıklamalar.
  - Etrafa müşidler göndererek tarikatın geniş bir coğrafyaya yayılmasına öncülük etmesi.
  - Halvetiyye sahasında ilk eserleri ve ilk Türkçe eseri yazması.
  - Halvetiyye sahasında şiir yazarak tasavvufî-edebî geleneği başlatması.
- (Rıhtım, 2013b: 13).

Seyyid Yahya Şirvani, Halvetiyyede yedi isimle uygulanmakta olan zikre beş isim daha ekleyerek on iki isimle zikir yaptırması, Virdü's-Settâr diye bilinen evrâdı tertip etmesi, halvet ve zikir adabıyla ilgili yenilikler yapması dolayısıyla tarikatta ikinci kurucu (pîr-i sâni) olarak kabul edilmiştir. (Rıhtım, 2013a: 264-265).

Yayha Şirvani, Halvetiyyenin esaslarını tespit etmeleri ve müridlerin sülûk adabını bilip doğru yaşamaları için Anadolu'dan gelen âlim ve arif müridlerine Kur'an ve sünnet esasına dayanan bir miyar (adap) kitabı yazdırmış ve bunu kendisi tetkik ve tasdik etmiştir. Bu miyar, Şirvani'den sonra kısmî yenilemelerle günümüze kadar uygulanagelmiştir.¹ (Tatçı ve Akdemir, 2018: 70).

¹ Eser için bk. Mustafa Tatçı, *Halvetî Yolunun Adâbı-Miyâr-ı Tarikat*, İstanbul 2013.

Anadolu’da inşa edilen zaviyeler incelendiğinde herhangi bir tarıkata bağlı bir şeyhin, yanında belli sayıdaki müridleriyle, bir şehir veya kasabada, uygun bir mevkide zaviyesini kurduğu görülür. Bunun için gerekli yerler, ya şeyh tarafından bizzat temin edilir ya da o yerin hükümdarı, devlet adamları ve zenginleri tarafından bağışlanır. Zaviye kurulan mekânlar, yerleşime müsait, yolculara hizmete uygun hâle gelirler. (Barkan, 1974: 301-302). Ömer Lütfi Barkan’ın tarif ettiği şekilde Seyyid Yahya Şirvani de tıpkı Ahmed Yesevî gibi halifelerini geniş bir coğrafyaya göndermiştir.

Halvetiyye tarikatı; Seyyid Yahya Şirvani’nin halifeleri vasıtası ile Anadolu, İran, Azerbaycan, Kuzey Afrika ve Balkanlar’da geniş şekilde yayılmıştır. Halvetiyyede en çok halife yetiştiren ve gönderen Şirvani olmuştur. Halifelerinin önde gelenleri Osmanlı ve Beylikler Anadolu’sundan gelen şahsiyetlerdir. Onların birçoğu şeyhlerinin tavsiyesi ile yeniden Anadolu’ya dönmüşler ve buralarda Halvetiliği yaymışlardır. Bu şeyhler ile onların takipçileri vasıtası ile Halvetilik, XV. asrın ikinci yarısından itibaren, Türk ve İslâm dünyasının en büyük tarikatlarından biri haline gelmiştir. Seyyid Yahya’nın vefatından bir asır sonra ise kırktan fazla şube ve kol ile Osmanlı devleti içerisinde en çok müntesibi ve tekkesi olan tasavvuf mektebi olmuştur.

“XVII. asırda İstanbul ve Anadolu’da faâliyet gösteren 11 tarıkata bağlı 400 şeyhin 208’i Halvetiyye tarikatına bağlı idi. Geri kalan 192 şeyh ise diğer 10 tarikat arasında paylaşılmakta idi.² Bu haliyle Halvetiliğin Osmanlı’daki tarikatların sayısal olarak yüzde elliden ziyadesine sahip olduğu görülmektedir.” (Rıhtım, 2013b: 11-12).

Halvetilik; yetiştirdiği Hak dostu velayet erbabı ile İslâm kültürünü besleyen şiir, musiki, hat, mimari gibi ince sanatlara verdiği büyük katkılarıyla başta Osmanlı coğrafyası olmak üzere tarih boyunca bütün insanlığı beslemiş ve hâlen de beslemeye devam etmektedir. (Tatcı ve Akdemir, 2018: 101-102).

² Konuyla ilgili olarak bkz. Necdet Yılmaz, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf: Sûfiler, Devlet ve Ulemâ (XVII. Yüzyıl)*, İstanbul 2007. s. 53-249.

UNESCO, 2013 yılını cihanşümül yolun sahibi Seyyid Yahya Şirvani yılı olarak kabul etmiş, bu bağlamda Eskişehir ve Bakü’de Uluslararası Seyyid Yahya Şirvani ve Halvetilik Sempozyumu düzenlenmiştir.

Seyyid Yahya Şirvani için az sayıda sufiye nasip olan bir güzellik vuku bulmuş ve romanı kaleme alınmıştır. (Kapusızoğlu, 2014). Firdevs Kapusızoğlu tarafından Bin Gemiye ismiyle yazılan roman, yazarın hocasına “Narında ve nurunda aşkın estetiğini izlediğim Güzel’e / hocam Mustafa Tatcı’ya” ifadeleriyle ithaf edilmiştir. Romanda Türk Dili ve Edebiyatı öğrencisi bir genç kızın Seyyid Yahya Şirvani’ye yolculuğu, zarif bir aşk mihverinde okuyucuya sunulmuştur.

1.4. Eserleri

XV. yüzyılın büyük mütefekkeri Seyyid Yahya Şirvani’nin önemli bir özelliği Halvetiyye mektebinin ilk kalemlerinden olmasıdır. (Tatcı ve Akdemir, 2018:105).

Şirvani’nin manzum ve mensur eserlerinin sayısı kaynaklarda tam olarak verilmemiştir. Kütüphanelerde on dokuz eserinin nüshalarına ulaşılabilmektedir. Şirvani’ye gelinceye kadar Halvetilik tarikatı içinde bu kadar çok ve çeşitli eser veren olmamıştır.

Şirvani’nin eserleri incelendiğinde genel olarak tasavvufu samimiyetle anlatma gayreti içinde olduğu görülür. Anlattığı meselelerin bâtinî yönleri üzerinde muhakkak durur.

Mustafa Tatcı ve Ümit Akdemir, Şirvani’nin eserleri ve içerikleri ile ilgili şunları söyler: “Onun eserleri Kur’ân’ı ve Hz. Peygamber’in uygulamalarını esas alan her türlü hurafeden uzak, hakikate ve sünnete uygun, İslâm’ın imân ve ihsân sınırlarını ihtiva eden, okuyanı aşka ve irfâna çeken, şeriat, tarikat, marifet ve hakikat makâmlarında kademe kademe derinleşen bilgiler ortaya koymaktadır.” (Tatcı ve Akdemir, 2018: 105).

Mükemmel bir medrese ve tasavvuf eğitimi alan Seyyid Yahya Şirvani, eserlerini Arapça, Farsça ve Türkçe olarak kaleme almıştır. Bu da onun ifade gücünü göstermesi açısından önemlidir.

1.4.1. Türkçe Eseri Şifâü'l-Esrar

Bizim çalışmamızın da esasını oluşturan Şifâü'l-Esrar, Seyyid Yahya Şirvani'nin Türkçe yazdığı tek ve en hacimli ve en değerli eseridir. Şifâü'l-Esrar'ın bugüne kadar tek yazma nüshasının³ tespit edilmiş olması, kıymetini daha da artıran bir hususiyettir.

Aynı zamanda Azerbaycan sahasında yazılan ilk tasavvufi kitap olan Şifâü'l-Esrar, Yahya Şirvani'nin tek Türkçe eseridir. (Rıhtım, 2013a: 265).

Şifâü'l-Esrar'da müridin geçmesi gereken yetmiş makamdan söz edilir. Bu makamların izahları yapılır ve hangi yollarla o makamların aşılacağı anlatılır.

Hakk'a ulaşmak için geçilmesi gereken menziller üç merhale üzere "maden" ismi altında sınıflandırılır. Şirvani'nin seyr ü sülûk makamları, İslam geleneğinde yer alan yedilik düzene göre esaslanmaktadır. Hakk'a ulaşmanın toplu halde zikredilen yetmiş makamı; şeriat 21 makamdan ibaret üç bölümden, tarikat 21 makamdan ve üç bölümden müteşekkildir. Fakat kitapta hakikat yolu yalnızca 7 makamdan ibarettir ve bu sebepten yedi makamdan oluşan ruhanî makamlar da ilave edilince Şifâü'l-Esrar'da 56 makam olduğu görülür. 70 sayısına ulaşamamaktadır. (Göyüşov, 2013: 18-21).

Şifâü'l-Esrar incelendiğinde, bir ayet-i kerime yahut hadis-i şerifin bulunmadığı tek bir sayfaya rastlamanın mümkün olmadığı görülmektedir. Bu da eserin birinci derece kaynaklarını Kur'an-ı Kerim ve hadis-i şeriflerin oluşturduğunu göstermektedir. Eserin yarıya yakını bu nakiller oluşturmaktadır.

Şifâü'l-Esrar'da bir konu anlatılırken sırasıyla; önce Kur'an ayetleri, sonra hadis-i şerifler ve daha sonra da sufilerin sözlerinin nakledildiği müşahade edilir. Şirvani, ancak bundan sonra kendi görüşlerini konunun sonunda "Şeyh dedi ki" ifadesi ile zikreder.

Şifâü'l-Esrar'da bazı ayetlerin tefsirlerine de rastlanır, bunlarla ilgili değerlendirmeler yapılır.

³ Elyazma için bkz. Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi Koleksiyonu, No: 2283.

Şifaü'l-Esrar'da ayrıca Ebu Talib el-Mekkî, İmam Gazalî, Ebu Said Ebu'l-Hayr, Şihabüddin Sühreverdî, Ebu Bekir Kelabazî, Ebu Nasr Serrâc et-Tusi gibi sufilerden doğrudan ya da dolaylı olarak istifade ettiği anlaşılmaktadır.

Seyyid Yahya'nın Mevlana Celaleddin Rumî'den alıntı yaptığı da görülmektedir.

Şirvani'nin halifelerinin tesirini gösteren önemli bir husus, kendisiyle aynı dönemde Anadolu'da yaşayan büyük sufi Akşemseddin'den Şifaü'l-Esrar'da bizzat ismiyle bir nakil olmasıdır. Bu bilgilerin Şirvani'ye, Anadolu'dan gelen halifeler aracılığıyla ulaştığı düşünülmektedir.

Şifaü'l-Esrar'da en çok fikirlerinden istifade edilen ve kendisinden en çok nakil yapılan sufilerden birisi de Hakim Tirmizî'dir. Şifaü'l-Esrar'da sadece "Hakim" şeklinde zikredilir.

Bazı fikhî aktarımlara da Şifaü'l-Esrar'da yer verildiği görülmektedir. Şirvani'nin de mezhebi olan Hanefi mezhebi başta olmak üzere Şafii, Maliki ve Hanbeli mezheplerinin de görüşleri zikredilir. İnsanın insana secde etmesi, âlimlerin elinin öpülüp öpülmemesi, Allah lafzı gibi konularda fikhî mevzular ve yorumlar Şifaü'l-Esrar'da yer bulur.

Şifaü'l-Esrar'da kaydedilen nakillere ve ifadelere bakıldığında Şirvani'de çok yoğun bir Hz. Ali, Ehl-i beyt ve Cafer-i Sadık sevgisi olduğu anlaşılmaktadır.

Şirvani'nin vahdet-i vücuda dair düşünceleri üzerinde İbn Arabî'nin etkili olduğu görülmekte, fakat onun daima daha anlaşılır ve itidalli bir yol izlediği hissedilmektedir. Şirvani'nin çok derin felsefî tahlillere girmemesinden bu çıkarılmaktadır.

Şifaü'l-Esrar'ın en dikkat çekici özelliklerden biri de eserdeki resim ve şekillerdir. Kalbin manevi suretleri bölümünde resimler, nehirler bölümünde de ağaç üzerinde yedi adet papağanın bulunduğu minyatürler yer almaktadır.

Şifaü'l-Esrar'ın çok önemli bir özelliği, harflerin sırlarına dair çokça ifade bulunduğu halde Hurufilikten etkilenmemiş olmasıdır.

Hurufiler, batinilere benzerler ve sadece kendileri tarafından bilinen şifreli sırlara, gizli manalara dayanarak bazı farzların kendilerinden düştüklerine inanırlar. Genellikle ibahiyeci ve zındık sayılırlar. Hurufiler aslında mutasavvıf değildirler. (Uludağ, 2009: 247).

Hurufiliğin en etkili olduğu yerlerden birisi de Şirvan'dır ve Nesimî'nin de Şirvanlı olduğu belirtilmektedir. Fakat tüm bu şartlara ve benzerliklere rağmen Şirvani'nin Hurufiliğe asla sıcak bakmadığı anlaşılmaktadır. Şirvani'nin bu konudaki yaklaşımı açık, sadedir. Şirvani, harfleri daha kolay ve hatırda kalıcı bir anlatım sağlamak için kullanmış olmalıdır.

Mehmet Rıhtım'ın şu sözleri, Şirvani'nin harflerle ilgisi konusunu çok güzel anlatmaktadır: “Onun izahları sade ve akıldır. Şirvani'nin bu tür yorumlarında görülen hususiyet, mistik esrarengizlik şeklinde değil, varlığa ve hadiselere hikemî bakış açısı tarzındadır. Yani Hurufiler gibi bazı harflerden istifade ederek insanları şaşkırtmaz, açıklamalarında ifrat ve tekellüfe meyletmez. Bunlarla hikmet arayışına çıkar. Yaratan ile yaratılan arasında alakalar kurar. Bu alaka ile varlıkların tesadüfî değil, bir nizam ve sistem içinde yaratıldığı gerçeğine dikkatleri çekmek ister.” (Şirvanî, 2014: 48).

Şirvani'nin harf tevillerine ihtiyaç duymasının sebeplerinden biri olarak, Hurufilerin tesirini kırmak için onların kullandığı bir metot ile mukabelede bulunmak iddiası gösterilir. Bu doğru olabilir, zira Hurufiliğin Şirvan muhitindeki tesiri kısa zamanda önemli oranda ortadan kalkmıştır. (Şirvanî, 2014: 49).

Şifâü'l-Esrar'ın dili, o devir Azeri Türkçesinin en güzel örneklerinden kabul edilir.

Şifâü'l-Esrar'da, tasavvuf felsefesinde olduğu gibi insan; kalp, nefis ve ruhtan oluşmaktadır. İnsan, kalbini nefsin hevasından kurtarmalı, ruhun hükmüne tabi olmalıdır. Tasavvufun da asıl amacı budur. Şifâü'l-Esrar'ın da muhtevası tamamen bu meseleye aittir. (Şirvanî, 2014: 57). İçeriğini İslam tasavvufunun ve ahlâkının meseleleri oluşturur.

Şirvani, eserinde ilme ve âlime hürmet, helâl kazanç, gayret, ihlas, şuur gibi konuları detaylıca anlatır. Şifâü'l-Esrar'da ilmin ve âlimin önemini her fırsatta

zikreder. Ayrıca ilmin olmazsa olmaz olduğunu vurguladığı ve ilim temeline dayanmayan her meselenin sonunda tehlike oluşturabileceğine dikkat çektiği görülür.

Şifâü'l-Esrar'da nefsin kontrol altına alınarak olumsuz etkilerinin en aza indirilmesi amaçlanmakta ve öğretilmektedir. Bunun için Şifâü'l-Esrar'da zengin ve yüksek pedagojik ve psikolojik bir muhteva mevcuttur.

Şifâü'l-Esrar'ı değerli yapan en önemli hususlardan birisi de onun sadece bir müride değil tüm insanlığa hitap etmesidir. Çünkü o güzel ahlâkı telkin eder. Mehmet Rıhtım, bu hususu şöyle ifade eder:

“Şifâü'l-Esrar'da bahsedilen mevzulara dikkatle bakıldığında, bir sufinin yetişmesinden çok, iyi bir fert ve sağlam bir cemiyet için yerine getirilmesi vacib olan hususların anlatıldığı görülür. Onun hedef aldığı ve üzerinde durduğu asıl mesele fertlerin iyi yetişmesidir. Bunun için de en tesirli yol, talim ve terbiyedir. O ferdin terbiyesinin ancak kâmil müşid muallimler tarafından gerçekleştirilebileceğini söylerken, iyi terbiye edilen insanın nefsin zararlı isteklerinden, heva ve hevesinden kurtulacağını, insanlara faydalı olmayı ibadet kabul edeceğini, böyle fertlerden teşekkür eden cemiyetin de düzgün ve sağlam olacağını ifade etmiştir.” (Şirvanî, 2014: 60). Aynı zamanda bu ifadeler Şirvani'nin eğitime bakışını da yansıtmaktadır.

Şifâü'l-Esrar'daki düşünceler bize sağlam köklerimizden, doğru düşüncemizden, sahih inancımızdan, zengin maneviyatımızdan ve muhteşem tarihî mirasımızdan haber vermektedir. O, bize bozulmamış, tahrif edilmemiş, öz maneviyatımızdan bahseder. Bizim dilimizle, bizim ruhumuzla konuşur. Ruh medeniyetimizin manevi şifreleri onun sözlerinde gizlidir. (Celilzâde, 2013: 109).

1.4.2. Arapça Eseri Vird-i Settâr

Vird-i Settâr'ın Seyyid Yahya'nın eserleri içerisinde önemli bir yeri vardır. Bu eser, bütün Halvetî yolu ve kollarının günlük virdidir.

Vird-i Settâr, yalnızca Halvetiyye mensuplarınca değil, diğer tarikatlarca da meşhur bir eserdir. Onun şöhretinin sebeplerinden biri de onun dilindeki selaset ve üslubundaki letafettir. (Rıhtım ve Aliyeva, 2013: 124-125).

Müellifin Arapça telif ettiği tek eseridir. Oldukça selis bir üsluba sahiptir. Allah'a dua ve medh ü sena, Allah'ın sıfatları ve Esmâ-i Hüsnâ, Nur duası ve Hz. Peygamber'e (sav) ve Ehl-i beyte dua ve selâm; eserin içeriğini oluşturur.

Vird-i Settâr, Efendimiz'in (sav) bizzat sünnetlerinde icra ettikleri virdleri içermektedir. Ehl-i sünnet akadidinin özeti mahiyetindedir. (Çıtlak, 2013: 93).

Vird-i Settâr; Evrad-ı Yahya, Vird-i Yahya, Vird-i Halvetiyye, Vird-i Seher gibi isimlerle de anılır. Ayrıca bu eserin birçok defa şerhi ve baskısı yapılmıştır.

1.4.3. Farsça Eserleri

Şirvani'nin iki eseri hariç eserlerinin tamamı Farsçadır. Farsça eserlerinde çok büyük sufi şair ve mütefekkir Feridüddin Attar'ın etkisi hissedilir. İkisinde de telkinler çok güçlü, ifadeler çok samimidir. (Memmedli, 2013: 110)

Keşfü'l-Kulûb: Kalplerin Keşfi olarak tercüme edebileceğimiz bu eser mensurdur. Akıl, kalp, ruh ve nefis konuları ele alınır. Şirvanşah Halilullah Han'a övgüyle ithaf edilen eserdir.

Esrârü'l-Vudû ve's-Salât (Mâ lâ Budde Bâtînî): Namazın ve abdestin sırları ile bâtinî yönleri anlatılır. Birtakım nasihat ve tavsiyelerle eser tamamlanır. Mensur bir eserdir. Bu eserin içeriğindeki bilgilere, Şifâü'l-Esrar'da Şeriat İlimlerinin Esasları bölümünün Namaz makamında da kısmen yer verilmiştir. Esrârü'l-Vudû ve's-Salât'ta, söz konusu konulara daha çok bâtinî olarak değinilir.

Rumûzü'l-İşârât (Te'vîlu ve Tefsiru İhdinâ's-Sirate'l-Mustakîm): Bu mensur eserde Şirvani, Fatıha suresinin 5. ayeti olan "Bizi doğru yola ilet." ayet-i kerimesini tefsir eder. Bu tefsirin naklî bir tefsir olmadığını, gönle doğan açıklamalardan oluştuğunu söyler.

Mekârimü'l-Ahlâk (Ahlâk-ı Mahmûdât): İmanın temelini salih amel ve ahlâk olduğu izah edilir. İnsanda kötülük duygularına işaret edilerek bunlardan kurtulma yolları açıklanır. Mensur bir eserdir.

Acâibü'l-Kulûb: Bâyezid-i Bistamî hazretlerinin kalbin belirtilerini anlattığı nakledilen kitaptır.

Tasarrufât u Mükâşefât: Bu kitapta “Bir kimse âşık olur, iffet gösterir, aşk sırrını kimseye açmaz da ölürse şehid olarak ölür.” anlamındaki hadis-i şerif şerh edilir. Eser manzumdur.

Menâzilü'l-Âşıkîn: Mesnevi tarzındadır. Eserde tasavvuf yolunun yolcularının ulaşması gereken menziller anlatılır. Kırk adet menzil sayıldığı için eserin diğer adı da “Çihil-Menâzil” olarak bilinir. (Tatçı ve Akdemir, 2018: 112).

Makâmât (Heft Makâm): Şirvani, bu eserinde manevi yolculuğun yedi mertebesini ele alır. Bu mertebelerin her birine makam denir. (Şirvanî, 2014: 32).

Şerh-i Merâtib-i Esrârü'l-Kulûb (Heft Vâdi): Allah’a ulaşmak için sufilerin aşması gereken yedi vadi/makam anlatılır. Mesnevi tarzında yazılmıştır. (Tatçı ve Akdemir, 2018: 113).

Şerh-i Esmâ-i Semâniyye: Mesnevi tarzında yazılmıştır ve Allah’ın Hayat, İlim, Semî’, Basar, Kudret, Kelâm, İrade, Beka gibi isim ve sıfatları açıklanmıştır. (Şirvanî, 2014: 333).

Şerh-i Suâlât-ı Gülşen-i Esrâr: Gülşen-i Râz; Emir Hüseyinî’nin Şebüsterî’ye yönelttiği soruları manzum olarak cevapladığı tasavvufun değerli bir mevki olan eserdir. (Şebüsterî, 2015: ix). Şebüsterî’nin bu eserinin birçok şerhi yapılmıştır. Şerh-i Suâlât-ı Gülşen-i Esrâr da Gülşen-i Râz isimli mesnevinin Şirvani tarafından yapılan şerhidir.

Etvârü'l-Kulûb: Kalbin ne olduğunu mesnevi tarzında anlatan eseridir. Kalbin tasavvuftaki önemi ve yedi hali anlatılır. Kalbin zahiri tanımlanır ve batın özellikleri izah edilir. (Memmedli, 2013: 114).

Beyânü'l-İlm (İlm-i Ledünnî): Mesnevi tarzında olan bu eserde farzın başının marifetullah olduğu ve Allah zikrine devam etmenin önemi anlatılır. Zikrullah’ın hasta gönüllere ve gafillere şifa özelliği üzerinde durulur.

Salavâtü'n-Nebî: Peygamber Efendimiz'in faziletleri ve ona salat ü selam getirmenin önemi izah edilir. Manzumdur. İnsanların toplu şekilde Hz. Peygamber'e (sav) salat ü selam getirmeleri amacıyla kaleme alınmıştır. (Memmedli, 2013: 115).

Gazeliyyât: Şirvani'nin on beş adet Farsça gazelleri bu eserde yer alır. İlahi aşk konusu ve aşkın bir lütuf olduğu anlatılır. (Şirvanî, 2014: 35).

Kıssa-i Mansûr: Meşhur sufi Hallâc-ı Mansûr'un darağacında iken bir mecnun ile konuşması anlatılır. Mesnevi tarzındadır. (Tatçı ve Akdemir, 2018:116).

Menâkıb-ı Emirü'l-Mü'minin Alî (Kerremallahü Vechehü): Hz. Ali Efendimiz'in faziletleri anlatılır. Seyyid Yahya, Hz. Ali'ye olan muhabbet ve bağlılığını samimiyetle anlatırken onu sevenlerin kurtulacağını da ifade eder. (Şirvanî, 2014: 35).

İKİNCİ BÖLÜM

BENLİK KAVRAMI VE BENLİK EĞİTİMİ

2.1. Benlik Kavramı

2.1.1. Benliğin Tanımı ve Mahiyeti

Ben: Bir kimsenin kişiliğini oluşturan temel öge, ego. (Akalin, 2011: 306).

Benlik: Bir kimsenin öz varlığı, kişiliği, onu kendisi yapan şey, kendilik, şahsiyet. (Akalin, 2011: 308).

Nefis: Öz varlık, kişilik. (Akalin, 2011: 1760).

Yukarıda ben, benlik ve nefis kavramlarının anlamları verilmiştir. Üç kavramda da “kişiliği oluşturan öz varlık” ifadesi ortaktır. Bunun için de bu kelimeler birbiri yerine kullanılmaktadır.⁴ Eğitimine/arınmasına işaret edilen, özvarlığın kötü hasletleridir.

Benlik kelimesi Türkçedir, lügatlerde nefis/nefis kelimesinin karşılığı olarak verilmektedir. Literatürde Arapça kökenli olan nefis/nefis kullanımı daha yaygındır. Bu çalışmada da bu kelimelerin geçmişte ve günümüzde birbiri yerine kullanıldığı görülecektir.

Benlik; insanın, bu dünyada yapabileceği bütün faaliyetleri gerçekleştiren, çaba gösteren, buna dönük düşünen, planlayan, akıl yürüten, hayal eden, endişelenen, merak eden, arzulayan kısmı olarak tarif edilir. (Tokmakoğlu, 2012: 73). Aslında her şey, “ben”in çevresinde döner. (Aruoba, 2018: 12).

⁴ Bu çalışmada da benlik ve nefis/nefis kelimelerinin birbiri yerine kullanıldığı görülecek, “öz varlık” anlamının kast edildiği fark edilecektir.

Kur'an-ı Kerim'de de benlik, nefis olarak açıklanmaktadır. (Tokmakoglu, 2012: 73).

Sözlükte farklı şekillerde tanımlanan ve “ruh, can, hayat, nefes, varlık, zat, insan, heva ve heves, kan, beden, bedenî arzular” gibi anlamları da içeren nefis kelimesi Kur'an'da “ruh, zat, öz varlık” anlamlarda da kullanılmıştır. Kur'an'da ruh anlamında kullanılan nefisle ilgili çok fazla bilgiye yer verilmemesi, nefsin tanımını zorlaştırmaktadır. Bununla beraber birtakım özelliklerinden yola çıkarak nefsin bazı yönlerinin ortaya çıkarılması mümkündür.

Nefsin tanımını hayır-şer, sevap-günah gibi zıtlıkların verdiği ipuçlarından yola çıkılarak yapılmaya çalışılmıştır. Kur'an'da insan, cin ve putların da nefsi olduğuna değinilmiştir. İnsanın beden ve nefisten ibaret olduğunu düşünen mutasavvıflar nefsin tek olduğu ancak farklı sıfatlardan mürekkep olduğu görüşündedirler. İnsanda tek nefiste kötülüğü emretme, kötülüğü kınama, huzura erme gibi sıfatlar bulunur. Bu sıfatlardan hangi özellikler kişiye yansırsa kişi, onun etkisi altına girer. Bunun yanında mutasavvıflar nefis için insanı kötülüğe sevk eden düşman, şeytan tanımlarını da kullanır. Nefis, insanı iyiliğe sevk eden ibadet ve hayırlı işlerden uzaklaştırır. Bu nedenle abid ve zahidlerin ilk amacı nefsi kendi kontrollerine alarak kullanabilmektir. Nefis; tamamen arınmaz, akıl ve vahyin denetiminde tutulur. Tüm olumsuz sıfatlarına rağmen mutasavvıflar nefsin terbiye edilebilir/egitilebilir olduğu kanaatinde. Nefsin eğitilmesi için mücadele ve riyazet gereklidir. Bu eğitimin sonunda nefsin kötü sıfatları kırılacak ve insanı hayra yönelten sıfatları kalacaktır. (Uludağ, 2006a: 526-528).

Yukarıda da işaret edildiği gibi nefsin Kur'an'daki anlamının öz varlığa karşılık gelmesi benlik kelimesi ile tam olarak karşılanması kullanımını ortaya çıkarmıştır.

Ethem Cebecioğlu, Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü eserinde nefis kavramının birçok manayı barındırdığını belirtmiş ve onu şöyle açıklamıştır:

“Arapça bir kelime olup çok sayıda manaları ihtiva eder: Ruh, akıl, insanın bedeni, ceset, kan, azamet, izzet, görüş, kötü göz, bir şeyin cevheri, hamiyet, işkence, ukubet, arzu, murad. Tasavvufî olarak Kâşânî'nin ifâde ettiği gibi, kendisinde iradî

hareket, his ve hayat kuvveti bulunan latif buharlı bir cevherdir. Kötülüğü emreden manasında anlaşıldığı gibi, Allah tarafından insana üflenen ve ruh-i Rahmânî, ilâhî ben mânâsına da kullanılmıştır.” (Cebecioğlu, 2009: 199).

İnsanı diğer canlılardan ayıran hassenin benlik olduğu belirtilir ve insanın ulvi yetilerinin benlikte birlikte bulunduğu işaret edilir: “İnsanı insan yapan kısmı benliğidir, nefsidir. Benliği olmayan; akı, belleği, bilinci, hayali, duyuları, rüyaları, sezgileri olmayan insan değil, olsa olsa başka bir canlıdır. Bütün bu yetiler insanın gücünü ve ayırıcı özelliklerini de tarif etmektedir.” (Tokmakoğlu, 2012: 75).

Ahlakın faziletlerinden birisi de zabt-ı nefis, insanın nefesine hâkim olmasıdır. Nefsine hâkim olamayan insan ya fevkalade müteheyyiç ya da tamamen halim olur. Bunların her ikisi de zemmedilen ahlâk özellikleridir. Çünkü biri ifrat, diğeri tefrittir. Nefse hâkimiyet, bu özelliklerin insanda dengeli bir şekilde bulunmasıdır. (Akseki, 2016: 224-225).

Tasavvufta nefsanî ya da beşerî haller dendiğinde genellikle kötü ve aşağı haller kast edilir. İnsandaki iyi hallerin kaynağı Allah, Kur’an, Hz. Peygamber (sav), melekler iken kötü hallerin kaynağı şeytan, insan, nefis ve tabiattır. (Uludağ, 2007: 19).

Benlik/nefis; Kur’an-ı Kerim’de, hadis-i şeriflerde, filozofların ve sufilerin nazarlarında farklı kullanımlarda görülebilmektedir.

2.1.1.1. Kur’an-ı Kerim’de Benlik

Hasan Kâmil Yılmaz’ın Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatler çalışmasındaki tespitine göre Kur’an-ı Kerim’de ben/benlik/nefis kelimesinin, değişik kullanımlarıyla birlikte üç yüze yakın yerde geçtiği görülmektedir. (Aktaran: Yıldız, 2007: 16).

Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü eserinde Ethem Cebecioğlu, Kur’an-ı Kerim’de nefis kelimesinin hangi anlamlarda kullanıldığını, yerlerini belirterek şöyle sıralamıştır:

- Zâtullah manasına: Tâhâ/41, Al-i imran/28, En’âm/12,54, Mâide/116.
- İnsan ruhu: Fecr/27, En’âm/93, Zümer/42.

- Kalp, sadır vb. manalar: Al-i imrân/154, A'râf/205, Yusuf/77, Bakara/77, 109, 235, Nisa/113, En'âm/158, Yunus/100, Enbiyâ/64, Nemi/14, Fussilet/53.
- İnsan bedeni: Al-i İmrân/146, 185, Enbiyâ/35, Ankebût/57, İsrâ/33, Yusuf/26, 30, 61.
- Bedenle beraber ruh: Bakara/286, En'âm/152, Yunus/23, 30, 44, 49, 54, Ra'd/11, 42, İsrâ/7, Tâhâ/15, Ankebût/6, Zümer/70, Mü'min/17, Câsiye/15.
- İnsana kötülüğü emreden kuvvet manasına: Yusuf/18, 53, Tâhâ/96, Mâide/30.
- Zât manasına: Bakara/48, Lokman/28, 34, Müddesir/38.
- Cins manasına: Tevbe/128, Rum/28, A'râf/188, Şûra/11. (Cebecioğlu, 2009: 199).

Bizim çalışmamızın temelini teşkil eden benlik kavramı; nefsin insan ruhu, kalp, bedenle beraber ruh ve en çok da insana kötülüğü emreden kuvvet anlamlarında kullanılan ayetlerle ilişkilidir. Nitekim eğitim ve terbiye anlamları ile ilişkilendirilebilen anlamlar da bu kullanımlardaki anlamlardır.

Nefis kelimesinin kullanıldığı bazı ayetlerde nefsi, insanın bir cüz'ü, unsuru, bir gücü, iş yapan ve sorumlu tutulan bir amili olarak anlamak mümkün görülmektedir. Onu ayrı şuurlu bir varlık şeklinde anlaşılacak bir kullanım ve üslupta görmek mümkündür.

Bu anlama gelebilecek âyetlerden birkaçı şöyle sıralanabilir:

- Rabbiniz içinizde (nefis) olanı daha iyi bilir. (İsra, 25)
- Hayır, nefsiniz size bir iş yapmanızı düzenledi. (Yusuf, 18).
- Melekler ellerini uzatarak “Nefislerinizi çıkarın!” der. (Enam, 93).
- Samirî, “Nefsim bana böyle yaptırdı!” dedi. (Taha, 96).
- İsa, Allah'a “Sen benim nefsimde olanı bilirsin, ben Senin nefsinde olanı bilmem. Çünkü Sen, görünmeyenleri çok iyi bilirsin.” dedi. (Maide, 116).
- Onların nefislerine işleyecek söz söyle. (Enfal, 72).
- Şüphesiz, inananlar, hicret edenler, Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla (nefis) uğraşı verenler. (Fussilet, 53).

- Varlığımızın belgelerini onlara, hem dış dünyada hem kendi içlerinde (nefis) göstereceğiz. (Zariyat, 21).
- Kendi içinizde (nefsinizde) Allah'ın varlığına nice belgeler vardır görmez misiniz? (Maide, 70).
- Nefislerinin önlerine sürdüğü ne kötüdür. (Maide, 80).

Bu ayetler gösteriyor ki insana bütün olarak değil de insanda mevcut olan nefse hitap ediliyor. Nefse fiiller isnat edildiği görülüyor. Bu da insanın bir bedeninin ve bir de bedeninin içinde başka bir şeyinin olduğunu anlatıyor. (Atay, 1997: 48-49).

Nefsin çeşitli tasnifleri yapılmıştır fakat Kur'an-ı Kerim'de geçen isimleriyle (Fecr, 27-29) nefsin dörde ayrıldığı söylenebilir. Nefs hakkında Kur'an-ı Kerim'de bu dört aşamayı ifade eden beş ifade tarzı bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi kötülüğü emretmekte (nefs-i emmâre), diğer dördü ise (nefs-i levvâme, nefis-i mutmainne, nefis-i radiyye-mardıyye) insanın iyi olma ve olabilme seviyelerini ifade etmektedir.⁵ (Deniz, 2017: 47).

Nefs-i Emmâre: “Şüphesiz nefis, kötülüğü emreder.” (Yusuf, 53) ayet-i kerimesinde işaret edilen nefstir. İnsana, kötülüğü çokça emreder. Asla tatmin olmaz. Filozofların shevanî nefis diye belirttikleri doymak bilmeyen nefis-i emmâredir. Arzularını bir türlü kontrol edemez, doyuma ulaşması mümkün değildir.

Nefs-i Levvâme: “Yemin ederim kendini çokça ayıplayan o nefse!” (Kıyâme, 2) ayet-i kerimelerinde yer alan ve Allah Teâla'nın, üzerine yemin ettiği nefstir. Bu nefis, emmâre nefsin telkinlerini ve yaptırdıklarını eleştirebilme kemâline sahiptir. Yanlışlarından dolayı vicdanen rahatsızlık duyar. İyiye güzele yönelmek anlamında hem bir başlangıç noktası hem de bir köprü mesabesindedir.

Nefs-i Mutmainne: “Ey huzura ermiş nefis!” (Fecr, 27) hitabıyla Kur'an-ı Kerim'de yerini bulmuş nefstir. Bu nefis sahibi, emmâre nefsin doymak bilmeyen arzularına karşı bir karar vermiş, bir yol haritası çizmiş nefstir. Artık tercihini yapmış ve tatmin olmuş, huzura ermiştir. Allah'ın buyruklarına karşı gönlü huzur bulmuştur, hoşnuttur.

⁵ Kur'an-ı Kerim'de “Sonra da nefse hem kötülüğü, hem ondan sakınmayı ilham edene...” (Şems, 8) ayetiyle Nefs-i Mülheme (ilham olunan nefis) mertebesi de yer almaktadır fakat buradaki tasnifte Gürbüz Deniz'in mezkûr eserindeki tasnifi esas alınmıştır.

Nefs-i Radiyye-Mardıyye: “Rabbini hoşnut etmiş ve Rabbi tarafından hoşnut edilmiş olarak Rabbine dön!” (Fecr, 28) ayet-i kerimesinde geçtiği üzere Allah’tan razı olmuş ve Allah’ın da kendisinden razı olduğu nefis aşamasıdır. Takvanın yaşadığı alandır. Hakikatlere ermiş ve emniyette olan nefstir. Her haliyle Allah’tan razıdır ve Kur’an-ı Kerim’de zikredilen en üst düzey nefis budur.

2.1.1.2. Hadis-i Şeriflerde Benlik

Hadis-i şeriflerde de benlik/nefis ifadesi çeşitli şekillerde kullanılmıştır. Tasavvufun temelini oluşturan bu benlik kavramı, hadis-i şeriflerden yola çıkılarak mutasavvıflar tarafından geniş bir şekilde ele alınmıştır.⁶

Mutasavvıflar daha çok nefsin en büyük düşman olduğu, nefsi iyi tanıyıp bilmek gerektiği, nefisle cihadın asıl büyük cihad olduğu gibi anlatımlar üzerinde durmuşlardır.

Hadis-i şeriflerde genel olarak can, kalp, gönül, kişi, din kardeşi ve kalem olarak nefis kavramının kullanılış şekilleri mevcuttur. Asıl üzerinde durulan husus ise nefis kelimesinin anlamlarından daha çok nefsin terbiye edilmek suretiyle kazanacağı güzel ahlâkla, nefsin kötülüğü emretmesi özelliğinden hareketle bedene, kalbe, ruha, akla verebileceği zararlardır. (Yıldız, 2017: 29). Bizi de en çok ilgilendiren, bu hadis-i şeriflerdeki kötülüğü emreden nefsin eğitimle güzel ahlâka kavuşmasına dair ifadelerdir.

2.1.1.3. Sufilerde Benlik

Sufilerin gözünde benlik/nefis, en büyük düşman olarak anılır. Nefs gibi kalp, ruh ve sır da mevcuttur fakat bunlar içindeki en aşağı şey, nefstir.

Sufilerin nefis terimiyle kast ettikleri anlam bir cisim ya da varlık değil, kulun kötü ve illetli vasıfları, fiilleri, huylarıdır. (Yıldırım, 2009: 235).

Sufi yazarların büyük bir kısmı nefis kavramını, kötü huyları ve eğilimleri ifade etmek için kullanır. En alt düzeydeki nefis, insanları dalaletе götürür. Aklimız etki altındadır. Neyin doğru olduğunu bildiğimiz anlarda dahi bir parçamız bizi aksini

⁶ Hadislerde nefis için bkz. Ahmet Yıldırım, *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2000, s. 226-232.

yapmaya zorlar. Bu parça alt benlik, özellikle nefsin en alt düzeyi olan nefs-i emmâredir. (Frager, 2018: 93).

Süleyman Uludağ'ın Tasavvuf Terimleri Sözlüğü eserinde kulun kötü huyları, çirkin vasıfları, kötü his ve huyların mahalli olan latife, kulun kötü vasıfları ile yerilen fiilleri, kötü davranışların tümü, insanın yaratılışında var olan içgüdülerin, ihtirasların, zaafının, bencilliğin, kendini beğenmişliğin, kıskançlığın ve çekememezliğin odaklandığı merkez olma özelliklerine dikkat çekilmiştir. (Uludağ, 2001: 271).

Nefs, köklerini bedenden ve ruhtan aldığı için hem maddi hem manevi eğilimlere sahiptir. Terbiye edilerek dönüştürüldükçe Rabbine daha çok yaklaşır ve dünyaya rağbeti azalır.

2.1.1.4. İslam Filozofları Gözünde Benlik

Benlik/nefis konusu, filozofların da üzerinde önemle durdukları bir konudur.

Varlık ve insan hakkında önemli araştırmalarda bulunan ve bu hususlarda farklı ve değerli fikir sahibi olan filozofların nefsi tasnif ve tanımlarını bilmek, faydalı olacaktır. Filozoflara göre nefsin muharrik güçleri Şehvanî Nefs, Gazabî Nefs, Nefs-i Natıka olmak üzere üç tanedir. (Deniz, 2017, 53).

Şehvanî Nefs (Arzu Gücü): Tüm canlılarda ortak olan nefstir. Çok güçlüdür ve en kötü bela ve sıkıntıları bünyesinde taşır. Mutlaka terbiye edilmesi, eğitilmesi gereklidir. Terbiye edilmeze kötülüğü ve kötü sıfatları artar. Terbiye edildiği takdirde iffetli ve itidalli hale gelir. Bunu terbiye için nefsin arzularının aksi yapılmalı, iyi şeylerle meşgul olmalı ve iyilerle olunmalıdır.

Gazabî Nefs (Öfke Gücü): Tüm canlılarda müşterektir. En önemli özelliği, terbiye edilmediği takdirde zararının şehvanî nefsten daha fazla olmasıdır. Öfke, saldırganlık ve galip olma duygusu baskındır. Gazabî nefsin egemen olduğu kişiler mütekebbir kimselerdir. Fakat terbiye edilmesi mümkündür ve terbiye edildiğinde ağırbaşlı ve adil olurlar. Murakabe ile terbiye edilip kontrol altına alınmalıdır.

Nefs-i Natıka (Düşünen Nefs): İnsanı diğer tüm canlılardan ayıran nefis, bu nefstir. En önemli özelliği tefekkür, hatırlama, temyiz, farkına varma, anlama ve bilgi meydana getirme yeteneklerine sahip olmasıdır. Nefs-i natıka ile diğer iki nefis

(şehvanî ve gazabî nefis) terbiye edilerek zapturapt altına alınır. Nefs-i natıkanın; ilim ve adabı elde etmek, sahibini rezillik ve çirkinliklerden korumak, güzellikleri ve sanatı keşfetmek gibi marifetleri mevcuttur. Fakat rezillikleri de vardır. Kötü sıfatları eğitilmezse insanı hayvandan aşağı seviyelere indirir. Salih insanların hayatlarının model alınmasıyla asilleşir. (Deniz, 2017: 53-56). Gürbüz Deniz, Arapçada “konuşan nefis” diye anlamına gelen nefis-i natıka ifadesini “düşünen nefis” olarak tercüme edip aktararak bu nefsin en önemli özelliğinin tefekkür kabiliyeti olduğunu vurgulamıştır.

Akıl için de nefis-i natıka ifadesi kullanılmış, zâtında maddeden ayrı, ancak yaptığı işte maddeye bitişik olan bir cevher olarak da tanımlanmıştır. (Cebecioğlu, 2009: 201).

Bizim, Şifau'l-Esrar'ı incelerken benlik/nefis deyince anlayacağımız ve en çok üzerinde duracağımız, filozofların nazarındaki nefis-i natıkadır.

Gürbüz Deniz, insanın beden ve ruh ilişkisi ile nefsin durumunu şöyle anlatır: İnsan, ruh ve beden dışında bir de nefsiyle vardır. Nefis, insanı hakka veya batıla yöneltir. Bu doğrultuda insan, ya alçakların en alçağına ya da yaratılmışların en şereflişine dönüşecektir. İnsan, aldatıcı dünyaya karşı özünde taşıdığı iyiliği ortaya çıkarırsa takvaya erer. İnsanın Habil ya da Kabil olma tercihi bu şekilde cereyan eder. (Deniz, 2017: 58).

2.2. Benlik Eğitimi

2.2.1. Benliğin Eğitilebilirliği

İnsanın, yaratılışı gereği eğitime ihtiyacı vardır. Benlik de insandan ayrı düşünülemez. Zira benlik, insanın öz varlığıdır. Ahlâk-ı mezmume denen kötü ahlâkın ahlâk-ı mahmude denilen övülmüş ahlâka dönüşmesi için benliğin eğitimi gereklidir.

İnsanın içinde bulunan benliği/nefsi ona daima kötülüğü telkin eder. Fakat nefis/benlik, eğitildiği takdirde ulvileşir. Bu durum, Robert Frager'ın benlik tanımında şöyle izah edilir:

“Tasavvuf psikolojisinde benlik ya da nefis, psişemizin⁷ bizim en acımasız düşmanımız olarak başlayan, ancak paha biçilmez bir vasıtaya dönüşebilecek yönüdür.” (Frager, 2018: 33). Robert Frager’ın bu tanımı nefsin içinde iyilikler de barındırdığının bir göstergesidir. Ancak o iyilik cevheri, ancak eğitim ile gün yüzüne çıkabilir.

İnsanın kötülüklerle mücadele etmesi, nefsinin arzularına hâkim olması, insanın olgunluk ve erdeme ermesi, hür iradeyi iyiliğe doğru yöneltebilmesi için benlik eğitimi gereklidir. Eğitilmemiş benlik, tüm bunların önünde bir engeldir.

Birey, toplum denilen ilişkiler ağının şekillendirdiği, yasalara, kurallara, sınıflara göre oluşan bir öznedir. Benlik de bu süreç içinde oluşan, tekrar tekrar kurulan, değişen, geçirdiği süreçlerin damgasını taşıyan bir kavramdır. (Foucault vd., 2001: vii). Ayrıca var olmanın ön koşulu olarak görülen bilincin kişinin benliğini oluşturduğu bilinmektedir ve insanda çocukluk çağında yavaş yavaş gelişen bir benlik vardır. (Jung, 1999: 78). Dolayısıyla benlik, sürece göre şekillenmektedir.

Benlik, kişiliği biçimlendiren kalıtsal ve çevresel etkenlerin ortak ürünüdür. Benliğin görevleri arasında çevreden gelen uyarıcıları algılamak, seçmek, avunmak gibi maddeler vardır. (Aslan, 1992: 7-14). Buradan yola çıkıldığında benlik üzerinde çevrenin, sonradan kazanılanların etkili olduğu anlaşılır. O halde kişinin benliğinin oluşumu, gelişimi, değişimi, eğitimi söz konusudur. Benliğin eğitilmesiyle birtakım olumlu özellikler benliğe kazandırılabilir.

İnsan eğer terbiye ile benliğini kontrol ederse benliğin kötü özellikleri arınır ve iyilik baskın hale gelir. Fakat benliğin arzuları kontrol edilmez ve herhangi bir eğitim metodu uygulanmazsa benlik zelil hale gelir ve insanı da zillete çeker.

Almanca *bildung* kavramı bilgi, kültür anlamına gelir. Ancak bu bilgi, teknik bir bilime ait bilgi değildir. Kişinin yaşadığı dünyanın bilincine varması, kişilik terbiyesini etkileyen eğitim şeklinde tanımlanır. (Gencer, 2008: 29-30).

⁷ “Psişe, Yunanca yaşam anlamına gelen ve üfleme (psiki: ψυχή) fiilinden türeyen psike (ψυχή) kelimesinin Fransızca karşılığıdır ve giderek ruh, can anlamlarını taşır olmuştur.” (Gürvit, 2014: 298).

Eğitimin başlıca yönleri vardır: Zihin eğitimi, duygu eğitimi, sevgi eğitimi, ruh eğitimi, irade eğitimi, karakter eğitimi, beden eğitimi... Benlik eğitimi kavramı ise sayılan eğitimlerin birçoğunu bünyesinde barındırır. Eğitim, irade kuvvetini teksif etmek, toparlayabilmek olarak ele alındığında benlik eğitiminin, eğitimin en önemli veçhelerinden olduğu anlaşılacaktır.

Özetle insan, eğitime müsait bir yaratılıştadır. İnsan, eğitime müsait ve muhtaç olan benliğini terbiye ederek geliştirirse dünyada da öte dünyada da güzelliklere erecektir.

2.2.2. Benliğin Eğitim Yöntemleri

İnsanın fitratında hem iyilik hem kötülük tabii olarak bulunmaktadır. Ancak insanın, nefsinin eğiterek bedenine ve eylemlerine yön vermesi gerekir. Mutasavvıfların da nefis terbiyesi yolunda yapıkları, nefsi kötülüklerden arındırmaktır.

Benliğin/nefsin eğitiminde başlıca iki yol zikredilir. Bunlardan biri turuk-ı nefsiyye, riyazetlerle benliğin/nefsi terbiye etmektir. Diğer de turuk-ı ruhâniyye, aşk hâsıl etmek yoludur. (Konuk, 2007: 90).

Halvetilik gibi genellikle nefsin olumsuz yönünü, hayvanî nefsi kontrol altına almayı önceleyen tarikatlarda riyazet, halvet, oruç gibi ağır ibadetlerle yapılan “cihad-ı ekber” sayesinde nefis zayıflatılmaya çalışılır. Bu meşrepteki sufiler nefse muhalefeti temel ilke edinmişlerdir. Bir yandan yemeği, uyumayı, konuşmayı en aza indirmek ve inzivaya çekilmek diğer yandan kendini ibadete, taate, zikre ve tefekküre vermek suretiyle benlik zayıflatılır ve direnci kırılır. Bu şekilde ruh da güçlenir. Nefse/benliğe boyun eğdirmenin ve onu terbiye etmenin, disiplin altına almanın, bu suretle onu iyi bir hizmetçi haline getirmenin yolu bu riyazetlerdir. (Uludağ, 2006b: 21).

Gerek Kur'an-ı Kerim'de gerekse Hz. Peygamber'in (sav) hayatında, sünnetinde insanın nefesine nasıl hâkimiyet kuracağı konusunda ipuçları ve ihtarlar bulunmaktadır.

Güzel ahlâk ve kötü ahlâkı tayin eden de insanın nefsinin ne derece kontrol altına aldığı ile ilgilidir. Nefsin tabiatında olan kötü huyları eğitimle bastırabilen insan güzel huylarla donanmış bir hale bürünecektir.

Çile çekerek, riyazet ve perhiz yaparak, nefsin mukavemetini kırarak nefsin yapısında var olan günah işleme ve kötülük yapma arzularının kökü kazınamaz, benlik tamamen ölmez. Bunlar tümünden yok edilemez. Zaten bu tür duyguların öldürülmesi ve yok edilmesi tasavvufun amacı da değildir. Önemli olan bu tür kötü duygu ve eğilimleri etkisiz hale getirmektir. Bu şekilde insan üzerinde İlahî iradenin, kalbin ve vicdanın hâkimiyet sağlanır. Tasavvufta müridliğin anlamı, nefsi/benliği terbiye etmek ve disiplin altına almaktır. (Uludağ, 2006b, 21-22). Tasavvufun temeli nefis terbiyesini (benlik eğitimi) esas alır ve tasavvuf, ruhun sürekli arınarak hakikatini bulmasını hedefler. (Gökçe, 2017: 4).

Geleneğimizde Kur'an'dan, hadislerden yola çıkılarak oluşturulan nefsi tezkiye yöntemlerinden bazıları şu şekilde sayılabilir:

Masivaya yönelmemek, benliği hakir görmek, riyazet, mücahede, nefsin özelliklerini bilerek hilelerine kanmamak, Allah dostları ile hemhâl olmak, az yemek, az konuşmak, az uyumak, nefsi edepli olmaya zorlamak, ruhî ve bedenî sefer yapmak, nefsi hayırda devamlılığa zorlamak, nefsi sorguya çekmek ve halvet. (Yıldız, 2007, 94-119).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ŞİFAÜ'L-ESRAR'DA BENLİK EĞİTİMİ

3.1. Şifau'l-Esrar'ın İçeriği

Şifau'l-Esrar, Yahya Şirvani'nin tek Türkçe eseridir ve aynı zamanda Azerbaycan sahasında yazılan ilk tasavvufî kitaptır. (Rıhtım, 2013a: 265).

XV. yüzyılın en önemli tasavvuf kitaplarından birisi olan Şifau'l-Esrar'da, iyi bir fert ve iyi bir cemiyet için üzerinde durulması gereken hususlar anlatılır. Bunun için de en etkili yolun eğitim ve terbiye olduğu belirtilir. Eserde iyi terbiye edilen insanın benliğinden kurtularak kâmil insana tebdili izah edilir.

Eski kitaplarımızda konuları ayrıntılı alt başlıklarla sınıflandırma uygulamasının yaygın olmadığı malumdur. Şifau'l-Esrar'da da durum aynıdır. Ayrıca Şifau'l-Esrar'da konular ilerledikçe içerik de ağırlaşmaktadır.

Teşbihlerle ve derin anlamlarla dolu bir tasavvuf kitabı olan Şifau'l-Esrar'ın konularının sırasıyla açıklanarak sunulması, eserin anlaşılmasında oldukça faydalı olacaktır.

Şifau'l-Esrar Mukaddeme bölümü ile başlar.

Şeriatın Esasları, Şeriat İlimlerinin Esasları ve Uhuvvetin Şeriatteki Esasları ve Makamı yedişer makamdan oluşur, toplamda 21 makam ile sunulur.

Tarikatın Esasları, Tarikat İlimlerinin Esasları ve Tarikat Makamının Esasları yedişer makamdan oluşur, toplamda 21 makam ile sunulur.

Hakikatin Beyanı ve Şeyhliğin Esasları da yedişer bölümden oluşarak toplamda 14 başlık ile sunulur.

Şifâü'l-Esrar'ın sonunda da İhlas Suresi Tefsiri ve Mirac-ı Nebi'nin Şerhi şeklinde iki bölüme yer verilir.

Şifâü'l-Esrar'ın tanıtımı yapılırken tanıtılan başlıkların diğer konu başlıkları ile karıştırılmaması için başlıklar, köşeli parantezler içerisine alınmış ve o şekilde numaralandırılmıştır. Mukaddeme, İhlas Suresi Tefsiri ve Mirac-ı Nebi'nin Şerhi bölümlerine numara verilmemiştir.

Şifâü'l-Esrar'ın içeriği şu şekildedir:

[Mukaddeme]

Şifâü'l-Esrar'ın Mukaddeme bölümü de diğer klasik kitaplarımız gibi Besmele, Hamdele ve Salvele ile başlar. Bunun ardından insanoğlunun mükerrem oluşu, mahlûkatın en hayırlısı olduğu, diğer yaratılmışlardan üstün ve değerli olduğu ifade edilir. Ardından da Peygamberimiz Hz. Muhammed'in (sav) de aynı şekilde diğer peygamberlerden üstünlüğü belirtilerek onun ümmetinin de diğer ümmetlerden ve insanlardan hayırlı olduğu hatırlatılır.

Seyyid Yahya Şirvani, bundan sonra Şemseddin Ahsiketî, Hafızüddin Gerderî, Mevlânâ Tacüddîn ve Kudbeddîn es-Serabî isimli hocalarını zikreder, ardından içten bir dua eder.

Bunlardan sonra ayet-i kerimeler ve hadis-i şerifler ile dinin esasları hakkında bilgi verilir; insanlara faydalı olmak, ilim ve âlimin önemi, helal lokma gibi tasavvuf yolunun esasları zikredilir. Evliyanın vasıfları sayılır ve izah edilir. Muhabbet, aşk ve şevk mefhumları açıklanarak teşbihlerle sunulur. Havf ve reca konularına değinilir.

İman faslı başlığı altında, ayet-i kerimelerle imanın çeşitli tanımlarına ve veçhelerine temas edilir. İzzet-i Baki ve İzzet-i Fani anlatılır. Kabirde ruhun cesetle birlikte olup olmadığı sorusu ayet ve kıssalarla açıklanarak cevaplanır. Hz. Âdem'in tevbesinden bahsedilir. Son olarak da imanla ölmek için kılınacak namazın tarifine yer verilir.

[1.1. Şeriatın Esasları]

[1.1.1. Birinci Makam: İman]

Bu bölüm, imana dair ayetlerle başlar ve Hz. Peygamber'in dilinden iman tarif edilir. İman ettim, dedikten sonra gerektirdiği şekilde amel etmek gerektiği anlatılır. Allah'ın varlığına ve birliğine dair deliller sıralandıktan sonra insanın yaratılışının yedi safhası sıralanır.

[1.1.2. İkinci Makam: Tasdik]

Tasdiğe dair olan bu makamda takvanın tanımının yapıldığı ayete (Bakara, 177) yer verilir. Gizlide de açıkta da doğru olmak, bunun sonucunda doğruluğun kişiyi iyiliğe götüreceği izah edilir.

[1.1.3. Üçüncü Makam: Marifet]

Marifetin tanımı "amele tabi olan ilim" ifadesiyle yapılır. İhlas ile korku ve ümit arasında olma hususlarına dikkat çekilir.

[1.1.4. Dördüncü Makam: Muhabbet]

Bu makamda muhabbet bir ateşe benzetilir ve kötü duygular ile bozuk niyetleri yakıp temizlediği anlatılır. Muhabbetullahtan ve Resulullah sevgisinden bahsedilir. Âşıkların, Allah dostlarının asla ölmeyeceğine dair kıssa nakledilir.

[1.1.5. Beşinci Makam: Minnet]

Kulun, kendisine amel-i salih nasip olduğunda dahi kendisine bu fırsatı verdiği için Allah'a şükretmesi gerektiği anlatılır. Allah'ın nimetler sonsuz olduğu için minnetine de nihayet olmayacağı buyrulur.

[1.1.6. Altıncı Makam: Mücahede]

Cihad, Allah'tan başka her şeyden temizlenmek olarak ifade edilir. Nefsin, kalbin ve ruhun düşmanlarından bahsedilir. Mücahede ile zorlukların kolaylaşacağı ve arzuların hâsıl olacağı anlatılır.

[1.1.7. Yedinci Makam: Aşk]

Aşkın ve âşıkların hallerinin anlatıldığı bu makamda şeyhe teslimiyet, şeyhin âlim olması gerekliliği, ilmin çeşitleri, Allah'tan başkasına secde etmek veya el öpmek, semanın caiziyeti gibi muhtelif konulara değinilmiştir.

[1.2. Şeriat İlimlerinin Esasları]

[1.2.1. Birinci Makam: Kelime-i Şehadet]

Biat için kelime-i şehadetin önceliğinden bahsedilen bu makamda ayrıca imanın dört türü (metbu, makbul, masum, merdud) anlatılmıştır. Şeyhe itaat etmek, sevgi, istiğfarın önemi ve istiğfarı çok yapmak gibi konular da izah edilmiştir.

[1.2.2. İkinci Makam: Namaz]

Namazın kabulü için zâhir ve bâtın temizliklerinin şart oluşu anlatılır. Ayetlerle destekleyerek ve delillendirerek abdestin bâtın yönleri üzerinde durulur. Namazın öneminden ve tamam olması için ilim, hayâ edep ve korku bulunması gerektiğinden bahsedilir. Namazın; kalbin nuru, aklın cilası ve ruhun güzelliği olduğu hatırlatılır.

[1.2.3. Üçüncü Makam: Zekât]

Zekât, karşılığı cennet olan ibadet olarak tarif edilir. Nefste, sıhhatte, ruhta, kalbde, akılda, marifette ve sırda zekâtın farz olduğu zikredilerek bu bâtın zekâtların açıklamaları yapılır. Hz. Musa'dan (as) bir kıssa nakledilerek zekâtın, ibadetlere devamlılık ve istikamet üzerindeki etkisi anlatılır.

[1.2.4. Dördüncü Makam: Hac]

Haccın da diğer ibadetler gibi halktan Hakk'a yönelmek olduğu tarif edilir. Hac; nefis, kalp ve ruh haccı olarak tasnif edilir. Hacda, mikatta ihram bağlanmak gibi nefis, gönül ve ruh için de mikatlar olduğu anlatılır. Kulak, göz, dil, el ve gönle mukayyet olmak gerektiği izah edilir.

[1.2.5. Beşinci Makam: Savm (Oruç)]

Orucun avam, havass ve ehasa göre farklı olduğu belirtilir. Ayrıca ruh ve nefis diye iki tür oruç olduğu; ruhun orucunun emeli kısaltmak, nefsin orucunun haramlardan ve yemekten kesilmek olduğu ifade edilir. Açlığın evliyanın makamı, enbiyanın taamı olduğu ve yine açlığın faziletleri ve hikmetleri anlatılır.

[1.2.6. Altıncı Makam: Gusül]

Gusül abdestinin zâhiri anlatımı, şer'î tarifleri yapılır; farz ve sünnet gusül anlatılır. Sonra hakikatte guslün tamam olması için nefsi; hayâ, istiğfar, hizmet ve nedamet suları ile yıkamak gerektiği izah edilir. Eskilerin gusle cehdleri örnek verilir.

[1.2.7. Yedinci Makam: Helâl Talep Etmek]

Bu makamda helâl tüketmenin mükâfatı, haram tüketmenin mücazâtı anlatılır. Haramların, ibadetlere ve duaların kabulüne dahi mani oluşu örneklendirilir. Veranın tarifi yapılır.

[1.3. Uhuvvetin Şeriattaki Esasları ve Makamı]

İslam'da kardeşlik konusunun işlendiği bu bölümde birbirini Allah rızası için sevmenin önemi vurgulanır. Mü'minlerin arasını düzeltmek ve ihtiyaçlarını gidermek için gösterilen gayretin mükâfatlarına değinilir.

[1.3.1. Birinci Makam: Fevz ve Kahır]

Fevz ve kahır makamında nefsin mahiyeti anlatılır ve ruh ile ilişkisi açıklanır. Nefs, nefse muhalefet ve heva konuları ayrıntılı bir şekilde izah edilir.

[1.3.2. İkinci Makam: İbret ve Gayret]

Bu makamda gayret, gayur olmak terimi işlenir. Gönülde Allah'tan gayrının sevgisinin bulunmaması gerektiği peygamber kıssaları ile anlatılır.

[1.3.3. Üçüncü Makam: Siyanet ve Zamir]

Sabrın önemi, bir saatlik sabrın dünya ve ahiretin hayrı olduğu izah edilir. Günahlara karşı durmak ve ibadetlerde devamlılık için nefsi eğitmek gerektiği ifade

edilir. Allah rızası için sevgi ve kardeşliğin gerekliliği ve Hz. Peygamber'den (sav) örnekle siyanet (himaye) kavramı açıklanır.

[1.3.4. Dördüncü Makam: Taharet ve Zahir]

Taharetin tanımı; manevi duyguların Allah'tan gayrıdan, azaların ise Allah'ın emirlerine karşı gelmekten temizlenmesi olarak sunulur. Taharetin bâtınına işaret edildikten sonra abdestli olmaya devam edene ikram edilen yedi haslet sayılır. Cemaatle kılınan namazın önemi, mükâfatı ve faydaları anlatılır.

[1.3.5. Beşinci Makam: Saadet ve Şeref]

Bu makamda insanoğlunun âleme gönderiliş amacının saadet kuşunu avlamak olduğu, bu amacın takva tuzağını kullanarak gerçekleşeceği anlatılır. Takvanın tanımına ve takva ile ilgili ayetlere yer verilir.

[1.3.6. Altıncı Makam: Rububiyet ve Zühd]

Bu makamda Ebu Süleyman ed-Darânî, Şiblî gibi âlimlerden zühdün tanımı nakledilir. Allah'ın ahlâkı ile ahlâklanmak açıklanır. Aklın yaratılışı ve süsü izah edilir.

[1.3.7. Yedinci Makam: Devlet ve Zillet]

Tevazu ve kibir mukayesesi sunulur. Yakîn, beş mertebe olarak (ism, resm, ilm, ayn, hakk) anlatılır. İlm-i ekber açıklanır ve ilim konusu cehalet ile karşılaştırılarak ayrıntıları ile izah edilir.

[2.1. Tarikatın Esasları]

Tarikatın esasları için öncelikle selim bir kalbe kavuşmak gerektiği anlatılır. Kalbin selim olması için de dünya, halk, şeytan ve nefis deryalarından geçmek gerektiği vurgulanır. Bu deryalar açıklanır ve bunları geçmeye vesile sebep ve gemiler bulmak gerektiği izah edilir.

Tarikatın tanımı yapılır. Tarikatın kalp ile amel etmek olduğu buyrulur ve tarikat ehlinin gönüller ilmini bilmesi gerektiği ifade edilir. Fuad şehri hakkında bilgi verilir. Aklın emir, hevanın ise esir olması gerektiği söylenir.

Tefekkürün tanımı yapılarak önemi anlatılır ve beş şekilde olduğundan bahsedilir. Hz. İbrahim'e (as) verilen mana şehriden bahsedilir. Nemrut'a sivrisineğin musallat edilmesine değinilir.

Hz. İbrahim'e verilen fuad, zamir, gılaf, kalb, şegaf, hubb, lübb isimlerindeki şehir temsilleri, yedi makam olarak anlatılmaya başlanır.

[2.1.1. Birinci Makam: Fuad]

Fuad şehrine tevhid anahtarı ile rahmet kapısını açarak girildiği anlatılır. Yaratılışa dair ayetlerle tefekkürün gerekliliği ve tefekkürün faziletleri ayrıntılı bir şekilde sunulur.

[2.1.2. İkinci Makam: Zamir]

Bu makamda İbrahim'in (as) yaratıcıyı bulma arayışı anlatılır. Hz. İbrahim'in (as) bu arayış esnasında diline sahip olduğu gibi insanların da diline ve edebine sahip olması gerektiği izah edilir. Dilin afetlerine değinilir.

[2.1.3. Üçüncü Makam: Gılaf]

Bu makamda İbrahim'e (as) aynaya bakma emri verildiği ve onun da aynaya baktığında çeşitli kavimleri gördüğü anlatılır. Aynada güzel sıfatlara sahip mü'min kulları ve sol yana baktığında ise yanlış yoldaki insanları gördüğü açıklanır.

[2.1.4. Dördüncü Makam: Kalb]

Kalbin, "nakışlı levha" olarak tanımı yapılır. Allah'ın en sevdiği kalbin hasletleri, diğer azalara göre kalbin sultan mesabesinde oluşu ve kalbin ölümü gibi hususlar izah edilir. İbrahim'in (as) insanların niçin müşrik olduğunu merak ettiği sorusuna yer verilir.

[2.1.5. Beşinci Makam: Şegaf]

Bu makamda İbrahim'in (as) ruhunun ve bedeninin haz ile dolduğu anlatılır. Muhabbet ateşi ile Allah Teâla'yı sevdiği ifade edilir. Ayrıca nefis ile cihadın gerekliliği, bu mücahede ile nefsi eğitince Allah'a şükretmek gerektiği salık verilir.

[2.1.6. Altıncı Makam: Hubb]

Mecazi ve hakiki olmak üzere iki tür muhabbet olduğu ve kulun her şeyi Hak'tan bilmesi gerektiği ifade edilir. Hz. İbrahim'in (as) edeple akıl yürüterek yaratıcıyı araması anlatılır. Allah Teâla'nın Hz. Musa'ya (as) buyurduğu; hayrın sevilmesi, şerrin sevilmemesi ikramı Alâ ve Na'ma nimeti olarak izah edilir.

[2.1.7. Yedinci Makam: Lübb]

Hz. İbrahim'in (as) yaratıcıyı arayışında mahlûkatın yaratıcı olamayacağını, elbette mahlûkatın bir halikı olduğunu fark edişi anlatılır. İbrahim'in (as) güzel hasletleri, insanların ona tabi olmaları gerektiği ve Allah Teâla'nın ona verdiği beş keramet izah edilir. Nemrut'un ateşine karşı İbrahim'in Allah'a teslimiyetine dikkat çekilir.

[2.2. Tarikat İlimlerinin Esasları]

[2.2.1. Birinci Makam: Tevhid]

Tevhid makamında tevhidin sınırları çizilerek tanımı yapılır. Tevhidin, Allah'tan başkasını görmemek ve Allah'tan başkasına bakmamak olduğu vurgulanır. Tevhid varken hiçbir kötü amelin zarar veremeyeceği, şirk varken ise hiçbir iyi amelin fayda veremeyeceği nakledilir. Tevhidin tefsiri yapılır ve Tevhid-i Âm, Tevhid-i Hâs ve Tevhid-i Ehass-ı Hâs olarak taksimi sunulur. Ayrıca riyazet ile bu makamlara erişileceği anlatılır ve Mesnevî-i Mevlâna'dan açlığın ve susuzluğun faziletlerine dair kıssa aktarılır. Daha fazla izah için Ebu Talib el-Mekkî'nin Kûtü'l-Kulûb eserine yönlendirir.

[2.2.2. İkinci Makam: İman]

Bu makamda imana dair; imanın mahlûk olup olmaması, imanın artıp azalmaması gibi akaid konuları anlatılır. Allah'ın, yarattıklarını kullarının hizmetine sunduğu aktarıldıktan sonra Allah ve Resulünün sevgisinden bahsedilir. Ayrıca imanın tadına ermek için hilm, vera ve güzel ahlâk gerektiği anlatılarak güzel ahlâk örnekleri zikredilir.

[2.2.3. Üçüncü Makam: İslam]

İslam'ın çeşitli tanımları yapılır ve bazılarına göre iman ile İslam'ın bir oluşu aktarılır. İslam'ın en büyük nimet olduğuna dair sözler zikredildikten sonra ilimsiz amelin faydasız olduğu anlatılır.

[2.2.4. Dördüncü Makam: Taahhüd]

Seyyid Yahya Şirvani, bu makamda çok güzel bir bahçe-bahçıvan teşbihi yapar. Bir bahçıvanın bir bostana çok güzel baktığı takdirde padişahın bile kendisini anacağını anlatır ve kulun, bahçeye iyi bakmasının “Ben sizin Rabbiniz değil miyim?” ahdine vefa göstermek olduğunu izah eder. Devamında da marifet bahçesinin güzel terbiye edilmesi gerektiği, zulüm ve cefa köklerini kurutmak gerektiği gibi izahlarla kötü sıfatların temizlenmesine, bu şekilde vuslata erileceğine işaret edilir.

[2.2.5. Beşinci Makam: Din]

Din bir ağaca benzetilir ve meyvelerinin haramlardan sakınmak olduğu buyrulur. Bunun için de dinin, haramları terk etmekle tamamlanacağı vurgulanır. İnsanların yemeği, uykuyu, rahatı, malı ve zenginliği sevmelerinin dinlerinin helâk olma sebebi olacağı anlatılır. İbrahim Edhem hikâyesi nakledilerek helâl lokmanın önemi izah edilir.

[2.2.6. Altıncı Makam: İkrar]

İhlas ile bir kez Allah diyenin bir zerre günahı kalmayacağı ifade edilir. İsm-i Azam hakkında ve Lafzatullah konusunda bilgiler verilir. Zikrullahın önemi ve günahları temizleyiciliği anlatılır. Kulların mukarrebun, ashab-ı yemin ve ashab-ı şimal olarak üçe ayrıldığı ve bunların zikirlerinin farklı olduğu izah edilir.

[2.2.7. Yedinci Makam: Şehadet]

Şehadet makamında zikrin önemi, çeşitleri (lisan, kalp, sır, ruh zikri) ve bu zikirlerin afetleri anlatılır. Allah'ı sevmenin Allah'ın zikrini sevmek olduğu aktarılır. Lisan ile hatırlamanın zikir olduğu fakat taat ve masiyete karşı Allah'ı hatırlamanın daha güzel zikir olduğu nakledilir. Lafzatullah zikrinin tarifi ve faziletleri anlatıldıktan sonra uzlet ve helâl rızık talebi tavsiye edilir.

[2.3. Tarikat Makamının Esasları]

[2.3.1. Birinci Makam: Fâka ve Fakr]

İbrahim'in (as) kâfirlerden korkmayıp imanı tercih edişi, bu şekilde çeşitli mucizelere erdiği anlatılır. Hidayetin Allah'tan olduğunu ikrar ettiği ve sadece Hakk'tan yardım istediği vurgulanır. Fakr; nefsi ıslah, yokluk ve yalnızlık gibi tariflerle tanımlanır ve fakirliğin çeşitleri sayılır. Fakirliğin bir nimet oluşu ve faziletleri ifade edilir.

[2.3.2. İkinci Makam: Şükür]

Hz. İbrahim (as) örneği ile edep ile şükretmenin önemi anlatılır. Şükürün çeşitli veciz tanımlarına yer verilir. Mü'minin hayra şükredeceği, musibete sabredebileceği aktarılır. Ayrıca hamd-şükür ve şâkir-şekûr farkları da izah edilerek şükürün fazileti sunulur.

[2.3.3. Üçüncü Makam: Üzr (İstiğfar)]

Hesap gününe ve hesaba dair ayetler sıralanır. İbrahim'in (as) tevbesi izah edilir. Tevbenin adabı ve fazileti ile mükâfatına yer verilir. Seher vakitlerinde aklını kendinden uzaklaştırarak gözü yaşı bereketi ile münacat tavsiye olunur.

[2.3.4. Dördüncü Makam: Muhabbet]

İbrahim'in (as) Hakk'a teslim oluşu ve muhabbetinin artışı anlatılır. Muhabbetin özlü tanımlarına yer verilir ve muhabbetin Allah'a bağlanmak, Allah'tan gayrıyı unutmak olduğu ifade edilir. Sevilen uğruna her şeyin feda edilebileceği kıssalarla açıklanır. Süedanın yedi hasleti sayılır. Muhabbetin on üç veçhi ayet veya hadislerle desteklenerek ve delillendirilerek izah edilir.

[2.3.5. Beşinci Makam: Halvet]

Halvet makamı, Şifaü'l-Esrar'ın en uzun ve ayrıntılı anlatıldığı makamdır. Bu makamda halvetin tanımı, nefsi arındırmak şeklinde yapılır. Haram lokma ile yapılan halvetin dürüst olmayacağı, haramları terk etmenin şart oluşu, farzların yerine getirilmesi gerektiği anlatılır. Ayrıca halvetin neden kırk gün olduğu, zikrin şeytanî

hazları erittiği, ahir zamanda yaşanacak olumsuzluklar izah edilir. Halvetin sekiz şartı sunulur. Hz. Peygamber'den (sav) Hz. Ali'nin rivayet ettiği bir hacet duası, Hatemü'n-Nebi (as) ve faziletleri nakledilir. Kâmil şeyhin yirmi şartı ve mürid olmak için gerekli yirmi şart sayılır. Mürid ile şeyh ilişkisi ve irtibatı anlatılır. Abdestin tefsiri ile bâtinî temizlik sunulur. Daha sonra zikrin ehemmiyeti, usulü, çeşitleri ve faziletleri detaylıca anlatılır. İnsanın içindeki dört menfî tabiat (safra, sevda, balgam, kan) sunulur ve tevhid kürsüsünün resmi verilir.

[2.3.6. Altıncı Makam: Heybet]

Peygamberlerin Allah Teâla'nın hitapları karşısında nasıl edeple bekledikleri, örneklerle izah edilir. Edebin, "hizmetten daha aziz" olması gibi veciz tanımlara yer verilir. Edebin üç yönü anlatılır.

[2.3.7. Yedinci Makam: Marifet]

Bu makamda Allah'ı bilmek anlatılır. Dinin temeli olarak marifetullah, yakîn ve Akl-ı Kami' sayılır. Marifet ehlinin alametleri ve marifetin türleri izah edilir. Arifler zümresinden olmanın on hasleti açıklanır.

[3.1. Hakiatin Beyanı]

Bu bölümde Allah'ın hazinesinin kalp olduğu ifade edilir ve kalbin özellikleri izah edilir.

Tasvirler ve alt açıklamalar oldukça fazladır.

[3.1.1. Kalb-i Müzekkâ]

Bayezid-i Bistamî'nin (rh) kalbi üç kısma ayırdığı tasnife göre kalbin birinci kısmı olarak (temizlenmiş kalp) anlatılır. Bu kalbin sabıklar kalbi olduğu, Hâlik'in marifeti ve ahlâk-ı hamide ile mamur olduğu, şeytanın müdahalesinin tesir edemeyeceği ifade edilir.

[3.1.2. Ashab-ı Yemin Kalbi]

Avamın kalbi olduğu ve bazen Rahmanî bazen şeytanî tarafa meylettiği anlatılır. Gâh Allah korkusundan ağladığı gâh nefis peşinde güldüğü ve fakat günahından hiç

temizlenmediği ifade edilir. Ashab-ı yemin kalbinden kalb-i müzekkâya geçiş için gerekli mücahedelerden bahsedilir.

[3.1.3. Ashab-ı Şimal Kalbi]

Gönlü şeytan tarafından yağmalanmış olan cahillerin, amel defteri soldan verilenlerin kalbi olarak tanımlanır. Şehvatın o kalbi hangi günaha isterse sürükleyebileceği, nasihatın tesir etmeyeceği anlatılır. Bunun için kalbi şirk, nifak, riya, ucup, haset, kin, gıybet ve bühtan gibi sıfatlardan arındırmak gerektiği salık verilir.

[3.1.4. Fütüvvet]

Bu bölümde fetâ ve fütüvvet, örnekler verilerek anlatılır. Silsile ile bu yolun Hz. Ali'ye çıktığı, Hz. Ali'nin fütüvveti aktarılır. Fetânın yedi hasleti, peygamberlerin sıfatları üzerinden açıklanır. Fütüvvetin kazandırdığı güzellikler zikredilir.

[3.1.5. Alâ Nehri]

Bu bölümde Alâ ne Na'ma nimetinden bahsedilir. Alâ nimetinin mü'mine küfrü, ahlâk-ı mezmumeyi sevdirmemek olduğu; Na'ma nimetinin ise mü'mine imanı ve ahlâk-ı mahmudeyi sevdirmek olduğu tarif edilir. Firavun ve Nemrut'un ahvali anlatılıp insanın yaratılış safhaları sıralanır. İnsanın içinde benlik sıfatı bulunduğu, benliği güden mütekebbirlerin başının İblis olduğu açıklanır. Kürsî ayetinin tefsiri ile; Dehriyye, Seneviyye, Bâtiniyye, puta tapanlar, Yahudiler, Nasraniler ve Mecusilerin yani yedi sınıf kâfirin kâfirliklerinin reddedildiği izah edilir.

[3.1.6. Müheyminet Nehri]

Müheyminet ırmağı başında Şecere-i Marifet denilen bir dut ağacı olduğunu, onun yedi dalı ve her bir dalında da Allah'ı ilham ile zikreden birer papağan bulunduğu temsil edilir. Her bir budağın bir makam olduğu tasvir edilen bu temsilde, her makamda ilham papağanının farklı bir ayetteki zikir ifadesi ile zikrettiği anlatılır. Müheyminet nehrinin yanındaki ağacın şekline yer verilir.

[3.1.7. Uluhiyyet Nehri]

Uluhiyyet ırmağı başında Şecere-i Tarîf denilen bir dut ağacı olduğunu, onun yedi dalı ve her bir dalında da Allah'ı ilham ile zikreden birer papağan bulunduğu temsil edilir. Her makamdaki ilham papağanının ayet-i kerimelerden oluşan zikri anlatılır. Uluhiyyet nehrinin yanındaki ağacın şekline yer verilir. Nehrü'l-Alâ ve Nehrü'l-Na'ma'nın ahlâk-ı mezmumeleri temizlediği, Nehrü'l-Müheyminet'in ise her şeyin Hakk'tan olduğunu bildirdiği anlatılır. Nehrü'r-Rububiyet'tin ise insana acziyetini öğrettiği açıklanır ve kişinin de Fene'l-Fenâ fi'l-Fenâ makamına erişmeye çalışması telkin edilir. Sonunda da Allah Teâla kimleri bu makamları erişirdi ise şeyhin onlara icazet vermesinin uygun olduğu ve o kimselerin halkı irşada münasip oldukları buyrulur.

[3.2. Şeyhliğin Esasları]

[3.2.1. Birinci Makam: Tевbe]

Tevbenin hem başlangıç hem son olduğu ifade edilerek tevbenin önemi anlatılır ve tevbe türleri (tevbe, inabe, evbe) açıklanır. Bir hadis-i şerif ile bir kimsenin tevbe etmiş olması için gerekli (küstürülenlerle barışmak, ilim öğrenmek, ahlâkı değiştirmek gibi) on haslet sayılır. Tевbenin faziletleri ve tevbedeki sekiz güzellik zikredilir.

[3.2.2. İkinci Makam: İradet (Mürüdlük)]

İradet teriminin, kalbin temiz nefisten ruhun gıdasını istemesi gibi çeşitli özlü tanımlarına yer verilir. Mürüdlüklerin, zahidlerin ve ariflerin gıdası anlatılır. Mürüdlüğün kalbinin dört yerde (mescidde, makberde, evinde, halvette) sükûnet bulduğu aktarılır.

[3.2.3. Üçüncü Makam: Mukteda]

Mukteda makamında sohbet ve sohbet adabı anlatılır. Şeyhe uymanın (itaatin) önemi zikredilir. Tasavvufta klasik benzetme ile anlatılan şeyh önünde gassal elindeki meyyit gibi olmak gerektiği ifade edilir. Fütüvvetin tanımlarına ve ümmetin fütüvvetinin sekiz hasletine yer verilir. Ardından mürüvvet terimi izah edilir.

[3.2.4. Dördüncü Makam: Halife]

Şeyhin zikir halkası, dua ve tesbihe desturunun gerekliliği anlatılır. İyiliğin temelinin bazı sıfatları gizlemekle gerçekleşeceği ve Allah'ın lütufları zikredilir. Dua ile ilgili bilgilere yer verilir.

[3.2.5. Beşinci Makam: Hâce]

Bu makama kadar gelen kişiye asâ verilmesi fakat asâ verilecek kişinin kesinlikle on ilmi bilmesi gerektiği anlatılır. On peygambere verilen asâdan ve hasletlerinden bahsedilir. Peygamber Efendimiz'in (sav) ruhuna Muhabbet asâsı verildiği anlatılır. Marifetullahın dereceleri sayılır. Nimetlere şükrün önemi, marifet kelimesi ile arifin nefsi arasındaki ilişkiye işaret edilir. Şeyhlik/pirlik anlatılır.

[3.2.6. Altıncı Makam: Şeyh]

Şeyh makamının çok zor, çok müşkül olduğu anlatılır. Sayısız ilmi olduğu ifade edilerek her illeti bilip o illete uygun tiryaklar verilmesi gerektiğini hatırlatır. Münciyat ve mühlükattan bahsedilir. Ölü, hasta, gafil, münib ve salim olmak üzere beş kalp anlatılır. İslam'ın ve imanın tanımları yapılarak ikrarın önemi vurgulanır. Marifet ağacı teşbihi ile yaratılışın hikmetleri anlatılır. Marifet bostanı ve sema bostanı ayrıntıları ile sunulur.

[3.2.7. Yedinci Makam: Meşayih]

Allah Teâla'nın her şeyi işitip bildiğini buyuran ayetler zikredilir. İbadet ve dua için gerekli hususiyetler sayılır. Meşayih menziline erişen kişinin bilmesi ve gözetmesi gereken on şart sıralanır ve bunlara bezenenin mutmainne makamına erişeceği belirtilir. Peygamber Efendimiz'in (sav) önceki peygamberlerde olmayan on alameti zikredilir. Peygamber Efendimiz'in (sav) ve iblisin ruhlarının yaratılışı ve onlara tabi olanlar anlatılır.

[İhlâs Suresi Tefsiri]

İhlas suresi ayet ayet tefsir edilir. İnsanın nefsini terbiye etmesi, temize çıkarmaması ve kusurlarının farkına varması anlatılır. Levh, Kalem ve Elif'in yaratılışları hakkında izahat verilir. Kef ve Nun harflerini de şerh ederek kâfirlere ve

mü'minlere verilenler açıklanır. Kalpte bulunan marifet, akıl, fehm, ilim, Kur'an, iman, İslam ve ihsan izah edilir. Sonra kalp konusuna geçilir ve kalbin türleri açıklanır. Kalbin nurlanması için gerekenler, çok gülmenin sebepleri, kalbin ölümü, kalbin afeti, kalbin nuru, kalbin temizliği, kalbin fitnesi, kalbin umranı, kalbin kasaveti, kalbin istikameti açıklanır. Bundan sonra gönül bahsine geçilir ve gönlün ölümü anlatılır. Marifeti yok edici on günah sayılır. Dünyada ve ahirette güzel yaşamının çareleri Peygamber Efendimiz'in dilinden ayrıntılı bir şekilde nakledilir. Farklı bir bal tefsiri rivayetine yer verilir.

[Mirac-ı Nebi'nin Şerhi]

Allah Resulünün (sav) miracının elli derece olduğu anlatılır. Miracın akıl veçhi anlatıldıktan sonra kalbin miracı izah edilir. Hz. Peygamber'in miraç hadisesindeki yolculuğu uzun uzun zikredildikten sonra bir de ruh miracı olduğu buyrulur. Allah'ın ruhu yaratışı; arzın, güneşin yaratılışları anlatılır. Allah Resulünün ruh miracının beden miracından bir defa daha yüksek olduğu ifade edilir. Şifaü'l-Esrar'ı Şeyhu'ş-şüyûh Şeyh Seyyid Yahya'nın (ks) kaleme aldığı, Ziya el-Yüsterî lakablı Muhammed b. Ömer b. Mevlana Süleyman Hocem'in derlediği ifadeleri, Şifaü'l-Esrar'ın son cümleleridir.

3.2. Şifaü'l-Esrar'da Benlik Kavramı

İkinci bölümde benlik/nefs kavramına dair gerekli açıklamalar yapılmıştı. Bu bölümde Şifaü'l-Esrar eserinde benlik/nefs kavramının ne şekilde ele alındığı incelenecektir.

Şifaü'l-Esrar'daki benlik/nefs kavramı, mutasavvıfların anlayışı ile bağdaşmaktadır. Şirvani de benliğin/nefsin; içinde iyiliği ve kötülüğü barındırdığını, eğitime müsait olduğunu ve eğitiminin gerekli olduğunu, terbiye edilmezse kötülüğü emredeceğini, terbiye edildiğinde ise nurlanacağını anlatır.

Seyyid Yahya Şirvani, kalp, nefis ve ruh ilişkisini şöyle anlatır:

“Kalb, ruh ile nefis arasında bir neticedir ve bu ikisi arasında bulunur. Nefs ile ruh arasında mevcut olan manevi bağından dolayı kalbin her iki tarafa da meyli vardır. Eğer kalb, ruh tarafına meyleder ve onunla birleşirse; ilim ruhu ile canlanır. Ruhun yardımıyla kuvvetlenir ve marifet nuru ile nurlanır. Bunun neticesinde, nefsi kendine tabi kılarak ondan birtakım faydalı bilgiler ve ilhamlar elde eder. Böylece kalb nurlanır ve etrafındakileri de aydınlatır. Neyin zararlı, neyin faydalı olacağını görür, istikrar bulur. Nefsin gözü aydınlanır, itminana ulaşır ve asıl kaynağına dönerek, hevasından emin olur. Yitirdiğini bulur, Allah’ın emrine uyar, sıhhate kavuşur, kalbin iradesine girerek kurtulur. Böylece Allah’ın (cc): ‘Nefsini maddî ve manevî kirlilerden arındıran felaha erer.’ (Şems, 9) fermanının şerefine layık olur. Allah (cc) onun için: ‘Ey gönül huzuruna ermiş (mutmain) nefis!’ (Fecr, 27) diye buyurmuştur.” (Şirvanî, 2014: 71).

Şirvani, kalbin ruha meyletmesini ve nefse meyletmesini, bunların sonuçlarını ise şöyle ifade eder:

“Eğer kalb, ruha tabi olmaktan imtina ederse yoldan çıkar. Hevasına tabi olup azgınlaşır. Arzularının peşine düşer ve neticede ameli boşa gider. Kendisine faydalı olacak işleri bırakıp zarar verecek şeyleri yapmaya başlar. Nitekim Allah (cc) onun hakkında: ‘Nefsini günahlarla örten kimse hüsrana uğrar.’ (Şems, 10) buyurmuştur.” (Şirvanî, 2014: 71).

“Allah korusun! Eğer kalb, nefis tarafına meylederse kalb hayatı kesintiye uğrar. İlim perdelenir, marifeti azalır. Nefsi onu kendisine uydurarak heva vadilerine atar. Gözü rüşd yolundan çıkar, heva yoluna sapar. Böyle olunca da, neticesinde alçaklık vadilerinden hangisini isterse orada helâk olur gider. Bu durumda ondan ruhun yardımı kesilir, ilahî feyz ve fetihlerin kaynağı kapanır, zafer ve nusret ruhları zuhur ve vuzuh sebebi ile ondan yüz çevirirler.” (Şirvanî, 2014: 71).

Halbuki kalbi nefse teslim etmek, boğulmakta olan birine sarılan kişiye benzer. Sonunda ikisi de boğulur gider. (İskenderî, 2017: 53).

Şirvani, kalbin nefse tabi olmasının ne derece kötü sonuçları olduğunu izah ettikten sonra tevbe müjdesi ile nefsin temizlenmesinin mümkün olduğunu hatırlatır:

“Eğer tevbe ederse, ‘Allah tevbe ile kendisine dönenleri sever, temizlenenleri de sever.’ (Bakara, 222) hükmünce Allah (cc) tevbesini kabul eder ve rahmetiyle mukabele ederek onu affeder.” (Şirvanî, 2014: 71).

Şirvani nefse asla güven olmayacağını, yetmiş makama erişilse bile nefse dikkat edilmesi gerektiğini buyurur. (Şirvanî, 2014: 76).

Sufinin üç vasfını sıralayan Şirvani; ilk olarak nefsini hevadan, riyadan ve süm’adan arıtması gerektiğini hatırlatır. (Şirvanî, 2014: 86). Gönül bulanıklığının dünya sevgisinden ve kendisini beğenip nefesine uymaktan kaynaklandığını anlatır. (Şirvanî, 2014: 91). Buradan anlaşılmaktadır ki nefis, kötülüklerden arındırılmalı ve onun arzularına muhalefet edilmelidir.

“Ehl-i işaret dedi ki: ‘Fevzi dileyen ruhtur, ulvidir. Kahrı dileyen nefistir, süflüdür.’ Eğer nefis ruha tabi olsa kurtulur, halâs bulur. Eğer ruh, nefse tabi olsa, fevz’in ‘fe’sini, firakın ‘fe’sine tebdil eder.” (Şirvanî, 2014: 163).

Şirvani’ye göre nefis mutlak kötü, ruh ise mutlak iyidir. Bu ikisi arasında (nefis ile ruh) bir çatışma vardır. Ruh yücedir ve kurtuluşu ister. Nefis ise aşağılıktır ve perişanlığı ister. Bu çatışmada nefis, ruha tabi olursa kurtuluş gerçekleşir. Fakat nefis ağır basar da ruh nefse tabi olursa o zaman fevz ü felah, yerini sıkıntıya bırakır.

Şirvani, ruh ile nefis arasındaki ilişkiyi anlatmaya şu ifadeleriyle devam eder:

“Ruh, ferahlatıcı şifalı bir nesimdir. Hayat onunla olur. Nefis ise yakıcı bir rüzgârdır. Hareketler ve şehvetler onunla olur. Ruh, öyle bir şeydir ki hayat ancak onun varlığı ile meydana gelir. Nefis de öyle bir şeydir ki heva ancak ondan kaynaklanır.” (Şirvanî, 2014: 163).

“Hakim dedi ki: Ruh, serin ve aydınlık bir rüzgârdır. Nefis ise sıcak ve karanlık bir rüzgârdır. Cesed ise terkipli bir kalıptır.” (Şirvanî, 2014: 163). Şirvani, burada da nefsin olumsuz, ruhun olumlu yönünü vurgulamış; bedeni ise bu ikisinin karışımının mevcut olduğu kalıp olarak tanımlamıştır.

Ayrıca Şirvani, nefsin vücutta kötülüğü emreden bir duygu olduğunu ve kötü sıfatların merkezi olduğunu kelamcılardan nakleder: “Kelâmcılar şöyle dediler: Nefis

vücutta bir latifedir. Gazab, kin, hased, su-i zan, tahammülsüzlük gibi hastalıklı, kötü ahlâkın mahallidir. Kötülüğü emreder.” (Şirvanî, 2014: 163). Bunu, Peygamber Efendimiz’in şu hadis-i şerifine dayandırır: “Senin en büyük düşmanın, iki kaşın arasındaki nefstir.” (Şirvanî, 2014: 163). Nitekim fütüvvet de benlik üzerinden düşmanlığı vurgulanarak şöyle tanımlanır: “Fütüvvet, Rabbin için nefesine hasım olmandır.” (Şirvanî, 2014: 336).

Şifâü'l-Esrar’da benlik, kibirlilik sıfatı ile vurgulanarak şöyle anlatılır:

“...Benlik davasındaki mütekebbirler ki bu mezmûn sıfat ile muttasıftırlar. İnsanın içinde bu sıfat vardır. Yani benlik sıfatı ‘Ben yaratırım.’ der.” (Şirvanî, 2014: 314). Benlik güden mütekebbirlerin başı İblis-i lâindir. (Şirvanî, 2014: 314).

Nefs, şeytan ve dünya; insanın en zararlı düşmanlarıdır. Nefs ile ona muhalefet ederek, şeytan ile Allah’ı zikrederek, dünya ile de kanaat ederek savaşmalıdır. (Şirvanî, 2014: 164). Çünkü nefis, mahza kötüdür ve arzularına daima muhalefet edilmelidir. Şeytan ise vesvese vericidir ve Allah’ı zikir ile vesveseden korunmalıdır. Bütün kötülüklerin başı olarak vafedilen dünyanın gönle girmemesi için de kanaat elden bırakılmamalıdır.

Benliğin eğitilmesinin neden gerekli olduğu ise Şifâü'l-Esrar’da şöyle açıklanmıştır:

“Mârifet bostanının sahibi, arı ve münezzeh tanrıdır. Münezzeh arı tanrıya varmak için arı nefis gerek, arı ruh gerek, arı gönül gerek, safî tefekkür gerek.” (Şirvanî, 2014: 354). Nitekim Allah güzeldir, güzeli sever.

Seyyid Yahya Şirvani, nefsi anlatırken genellikle nefis kelimesi ile beraber zikredilen “heva” kelimesini de açıklar:

“Denildi ki: Hak Teâla Âdem’i yarattı. Hiçbir hareket yoktu. Ne zaman ki hevayı terkib etti, deprenmeye başladı. İnsanlarda şehvet terkib edilinceye kadar hevaları tamamlanmaz. Şehvet ile heva tamamlanır.” (Şirvanî, 2014: 164). Bu ifadelerden anlaşıldığı gibi insanoğluna hareketliliği veren hevadır. Hevanın en kötüsü ise şehvet duygusudur. Heva, nefsten daha kötüdür, daha zararlıdır. Nitekim: “Heva, nefis-i

emmareden daha çok saptırıcıdır.” (Şirvanî, 2014: 164). Şehvetin ve hevanın akılla mücadelesini ise şöyle anlatır:

“Heva için denilir ki: Şehvet ve heva, ilim ve akılı mağlup ederler.” (Şirvanî, 2014: 164). Akıl ve ilim, heva karşısında yetersiz kalır. Bunun için benliği, kötü duyguları daima eğitmek gereklidir. “Akıllı emir, hevası esir olan kimseye ne mutlu demişlerdir.” (Şirvanî, 2014: 359). Buradan da anlaşıldığı üzere akıl tek başına yetersizdir ve ancak nefsin arzuları dizginlendikten sonra akıl kılavuzluğu ile muvaffak olunabilir.

Arzuları dizginlenerek güzelliklerle bezenen nefis, sonunda mutmainne makamına erişir. (Şirvanî, 2014: 359).

Şifau'l-Esrar'da benliğin/nefsin hevası, edep ile de ilişkilendirilir. Edep için hevadan kurtulmak gerektiği belirtilir ve şöyle tanımlanır: “Edep rızayı gözeterek hevadan ayrılmaktır.” (Şirvanî, 2014: 290). Bundan sonra da benliğin edebinin hayrı tanıyıp hayra teşvik etmek, şerri tanıyıp şerden sakındırmak olduğunu söyler. (Şirvanî, 2014: 291)

Şirvani, nefsin hevasının kovulmasını gerektiğini şu ayet-i kerime ile (Naziat, 40) delillendirir: “Ama kim nefsini heva ve hevese uymaktan dizginlerse...” (Şirvanî, 2014: 286).

“Şeyh demiştir ki: Eğer nefse kahredip, kötü ahlâkı terk edip güzel ahlâk ile amel etse, nefis ruh makamına erişir, mutmainne olur.” (Şirvanî, 2014: 164).

Salt kötülük kaynağı olan benlik; arzularına karşı çıkılıp tersi yapılarak, riyazet uygulanarak, güzel ahlâk ile terbiye edilir de eğitilirse ulvi olan ruh makamına yükselir. “Ey itminana ulaşmış nefis!” (Fecr, 27) ayetine muhatap olur.

“Mücahede ile ‘Nefs-i Emmâre’, ‘Mutmainne’ makamına eriştiği için Hak Teâla'ya minnet etmek gerekir.” (Şirvanî, 2014: 203).

Seyyid Yahya Şirvani, güzel insan olmak için nefsin isteklerini ve dünya sevgisini gönülden çıkarmak gerektiğini anlatır. Hem Hakk'ın sevgisini hem de gayrinin sevgisini gönülde birleştirmeyi gizli şirk olarak tanımlar: “Gerektir ki her

neye baksan Hakk'ı göresin, gayriyi düşman bilesin. Hakk'ın muhabbeti ile gayrin muhabbetini gönülde birleştirmek şirk-i hafidir. Nefsin arzusunu ve dünya muhabbetini gönlünden çıkarırsan, malum olur ki sen 'gayûr'sun." (Şirvanî, 2014: 166).

Şirvani, nefsin bitmek tükenmek bilmeyen arzularına karşı koymayı sabretmek ile bağdaştırır ve şöyle anlatır:

“Dünya ve ahiretin hayrı bir saatlik sabırdadır. O da taatin ağırlığı seni zorladığında bir saat Allah'a taatte sabretmen ve nefsin seni şehvet ve günaha girmek için zorladığında, ona karşı koymakta bir saat sabretmendir.” (Şirvanî, 2014: 167). Dünya ve ahiretin hayrı, zor şartlarda Allah'a itaate devam göstermek ve günah arzusuna karşı sabretmektedir. Bunun üzerine de Şirvani, her dem Allah Teâla'ya tazim ve hürmet ile riayet etmeyi ve benliğini de ibadetlerle her daim meşgul etmeyi tavsiye eder. (Şirvanî, 2014: 167).

Şifâü'l-Esrar'da yine nefis ve şehvet ilişkisine dair, eğitilmemiş bir benlik için şunlar söylenir: “Gâh korkusundan ağlayıp inler ve geçmiş günahlarına pişman olur. Gâh nefis ve şehvet peşinde, zevkinde handan, günah işlemeye bahadır olur. Günahtan hiç temizlenmez.” (Şirvanî, 2014: 305). Böylece tam olarak eğitilmemiş, terbiye edilmemiş benlik arada bocalayıp durur ve günahlardan arınamaz. Rahmanî sıfatlar o şahsı Rahman tarafına cezbederken hırs, haset, gazap, şehvet, mal sevgisi, tama, acele, mal biriktirme, hıll (kin, garez), su-i zan gibi zâhirî sıfatlar, kendini nefis-i emmâre sıfatıyla arz eder. Gelin gibi kendine cilve verir. Elbette günah işlemekte ve isyan etmekte bu şahıs bahadır olur. (Şirvanî, 2014: 305). İşte benlik, kötü sıfatların cilveli çağrısına aldanmamak, direnebilmek için eğitime muhtaçtır. Bunu da Şirvani, kötünden iyiye yönelmeyi kast ederek “nefsin koyunlarını menfaatli yere sürmek” benzetmesi ile anlatır. (Şirvanî, 2014: 345).

Şirvani, şükür için Ehl-i Kelâm'dan şu aktarımda bulunur: “Nefsi mağlup etmek ve onu sabır kılıcı ile katletmektir.” (Şirvanî, 2014: 247). Yine burada nefsin beklentilerine karşı çıkmaya ve şiddetli arzularını sabır kılıcı ile kesmeye işaret ve tavsiye vardır.

Şirvani'ye göre nefse o kadar çok riyazet uygulanmalıdır ki insan nefsi-i emmârenin esiri iken nefsi-i emmâre insanın esiri olmalıdır. Bu da benliğin hor görülmesi ile gerçekleşir. (Şirvanî, 2014: 277).

“Ölmeden önce ölünüz.” ifadesi, tasavvufta meşhur bir sözdür. Benliğin kast edildiği bu sözü Şirvani şöyle açıklar: “Nefsin gözünü horluk bıçağı ile öldürüp gönüldiriltmek gerekir.” (Şirvanî, 2014: 285). Nitekim benlik terbiye edilmeden gönül aydınlanamaz. Bunun için de Şirvani, zîrek (uyanık) olmayı, nefsi terbiye etmeyi ve nefsi ile mücahede etmeyi buyurur. (Şirvanî, 2014: 284). Mücahede ile benlik, munis edilmelidir. (Şirvanî, 2014: 308).

Şirvani ayrıca, nefse daima su-i zan etmek gerektiğine işaret eder. (Şirvanî, 2014: 170). Arifin nefisine bakışının tahkir ile olması gerektiğini anlatır. (Şirvanî, 2014: 344).

“Nefsine murad vermemeli, nefsi ile daim cihad etmelidir. İbadete kuvvet olacak kadar gıda almalı, fazla almamalıdır.” (Şirvanî, 2014: 270). “Nefsinin ağzını bağlamalı, daima nefse muhalefet etmelidir.” (Şirvanî, 2014: 270). Şirvani, mürid olmanın şartlarını anlatırken bunları da sayar. Buna göre nefsin istekleri sadece ibadete kuvvet bulacak kadar karşılanmalı, bu aşılmamalıdır. Devamlı surette kötülüğü emreden nefsi kuvvetlendirilmemelidir.

Seyyid Yahya, naklettiği bir hadis-i şerif ile de nefsi aşığılamaya dikkat çekmiştir: “Nebi (sav) buyurdu ki: Nefsine zillet gösterene, halka iyi davranana müjdeler olsun.” (Şirvanî, 2014: 180). Zira nefsin istekleri reddedildikçe ruh ulvileşir.

Şifâü'l-Esrar'da mü'min kulun düşmanlarla cihadı anlatılırken nefsin düşmanı şehvet, kalbin düşmanı gaflet, ruhun düşmanı ise Allah'tan başkasına meyletmek olarak anlatılmış, bu düşmanlar ile daima cenk ve cihad etmek gerektiği söylenmiştir. (Şirvanî, 2014: 127).

Yine iyi kullar anlatılırken: “Onlar nefislerine birtakım hileler ile taat ettirirlermiş.” buyurularak nefsin arzularına muhalefet edilerek kulluğun iyi olacağına işaret edilmiştir. (Şirvanî, 2014: 127). Ardından nefsin konuşulduğu şu kıssa anlatılmıştır:

“Şeyh İbrahim Temimî (rh) der ki: Nefsime ‘Ey nefis, Hak Teâla sana cenneti bütün nimetleri ile verse ne yapardın?’ diye sordum. Nefsim: ‘Orada sizin canınızın çektiği her şey, Gafûr ve Rahîm (affi, merhameti ve ihsanı bol olan Allah tarafından) bir ikram olarak sizindir.’ (Fussilet, 31), ‘Amma bugün cennetlikler, zevk ve eğlence içindedirler.’ (Yasin, 55) ayetlerini hatırladı ve ‘Hak Teâla’nın buyurduğu gibi güzelce bu nimetlerden istifade ederdim.’ dedi. Ben: ‘Ey nefis! Ateşe girin, deyip cehenneme koysa ne yapardın?’ dedim. Feryad ve nevha edip cevap verdi: ‘Ya Rabbi! Ne olur beni dünyaya geri gönder, ta ki zayi ettiğim ömrümü telafi edip iyi işler yapayım.’ (Mü’minûn, 99-100) ve dahi ‘Ey Ulu Rabbimiz! Ne olur, çıkar bizi buradan, dünyaya geri gönder de daha önce yaptıklarımızdan başka, güzel ve makbul işler yapalım.’ (Fatır, 37) derdim. Ben: ‘Burada konuşmak yoktur, diye hitap gelse ne yapardın?’ dedim. Nefsimin takati kalmadı, ağladı. ‘Bundan daha kötü ne hal olur?’ diye feryat etti. Ben: Saadet yeli esip, kulağına, ‘Sen Rabbinden Razı, O senden razı olarak dön Rabbine!’ (Fecr, 28) hitabı erişse ne ederdin dedim. Nefsim: ‘Devlet, saadet haberi yetişti der, hiçbir şeye bakmayıp, gece gündüz Hâlık’ıma kulluk ederim.’ dedi. Sonra: ‘Ne güzel nasihat ettin.’ deyip, durageldi Güzelce taharet edip, ibadet etmeye başladı.” (Şirvanî, 2014: 127-128).

Bu kıssadan sonra da: “Ey dost! Mücadele bu tarik ile olsa bütün arzular en kısa zamanda hasıl olur. Bu nasihatler cümlemizedir.” buyrurarak benliği eğitmenin önemi ve yöntemi aktarılmıştır.

Nefsin nankörlüğü üzerinde düşünerek de hayâ ve pişmanlık duygusu kazanılacağı salık verilmiştir. Ayrıca zühdün esası, nefsi mağlup etmek olarak tarif edilmiştir. (Şirvanî, 2014: 188).

“O sizi topraktan yaratırken ve siz annelerinizin karınlarında cenin halinde iken mayanızın ne olduğunu gayet iyi bilir. Öyleyse kendinizi temize çıkarmayın, övünüp durmayın. Çünkü kimin Allah’ı daha çok sayıp O’na karşı gelmekten sakındığını O pek iyi bilmektedir.” (Necm, 32) ayetinde belirtildiği gibi nefis daima kusurlu görülmeli, kişi benliğini temize çıkarmamalıdır. (Şirvanî, 2014: 370). Bunun için de Şifaü’l-Esrar’da şöyle tavsiye edilir: “Nefsinin kusurlarını bil. Vaktini ve gücünü

Allah'a taatten başka yere sarf etme. Senden önce geçenlerden ibret al. Umulur ki anlarsın ve günahlardan korunursun.” (Şirvanî, 2014: 370).

Şirvani'ye göre benliği eğitmenin en önemli yollarından birisi de halvettir. Ona göre halvet benliğin bir temizlenme fırsatıdır. Kalp, halvet ile behimî ve dünyevî meyilden arınarak ruha tabi olmaya müsait hale gelir. O halveti şöyle anlatır:

“Denildi ki: Halvet, nefsin siyaseti, ruhun ise riayetidir. Halvet, kalbin nefsanî düşüncelerden ve dünyevî hatıralardan boşaltılmasıdır.” (Şirvanî, 2014: 258). Aslında kalp de nefsin temizlenmesini ister. Zira iradet, kalbin temiz nefsten ruhun gıdasını istemesi olarak tanımlanır. (Şirvanî, 2014: 333).

Seyyid Yahya Şirvani, Allah Teâla'nın benliğe, ruha, kalbe akla ve fikre taat ilham ettiğini ve bu meselede onlara tevfikini verdiğini söyler. Buna göre de dua etmenin gerekliliğinden bahseder. İbadeti hazineye, duayı da anahtara teşbih ettikten sonra duanın da nefsinin yakîn olduğunu anlatır. (Şirvanî, 2014: 358).

Şifau'l-Esrar'da benliğin temizlenmesine dair bir işaret de abdesti anlatan ayetin (Mâide, 6) açıklamasındadır. Hz. Ali b. Ebi Talib'in bu ayeti tefsirinde bu ayetin nefse nida olduğunu aktarır. Buna göre abdest ayetinde kast edilen temizlik; hile, aldatma, kibir, haset, buğz adavet, malayani, gıybet yalan, faydasız söz, bühtan, haram ve şüpheli yiyecek, haram elbise ve zâhir temizlikleridir. (Şirvanî, 2014: 142-143).

Şirvani, bâtın yönlerine vurgu yaparak ibadetler üzerinden de nefsi ele almıştır.

Şirvani, abdestin bâtın tefsirini yaparken benliğin de arındırılmasında şöyle işaret eder: “Ruhu cehaletten, ağyara bakmaktan, şeytanın vesvesesinden, benlik, kin ve hasetten yıkamalıdır.” (Şirvanî, 2014: 274).

“Nefsin zekâtı, ezaya sabretmek, cefaya dayanmaktır.” (Şirvanî, 2014: 146). Seyyid Yahya Şirvani, farz olduğunu zikrettiği nefsin zekâtını açıklarken; ezaya sabretmek ve cefaya tahammül etmek gerektiğini vurgulayarak nefsin terbiye edileceğini anlatır. Çünkü benlik; arzuları gerçekleştirilmeyerek, arzularına muhalefet edilerek eğitilir.

Şirvani, nefsi anlatırken nefsin haccından bahseder:

“Nefsin haccı, makamda durmaktır. O makamda dursan, Hak dergâhında durur gibi korku ile dur. Korkanlara uçmak (cennet) müjdesi verildi.” (Şirvanî, 2014: 149). Burada da nefsin korkutulma yöntemi ile dizginleneceğine işaret vardır. Korku ile insan hatalara düşmekten korunur. Korkunun mükâfatı ise cennettir.

Yine Şirvani, hac için mikatta ihram bağlanmak nasıl farz ise nefis, gönül ve ruhun mikatlarında da ihram bağlanmanın onun gibi farz olduğunu ifade eder. Bunları açıklarken de insanın uzuvlarının terbiye edilmesi gerektiğini anlatır:

“Birinci mikat, ‘Kulak’tır. Kulakta ihram bağlanmak gerek. Gıybet, bühtan, malayani ve gerekmez sözleri işitmemelidir. İkinci mikat, ‘Göz’dür. Gözde ihram bağlanmak gerek Harama bakmamalıdır. ‘Mü’min erkeklere söyle, gözlerini harama bakmaktan sakınsınlar. (Nur, 30)’ Üçüncü mikat, ‘Dil’dır. Dilde ihram bağlanmak gerek. Kıyamette sual solunacak sözleri söylememelidir. ‘Birbirinizin gizli hallerini araştırmayın. Kiminiz kiminizi gıybet etmesin. (Hucurat, 12)’ Dördüncü mikat, ‘İki El’dır. Elde dahi ihram bağlanmak gerek. Allah Teâla’nın helâl kıldığını tutmalı, haram kıldığını tutmamalıdır. Beşinci mikat, ‘Gönül’dür. Gönülde dahi ihram bağlanmak gerek. Hak Teâla’dan gayrinin muhabbetini gönlüne koymamalıdır. Hiçbir akıllının ihramsız bu mikatları geçmesi caiz değildir.” (Şirvanî, 2014: 150). Burada bir husus da şudur ki bu aşamaları geçmenin ancak bu hasletleri kazanarak gerçekleşebileceğidir. Bunun için de gözü, kulağı, dili, elleri ve gönlü eğitmek gerekmektedir.

Şirvanî; göz, nefis, kalp ve ruh ile hac ibadetine nazar ederek neler görüldüğünü sırasıyla şöyle anlatır:

“Ehl-i işaret dedi ki: Hacca geldim, evvela baktım, halkı gördüm. İkinci defa baktım, özümü gördüm, halkı görmedim. Üçüncü defa baktım, Kâbe’yi gördüm. Haklı da, özümü de görmedim. Dördüncü defa baktım Kâbe’nin sahibini gördüm. Ne halkı, ne özümü, ne de Kâbe’yi gördüm. Birinci nazar ayn, ikinci nazar nefis, üçüncü nazar kalb, dördüncü nazar ruh idi.” (Şirvanî, 2014: 150-151). Burada da nefsin, dünya gözü ile görmekten farklı olduğuna; insanının sadece kendi benliğini gördüğüne işaret edilmiştir.

“Nefsin orucu, haramlardan ve yemekten kesilmektir.” (Şirvanî, 2014: 153). Şirvani, orucu anlatırken Süleyman’dan (as) nakleder:

“Kim nefsini haramdan aç tutar, onu boş kelâm konuşmaktan nehyeder, dünyadan uzaklaşır, günahlardan sakınır, gafleti ve uykuyu terk eder, gündüzden uzaklaşır, geceyle dost olur ise, neticede dostun sıdk meclisinde oturduğunu görür.” (Şirvanî, 2014: 153). Bu aktarımda da Şirvani, benliğe haram bulaştırmayarak onun arzularını yerine getirmeyip devamlı cehd ü gayret içinde olunursa güzel sonuca ulaşılacağını anlatır. Bundan sonra da uzun uzun açlığın gerekliliğini ve hikmetlerini anlatır. Zira benlik; iyi hale gelebilmek için oruca, mahrumiyete ihtiyaç duyar.

“Hz. Resul: Oruç kalkandır. Nefsi ve şeytan ile cihad eden mücahid için kalkan vaciptir. Çünkü iblisin oku ona ulaşmaz.’ buyurdu.” (Şirvanî, 2014: 278). Naklettiği bu hadis-i şerif ile Şirvani, yine benlik ve şeytan ile mücadelede oruç kalkanına, açlık uygulamasına ihtiyaç olduğuna dikkat çekmiştir.

Seyyid Yahya Şirvan, ayrıca nefsi bir deryaya benzetir ve temsilini şöyle sürdürür:

“Nefs deryasının gemisi açlık ve susuzluktur. Dümeni aşktır. Yelkeni muhabbettir. Lengeri şevktir. Ne zaman heva ve şehvet yeli eser ise, dalgalar kopup kayalar açığa çıkar. Cehd et, gemini batırma. Şevk lengerini sal, sabret. Ne zaman meveddet yeli esmeye başlasa, muhabbet yelkenini al. Nefs deryasını geçmeye çalış.” (Şirvanî, 2014: 186).

Bu teşbihte benliğin olmazsa olmazı olarak açlık ve susuzlukla mutlaka terbiye edilmesi gerektiği vurgulanmış, bu yolda kılavuzunsa aşk olduğu ifade edilmiştir. Şevkin ise lenger (çapa) mesabesinde olduğu kaydedilmiştir. Muhabbet vasıtası ile aşama kaydedileceği bildirilmiştir. Nefsin heva ve hevesinin bu yolculuktaki en büyük düşman olduğu, gemiyi batırabileceği anlatılarak mücahedeler ile geminin batmasının önüne geçilmesi salık verilmiştir. Zira şevk çapası salınmalı ve sebat ile zorluklara karşı durulmalıdır. Heva ve hevesin zıddı olarak meveddet yeli estiğinde muhabbetle nefis deryasının geçilmesi telkin ve tavsiye edilmiştir.

Bunu destekler nitelikte de tevhidi anlatırken Şirvani şöyle buyurur: “Ben diyorum ki: Bu tevhide, ancak az söz, az uyku, az yeme ve çok susmakla nefis

makamından çıkan kimse nail olabilir.” (Şirvanî, 2014: 218). Burada da süflî/aşağılık olan benlik makamından kurtulmak için açlığın yanında uykunun ve konuşmanın da azaltılması salık verilmiştir.

Şirvani, ayrıca kalbin nurunun şunlarla idrak edileceğini buyurur: “Nefsi açlık ile riyazette tutmakla, geceleri ibadette uyanık kalmakla, kabirleri ziyaret etmekle ve günahlara girmekten korkmakla.” (Şirvanî, 2014: 379). Burada da açlık, az uyku, ölümü düşünmek ve korku ile benliğin terbiyesinin yöntemlerinden bahsedilmiştir.

Şirvani, benlik için susmanın çok önemli olduğunu belirtir. Öyle ki, tevbenin hakiki tevbe olması için benliği susturmak şarttır:

“Evvela, mübtedîye tevbe emredilir. Bu pişman olmak ve dönmektir. Yani ahlâk-ı mezmûmeden (kötülenen ahlâktan) ahlâk-ı mahmudeye (övülen ahlâka) tahavvül etmektir. Nefsini susturmadıktan sonra tevbe sahih olmaz. Samt (susmak) ise halvet olmadan olmaz.” (Şirvanî, 2014: 262).

“Yahya b. Muaz er-Razî gibi ehl-i mârifet, ‘Dört azanı, dört türlü suyla yumayınca hakikatte gusül tamam olmaz.’ dediler. ‘Nefsini dört su ile yıka. Yüzünü hayâ suyu ile, dilini istiğfar suyu ile, bedenini hizmet suyu ile, kalbini nedamet suyu ile yıka. Ta ki dost ile karşılıklı ünsiyet ve muhasebe için temiz ve salih olasın.’ dediler.” (Şirvanî, 2014: 156). Seyyid Yahya Şirvani, Gusül makamında yine temizlik/arınma konusunu işlerken belli tavsiyelerle benliğin arındırılabilmesine işaret eder. Buna göre benliğin iyi hale eğitilebilmesi için hayâ duygusunun, tevbe ve istiğfarın, mahlûkata hizmetin ve pişmanlık duygusunun artırılması ve geliştirilmesi gerekmektedir. Ancak bu şekilde arınmış olunur.

Şirvani, benliğin insanı çeşitli günahlarla meşgul edişini şöyle anlatır: “Nefsin seni muhtelif günahlarla meşgul etmesine gelince, Allah’ın rahmetine ulaşmak için tevbe edip vazgeçmekten başka yolun yoktur.” (Şirvanî, 2014: 370). Burada da yine yöntem olarak tevbe vurgulanmıştır.

Kalbini muhafaza eden kimsenin kalbi Allah’a açılır. Eğer Allah’a açılırsa haşyet artar. Haşyeti artarsa hicap içine girdirilir. Hicaba girdirilirse nefsinin cefasını ve Mevla’nın hilmini hatırlar. Bunlardan özür diler. Allah özrünü kabul eder ve onu affeder. Bunun neticesinde onun dilini hikmete, gözünü ibrete, nefsini hizmete,

kulağını hikmeti işitmeye, elini vermeye ve kalbini muhabbete açar. (Şirvanî, 2014: 355).

Nefs, Şifaü'l-Esrar'da tabiat, mizaç anlamında da kullanılmıştır. İnsanların, ataları İbrahim'in (as) dinine tabi olmamaları ile kendi nefislerine güç etmiş olacakları söylenir. (Şirvanî, 2014: 207). Nefislerine güç etmek, mizaca aykırı hareket anlamında kullanılmış olmalıdır.

Şirvani, herkesin imanının farklı farklı olduğunu, eşit olmadığını, bunu nefsinde insafı olanların bilebileceğini bildirmektedir. (Şirvanî, 2014: 219). Burada da nefis; eğitilmiş, iyiyi kötüden ayırt edecek bir merkez olarak tavsif edilmiştir.

Seyyid Yahya Şirvani'ye göre benlik, Allah'ın ahkâmında ıslaha ve riyazete muhtaçtır:

“Fakr, nefsi Allah'ın ahkâmında ıslah etmektir.” (Şirvanî, 2014: 244). “Fakr, nefsi riyazet ile ıslah etmek ve ruhun talebine uymaktır.” (Şirvanî, 2014: 244). Nefs, çeşitli eğitimlerden geçtikten sonra ıslah olur ve ulvi olan ruhun talebine uyar.

Şirvani'ye göre tasavvufî hayat, bir yolculuktan ibarettir. Tasavvuf yolunu katedenler ancak bilginlerdir. Farkındalık ruhuna sahip olmadan bu yolculuk yapılamaz. Yolun incelikleri ve gerekleri tanınmadan vuslata erilemez. Çünkü Hakk'ı idrak etmek kendimizi bilmeye bağlıdır. (Özköse, 2013: 461).

3.3. Şifaü'l-Esrar'da Benlik Eğitiminin İlkeleri

Pek çok tanımı yapılan eğitimin tanımlarından bir tanesi de kişinin davranış örüntülerini değiştirme süreci olmasıdır. (Ulusoy ve Dilmaç, 2016: 2).

Seyyid Yahya Şirvani'nin Şifaü'l-Esrar eserinde de iyi ve güzel insan olma yolu ile yolculuk süreci anlatılmaktadır.

Benliğin eğitimi için çeşitli değerler etrafında ilkeler uygulanagelmiştir. Değerler; insanların duygu, düşünce ve davranış boyutlarıyla yakından ilgilidir. (Ulusoy ve Dilmaç, 2016: 14). Değerler, insanların davranışlarına yön veren inançlar bütünüdür. (Ulusoy ve Dilmaç, 2016: 16).

Şirvani, Şifaü'l-Esrar eserinde, içinde iyinin ve kötünün potansiyelini barındıran insanın iyiye ve güzele yöğrulması için gerekli yolculuğu ilkelerle sunarak izah eder. O manevi tekâmül yolunun yolcusu olmak için uyulması gereken hasletler vardır. Şirvani, bu ilkeleri şöyle zikreder:

“Mürid olmak için de yirmi şartın yerine getirilmesi gereklidir. Ta ki ona şeyh cemalinden Hak cemalinin müşahedesi hasıl olsun.

Birinci şart odur ki: Müride evvela tevbe gereklidir. Tevbe bu işin temelidir. Temel olmayınca bina muhkem olmaz. ‘Milk’i koyup ‘Malik’e erişinceye kadar geçilen her makam için salike tevbe vardır. Biri *çah* (çukur) ve biri de *cah* (makam)’dır. Birine nisbetle diğeri gûnahtır.

İkinci şart: Mürid daima zühd ve salâhta olmalıdır. Ta ki varlık belasından kurtulsun. Mal ve mansıbı terk ederek şeyh ile ahdini sağlam etmeli, libas ile lokmayı azaltmalıdır.

Halvet için şekiz şart gereklidir, demişler. Bunlar:

Devam-ı halvet, zikr u vudû’, savm u sükût,

Çü nefy ü rabt, diğir itiraz nâ-kerden.

Üçüncü şart: Perde olan her şeyi terk etmelidir. Masivaullah düşüncesini gönlünden çıkarmalıdır. Tecrid-tefrid (dünyayla alakasını kesip Allah’la) olmalı. Vesile-i matlabı şeyh olmalıdır.

Dördüncü şart: Müridin itikadı ehl-i sünnet itikadında olmalı, bid’atı sevmemelidir.

Beşinci şart: Mürid müttaki olmalıdır. Ehl-i perhiz olmalı, lakin aşırıktan ve vesveseden sakınmalıdır. Elbisesi temiz olmalı, ameline azimet sahibi olmalı, ruhsatı terk etmelidir.

Altıncı şart: Şeyhten her ne hal vaki olursa sabretmelidir. Şeyh zehir verse bile içmeli, yarasına taat tuzunu ekip emir ve nehiy yükünü götürmelidir.

Yedinci şart: Nefsine murad vermemeli, nefsi ile daim cihad etmelidir. İbadete kuvvet olacak kadar gıda almalı, fazla almamalıdır.

Sekizinci şart: Mürid bahadır olmalıdır. Nefsinin ağzını bağlamalı, daima nefsine muhalefet etmelidir.

Dokuzuncu şart: Nefy-i isbat (La ilahe illallah) zikrine devam etmeli. Can, baş ve dünya kaygısında kalmamalıdır.

Onuncu şart: Mürid fütüvvet ehli olmalı, üzerinde kimsenin hakkı olmamalıdır.

On birinci şart: Doğru olmalı, sözüne sadık olmalıdır.

On ikinci şart: Farzı, vacibi ve sünneti bilecek kadar ilmi olmalı. Şer'e muhalif iş işlememelidir. Faydasız işlerle meşgul olmamalıdır.

On üçüncü şart: Gece gündüz işi niyaz olmalı, hazrete naz etmemelidir. Âşığın işi niyazdır, naz nazeninlere yaraşır. Zira kul sevgili olsa, Çalab huzurunda dileğini dilemeden kabul olur.

On dördüncü şart: Mürid uyanık olmalıdır. Ne hareketten ne sadır olursa hemen fark etmelidir. İyiden kötüyü ayırmalı, inayeti Hak'tan bilmelidir.

On beşinci şart: Melamet gözetmeli, mukallitler gibi âdet gözetmemelidir. Âr u ırzın sarayını yıkmalı, şeriat yolundan çıkmamalıdır. Ma'nîde sırrı ve sureti bir olmalıdır. Sireti kalender olmalı, nam ü neng, medh ü zemm, red ve kabul yanında bir olmalıdır. Ümitsiz olmamalı, halk ile sulhta nefsi ile cenkte olmalıdır. Övmek-sövmek yanında bir olmalıdır.

On altıncı şart: Akl-ı selim olmalıdır ki işi müstakim olsun. Her mühimmin zabtını akli ile bilmeli, fark etmelidir.

On yedinci şart: Mürid edebli olmalı, şeyh elinden hil'at (hırka) giymeye layık olmalıdır. Zira edeb ve hayâ Hakk'ın nurudur.

On sekizinci şart: Kibri ve ucbu olmamalı, ahlâkı hoş olmalıdır. İşi meskenet ve hizmet olmalı, küçüğe ve büyüğe bakışı bir olmalıdır. Cehd edip şeyhin gönlüne girmelidir. O gönülden maksudu nedir onu görmeli, onunla mabudunu anlamalıdır.

On dokuzuncu şart: Müridin işi daima teslim olmalıdır. Kendi tavrını şeyhinin tavrına göre belirlemeli. Şeyhe itaat etmeli, gassal önünde meyyit gibi olmalıdır.

Yirminci şart: Taatte bulunup işi Hakk’a ısmarlamalı, bütün işlerini işin sahibine bırakmalıdır. Çünkü mürid bu sıfat ile muttasıf olursa, şeyh elinden tez berhudar olur.” (Şirvani, 2014: 269-271).

3.3.1. Tevbe ile Benliği Kötü Duygulardan Temizlemek

“Birinci şart odur ki: Müride evvela tevbe gereklidir. Tevbe bu işin temelidir. Temel olmayınca bina muhkem olmaz. ‘Milk’i koyup ‘Malik’e erişinceye kadar geçilen her makam için salike tevbe vardır.” (Şirvanî, 2014: 269).

Şifâü'l-Esrar’da tevbe, daima zikredilen ve tavsiye edilen bir ilkedir. Müridin yirmi sıfatı sayılırken de ilk şart tevbedir, müride evvela tevbe gereklidir.

Şirvani, dervişliğin esasını tevbe zeminine oturtur. Tevbe olmadan binanın sağlam olamayacağını buyurur. Yetmiş makam anlatılırken her makamdan diğer bir makama geçerken evvelki makamdan istiğfar etmek gerektiği ifade edilir. (Şirvanî, 2014: 87). Halktan Hakk’a doğru gerçekleşen yolculukta yetmiş makamın her biri için tevbe gerektiği, dolayısıyla tevbenin daimi bir gereklilik olduğu anlatılır.

Ayrıca Şifâü'l-Esrar’da, Peygamber Efendimiz’in (sav) gafletin ilacı olan tevbeyi kendilerinin de uyguladığını anlatan şu hadis-i şerife yer verilir: “Benim de kalbime gaflet çöküyor. Ben de Allah’a her gün ve gecede yetmiş defa istiğfar ederim.” (Şirvanî, 2014: 87).

“Hakim dedi ki: Temizlik ikidir: Tevhidi ikrar etmek ve günahlardan istiğfar etmek. İstiğfarın mü’min için durumu, kelime-i şهادetin kâfir için durumu gibidir. Her birinin başı vardır, sonu vardır. Küfrün sona ermesi kelime-i şهادeti söylemek iledir. Herhangi bir kâfir kelime-i şهادeti inanarak derse, küfür makamından çıkar, imana girer. Kul dahi bu kadar mücahede ile istiğfarı çok derse, yetmiş makama erişir.

Görmez misin Huzeyfe, Hz. Resul’e (sav): ‘Dilimde bir acılık ve keskinlik var.’ dedi. Hz. Resul (sav) ona: ‘Ey Huzeyfe senin istiğfarın nerede? Oysa ben, her gün yüz defa istiğfarda bulunuyorum.’ dedi. Yine buyurdu: ‘Ümmetimin hayırlısı, iyilik yaptığında sevinen, hata ettiğinde istiğfarda bulunandır.’” (Şirvanî, 2014: 139-140).

Yukarıdaki ifadeler, tevbenin dinimizdeki ve kişilik üzerindeki yerini ve önemini göstermektedir. Öncelikle tevbe istiğfar etmek, bir temizlik çeşidi olarak zikredilir. Zira tevbe, insanın benliğini temizler. Ayrıca tevbenin, kişi üzerinde etkisi o kadar büyüktür ki bir kâfir için kelime-i şehadetin önem ve kıymeti ne ise bir mü’min için de tevbe ve istiğfarın kıymeti odur. Tevbe, kişi ve kişilik üzerinde bu kadar mühim bir etkiye sahiptir; kişiyi “yetmiş makama” erıştırir.

Yine belirtildiği gibi Huzeyfe isimli sahabinin Peygamber Efendimiz’e (sav) dilindeki acılık ve keskinliği arz etmesine mukabil Peygamber Efendimiz’in (sav) ona istiğfarı tavsiyesi de çok dikkat çekicidir. Burada da tevbe ve istiğfarın; kişinin dilindeki acılığı, keskinliği temizleme ve arındırma özelliklerine işaret olunmaktadır.

Yine Şirvani, Peygamber Efendimiz’den (sav) şu hadis-i şerifi nakleder: “Ümmetimin hayırlısı, iyilik yaptığında sevinen, hata ettiğinde istiğfarda bulunandır.” (Şirvanî, 2014: 140).

Bu hadis-i şerif ile de tevbe ve istiğfar eden kişinin en hayırlılardan olacağına işaret edilmiştir.

Şifau’l-Esrar’da Şirvani, tevbe ile nefsi susturma arasındaki ilişkiyi açıklarken Sehl b. Abdullah Tüsterî’den şöyle nakleder:

“Evvela, mübtedîye tevbe emredilir. Bu pişman olmak ve dönmektir. Yani ahlâk-ı mezmûmedem (kötü ahlâktan) ahlâk-ı mahmudeye (övülen ahlâka) tahavvül etmektir. Nefsini susturmadıktan sonra tevbe sahih olmaz.” (Şirvanî, 2014: 262). İfadede görüldüğü üzere tevbe, pişman olarak rücu etmek demektir, kötü ahlâktan iyi ahlâka geçmektir. Fakat bunların gerçekleşebilmesi için benliğin terbiye edilmesi gerekmektedir.

Dünya sevgisinin her hatanın başı olduğunu nakleden Şirvani, tevbe suyu ile guslederek nefsin hevasından ayrılabilmenin hâsıl olacağını buyurur. (Şirvanî, 2014:

273). Kötülüklerin başı olan dünya sevgisine karşı ve nefsin hevasına karşı koyabilmeye panzehir olarak tevbe sunulmuştur.

Şifau'l-Esrar'da Şirvani, müridlerin hallerini açıklar ve matrud (kovulmuş) müridin alametlerini sayar. Baş olma sevdası, haset etmek ve makam arzusundan ibaret olan üç alamet sayıldıktan sonra bu kötü alametlerin insanın gönlünden geçmesi ile bile bâtinî guslün vacip olacağını söyler. Tевbe suyu ile gusletmek gerektiğini ifade eder. (Şirvanî, 2014: 278).

Şirvani, tevbenin kesinliğini ve keskinliğini şöyle anlatır:

“Tevbe ettiğin günahlarını gönlünden geçirirsen matrud (kovulmuş) olursun.” (Şirvanî, 2014: 278). İnsan, günahından öyle kesin bir dönüş ile dönmelidir ki; o günahına kin gütmeli, bir daha asla gönlünden geçirmemelidir. Bu şekilde eğitimde ilerleme kat edilir.

Şirvani, Hz. Peygamber'in (sav) hayatından tevbeyle örnek vererek bizim tevbeyle nasıl yapmamız gerektiğini de anlatır. Peygamber Efendimiz'in (sav) Mâide suresinin 118. ayetini tefekkür ederek sabaha kadar ağladığı ifade edilir. Geçmiş ve gelecek tüm kusurlarının bağışlanan Hz. Peygamber'in (sav) ancak bir günahkârdan beklenen ağlamasına karşılık bizim ettiğimiz tevbenin daimi olması gerektiğine dikkat çekilir. (Şirvanî, 2014: 280).

Şirvani, Şifau'l-Esrar'da, başlangıcın da nihayetinin de tevbe olduğunu söyler. Tевbenin, kulluğun derecelerine göre kısımları anlatılır. Buna göre;

Tevbe, Allah azabından korkarak yapılır ve mü'minlerin sıfatıdır.

İnabe, sevap kazanmak maksadıyla yapılır ve evliya ile mukarrebinin sıfatıdır.

Evbe ise sadece Allah'ın emrine uymak kastıyla yapılır ve enbiya ile mürselinin sıfatıdır. (Şirvanî, 2014: 329-330).

Şirvani, daha sonra tevbe ile ilgili adeta tevbenin adabının anlatıldığı şu hadis-i şerife yer verir:

“İbn-i Mesud'dan (ra) rivayet edildi: Allah Resulü (as); ‘Tevbe eden kimdir bilirsiniz?’ diye sordu. Sahabe ‘Hayır, ya Resulallah.’ dediler. Allah Resulü (as) şöyle buyurdu:

Bir kimse tevbe eder ancak, hasımları (kırıp küstürdüğü kimseler) ondan razı olmazlar ise o tevbe etmiş olmaz.

Bir kimse tevbe eder ancak, ilim öğrenmez ise tevbe etmiş olmaz.

Bir kimse tevbe eder ancak, ahlâkını değiştirmez ise tevbe etmiş olmaz.

Bir kimse tevbe eder ancak, elbisesini (helal elbise ile) değiştirmez ise tevbe etmiş olmaz.

Bir kimse tevbe eder ancak, meclisini (fena dostları) değiştirmez ise tevbe etmiş olmaz.

Bir kimse tevbe eder ancak, yatağını ve minderini değiştirmez ise tevbe etmiş olmaz.

Bir kimse tevbe eder ancak, kalbini açmaz ve genişletmez ise tevbe etmiş olmaz.

Bir kimse tevbe eder ancak, emelini kısaltmaz ise tevbe etmiş olmaz.

Bir kimse tevbe eder ancak, yemeğini (helal yiyecek ile) değiştirmez ise tevbe etmiş olmaz.

Bir kimse tevbe eder ancak, ibadetinde artırma yapmaz ise tevbe etmiş olmaz.

Bir kimse tevbe eder ancak, fazlasını önüne koymaz (tasadduk etmez) ise tevbe etmiş olmaz.

Eğer bir kul bu hasletler ile muttasıf olursa, o tam manası ile tevbe etmiş olur.” (Şirvanî, 2014: 330-331).

Yukarıda Peygamber Efendimiz’den nakledilen ifadeler son derece önemlidir. İnsanın tevbe etmiş olması için birçok ilim öğrenmek, ahlâkı değiştirmek, helâl giyinmek, iyilerle beraber olmak, kalbini açmak, tul-i emeli kısaltmak, helâl yemek, ibadeti artırmak ve sadaka vermek gibi esasları da yerine getirmesi gerektiği izah edilmiştir. Tüm bunlar gerçekleştiğinde, ancak o zaman o tevbenin tam tevbe olacağı vurgulanmıştır.

Seyyid Yahya Şirvani, müridin sıfatlarının da ilki olan tevbede sekiz güzellik olduğunu anlatır ve şöyle izah eder:

“Birinci güzellik, günahların bağışlanmasıdır. Allah Teâla, ‘Ben tevbe edenleri mutlaka bağışlarım.’ (Ta-Ha, 82) buyurmuştur.

İkincisi, kurtuluştur. Allah Teâla, ‘Ey mü’minler! Hepiniz toptan Allah’a tevbe ediniz ki felaha eresiniz.’ (Nur, 31) diye buyurmuştur.

cs, Allah Teâla, ‘Olur ki tevbe edersiniz de Rabbiniz size merhamet eder.’ (İsrâ, 8) buyurmuştur.

Dördüncüsü, vmektir. Allah Teâla, ‘O tevbe edenler, o ibadet edenler, o hamd edenler, Allah’ın rızası için sefer edenler... onları müjdele!’ (Tevbe, 112) buyurmuştur.

Beşincisi, muhabbettir. Allah Teâla, ‘Allah tevbe ile kendisine dönenleri sever, temizlenenleri de sever.’ (Bakara, 222) buyurmuştur.

Altıncısı, değişmektir. Allah Teâla, ‘Allah onların kötülüklerini iyiliklere, günahlarını sevaplara çevirir.’ (Furkan, 70) buyurmuştur.

Yedincisi; rtmektir. Allah Teâla, ‘Ey iman edenler! Samimi ve kesin dönüşle Allah’a tevbe ediniz. Böyle yaparsanız Rabbinizin sizin günahlarınızı affedeceğini umabilirsiniz.’ (Tahrım, 8) buyurmuştur.

Sekizincisi, afvdır. Allah Teâla ‘O’dur ki kulların tevbesini kabul eder, günahlarını affeder. Hem sizin bütün yaptıklarınızı da bilir.’ (şrâ, 25) buyurmuştur.” (şirvanî, 2014: 331-332). Bu ifadelerde şirvani, her bir güzelliği ayet-i kerimelerle desteklemiştir.

şirvani, kişinin nefesine bakmasını ve bütün ayıplardan temizlenmesini telkin eder. Benliğin muhtelif günahlarla meşgul etmesine karşılık, Allah’ın rahmetine ulaşmak için, tevbe edip vazgeçmekten başka yolun olmadığını söyler. Nefsin kusurlarını bilerek taati artırıp geçmişten ibret almayı salık verir. (şirvanî, 2014: 370).

şifau’l-Esrar’da kalbin nurlanması dört haslete bağlanmıştır ki bunlardan bir tanesi de tevbede sadakat ile günahı kesin olarak terk etmektir. (şirvanî, 2014: 378).

3.3.2. Zühd ile Çokluk Arzusundan ve Görünür Olmaktan Uzak Durmak

“İkinci şart: Mürid daima zühd ve salâhta olmalıdır. Ta ki varlık belasından kurtulsun. Mal ve mansıbı terk ederek şeyh ile ahdini sağlam etmeli, libas ile lokmayı azaltmalıdır.” (Şirvanî, 2014: 270).

Benlik eğitiminin en önemli ilkelerinden birisi de zühddür. Seyyid Yahya Şirvani'nin müridlerin sıfatları olarak saydığı şartların ikincisi müridin daima zühd ve salâhta olmasıdır.

Şirvani, zühdün şartını şöyle açıklar:

“Mürid daima zühd ve salâhta olmalıdır. Ta ki varlık belasından kurtulsun. Mal ve mansıbı terk ederek şeyh ile ahdini sağlam etmeli, libas ile lokmayı azaltmalıdır.

Halvet için sekiz şart gereklidir, demişler. Bunlar:

Devam-ı halvet, zikr u vudû', savm u sükût,

Çü nefy ü rabt, dige ritiraz nâ-kerden.” (Şirvanî, 2014: 270).

“Eğer kalbinde dünya sevgisi belirmiş olsa gusül etmek farzdır.” (Şirvanî, 2014: 271). Bu ifade, Seyyid Yahya Şirvani'nin dünyaya bakışını çok güzel bir şekilde anlatmaktadır. Şirvani, hemen her konuyu bâtın yönleri ile ele aldığı gibi dünyanın gönle girmesinin de kötülüğünü anlatmak için böyle buyurmuştur. Gönülde dünya sevgisi varken zühdden söz edilemez.

Halvetilik, Ebû Abdullah Siracüddin'e (ö. 1397-98) nispet edilen tarikattır. İslam dünyasının en yaygın tarikatıdır. Halvetiyyede nefsin kötülükten ve günahlardan arındırılması esastır. Bunun yolu da dille, kalple, ruhla ve sırla yapılan zikirlerdir. Genellikle tasavvufta önem verilen az yemek, az konuşmak, az uyumak, inziva, zikir, fikir, şeyhe gönülden bağlı olma ilkeleri Halvetiliğin esaslarındandır. Nefsin terbiyesi için mücadele şarttır. (Uludağ, 1997: 393-394).

Ebû Abdullah Siracüddin'in zamanının büyük bir kısmını halvette geçirdiği ve halvette kalmayı çok sevdiği için kendisine “halvetî” lakabı verilmiştir. (Eraydın, 2004: 388-389). Halvetiyye yolunun ismi buradan gelir.

Eşrefoğlu Rûmî, cemiyetten kaçıp uzaklaşma hususunda şöyle söyler: “Bil imdi ey aziz karındaş, bu halktan uzlet edip kesilmek gerek. Zira bu halktan uzlet etmeyip ve ve bilkülliyeye kesilmeyen kimse dilini, dinini, karnını, gözünü ve bu yedi azasını saklayamaz. Onun için kim, bu cemî âzâları şerre yeltenmeye sebeptir.” (Eşrefoğlu Rûmî, 2007: 353).

Halvet, tasavvuf dilinde Hak ile gizli konuşmaktır. Kelime anlamı ise yalnızlık ve tenhada olmaktır. Hz. Musa (as) kırk gün dağda kaldığı için halvetin ondan kaldığı ve kırk gün sürdüğü bilinmektedir. (Şapolyo, 2013: 199).

Şifâü'l-Esrar'da halvetin birkaç farklı tanımı yapılır:

“Halvet, bütün düşüncelerden uzaklaşıp ancak Allah'ın zikri ile meşgul olmaktır. Halvet, nefsin siyaseti, ruhun ise riayetidir. Halvet, kalbin nefsanî düşüncelerden ve dünyevî hatıralardan boşaltılmasıdır. Halvet, zikirle ünsiyet, fikirle meşguliyettir.” (Şirvanî, 2014: 258).

Yukarıdaki tanımlarda görüldüğü gibi Şirvani, halvetin en çok benliği eğiterek Allah'a yönelmek hususiyetlerine vurgu yapmıştır.

Şirvani, halvet için öncelikli şartın helâl kazanç ile helâl beslenme olduğunu belirtmiştir. Haram lokma yiyene Allah Teâla'nın kırk gün nazar etmeyeceği hadis-i şerifi nakledilerek halvet konusunda da vücutta haram bulunduktan sonra halvetin dürüst olmayacağı ifade edilir. (Şirvanî, 2014: 258).

Halvet için helâl lokma şartından sonra ikinci şart da farzların eda edilmesi olarak zikredilir, aksi takdirde halvetin kabul olmayacağı dile getirilir. (Şirvanî, 2014: 259).

Halvetin yalnızlık ve Allah'a kurbiyet olduğunu anlatmak için halvet, namaz içindeki secdeye benzetilir. Namaz ile halvet arasındaki bir benzerlik de namazın kırk rekât, halvetin de kırk gün oluşudur. Şirvani, bu kırk sayısının da Musa'ya (as) gelen otuz ve ona eklenen on günlük oruçlarla Allah Teâla'nın belirlediğini bildirir. (Şirvanî, 2014: 259).

Şifâü'l-Esrar'da halvetin insanın benliğini temizleyiciliği hususu şu kıssa ile anlatılır: Kıssaya göre bir bölük derviş, Cüneyd-i Bağdadî'ye gelir ve halvete, riyazete

ihtiyaçları olduklarını söyler. Cüneyd-i Bağdadî'nin telkin ve talimi ile onlar Cenâb-ı Hakk'ın zikri ile meşgul olurlar. Bir süre sonra Cüneyd-i Bağdadî, onlara gönüllerinde neler olduğunu sorar. Dervişlerin gönlünden evlat kaygısının, cehennem korkusunun, cennet ümidinin peyderpey çıkarıldığı; gönüllerinde Allah Teâla'nın muhabbetinden başka bir şey kalmadığı cevabı aktarılır. Bunun üzerine Cüneyd-i Bağdadî: “Gönlünüz şimdi arındı. Allah'tan gayri bir şey düşünmeyin. Hak Teâla'nın zikrini kendinize iş edin, Allah zikri ile şeytanın vesvesesini yok edin.” buyurur. Bu kıssa üzerine Şirvani, kırk günlük halvetten sonra dervişlerin hepsinin ümmetin siracı olduğunu ve destur verdiğini söyler. (Şirvanî, 2014: 260-261). Buradan da anlaşılmalıdır ki halvet, benliği temizlemektedir. Sadece temizlemekle kalmayıp insanı en üst seviyelere çıkarmaya vesile olmaktadır.

Halvetin nefsi terbiyedeki etkisi, Sehl b. Abdullah Tüsterî'den şöyle nakledilir: “Evvela, mübtedîye tevbe emredilir. Bu pişman olmak ve dönmektir. Yani ahlâk-ı mezmûmeden (kötü ahlâktan) ahlâk-ı mahmûdeye (övülen ahlâka) tahavvül etmektir. Nefsini susturmadıktan sonra tevbe sahih olmaz. Samt (susmak) ise halvet olmadan olmaz.” (Şirvanî, 2014: 262).

Şifaü'l-Esrar'da halvet eden için gereken sekiz şart şu şekilde anlatılmaktadır:

Devam-ı halvet, zikr u vudû', savm u sükût

Çü nefy ü rabt dige ritiraz nâ-kerden

*Devam-ı Halvet: Halvete devam etmek;

*Zikr: Zikre devam etmek;

**Vudû'*: Daima abdestli olmak;

*Savm: Daima oruçlu olmak;

*Sükût: Konuşmayıp daima susmak;

*Nefy: Gönlünden masivaullahı çıkarmak

*Rabt: Kalbi sadece Allah'a bağlamak

*İtiraz Nâ-kerden: Şeyhine itiraz etmemek. (Şirvanî, 2014: 263). Halvetin gerektirdiği şartların da diğer esaslar gibi bir bütün olarak benliği eğitime düsturları olduğu görülmektedir.

Şifau'l-Esrar'da bireyin gelişimi için halvete giren derviş, tohuma benzetilmiştir. (Şirvanî, 2014: 279).

Halvetin bir eğitim, gelişim metodu olduğu ve gerektiğinde bu eğitimin tekrarı ihtiyacı şu sözlerle anlatılır: “Halvet ederek eğer kırk günde bu makamı bulursan devlet ve saadet senindir. Eğer bulamazsan yine kırk gün daha halvete oturmak gerekir.” (Şirvanî, 2014: 283).

Şirvani, Şifau'l-Esrar'da Resulullah'a ittiba etmemizi, “Ölmeden önce ölünüz.” tavsiyesine uyararak uzleti tercih etmemizi buyurur. (Şirvanî, 2014: 240).

Şirvani, dünyadan gusül ile temizlenen iki kişiyi zikreder, bunlar İbrahim b. Edhem ve Bayezid-i Bistami'dir. Şirvani, şeyhin müride riyazet; horluk, dervişlik, açlık ve susuzluk buyurması gerektiğini hatırlatır. Ancak bu şekilde nefis-i emmârenin esiri olmaktan kurtulunacağını söyler. (Şirvanî, 2014: 277).

Şifau'l-Esrar'da Allah'ın kısmetine razı olduğumuz takdirde zahid olacağımız anlatılır. (Şirvanî, 2014: 177).

Şirvani, ayrıca Peygamber Efendimiz'in (sav) zühdü; haramdan zühd ve helâlden zühd olarak ikiye ayırdığını, bunların faziletli olanının helâle karşı zühd olduğunu aktarır. (Şirvanî, 2014: 177).

Dünyaya karşı zahid olursak, Şirvani, Allah'ın bizi seveceğini ifade eder. Ayrıca yine dünyaya karşı zühdün kalbi ve bedeni rahatlattığını belirtir. Dünyaya rağbetin ise hüznün ve gamı artırdığını anlatır. (Şirvanî, 2014: 177).

Seyyid Yahya Şirvani, dünya deryasının gemisinin zühd olduğunu ifade eder. (Şirvanî, 2014: 185). Şifau'l-Esrar'da zühde dair birçok nakilde bulunarak konuyu çeşitli yaklaşımlarla ele alır:

“Ebu Süleyman ed-Dârânî, ‘Zühd, seni Allah'tan alıkoyan her şeyi terk etmektir.’ dedi. Şiblî, ‘Zühd, kalbi esbabdan Rabbü'l-esbaba çevirmektir.’ dedi. Âlim, ‘Zühd, zühdü gizlemektir.’ dedi.” (Şirvanî, 2014: 176). Bu tanımlardan anlıyoruz ki

zühd; benliğin arınması, kendisinde ve baktıklarında sebepleri değil sebeplerin sahibini görmesi ve zühdü gizleyecek derecede son derece ihlaslı olmaktır.

Şirvani, Peygamber Efendimiz'in temsillerle dolu şu hadis-i şerifini de nakletmiştir:

“Mârifet sermayemdir, akıl dinimin aslıdır, muhabbet temelidir, şevk bineğimdir, zikrullah enisimdir, güven kuvvetimdir, hüzn rikkatimdir, ilim silahımdır, sabır gıdamdır, rıza ganimetimdir, fakr fahrimdir, havf izarımdır, hayâ ridamdır, zühd hırkamdır.” (Şirvanî, 2014: 176).

Şirvani Peygamber Efendimiz'den (sav) zühdün iki çeşit olduğunu aktarır: Bunlardan birisi helâllere diğeri haramları karşı zühddür. Faziletli olan helâllere karşı zühddür. Ayrıca dünyaya karşı uygulanan zühd kalbi ve bedeni rahatlatırken dünyaya rağbet ise hüzn ve gamı artırır. (Şirvanî, 2014: 177).

“Zühdün esası nefsi yenmektir.” (Şirvanî, 2014: 188). Bu tanımda zühd ile benlik eğitimi arasındaki ilişki çok açık bir şekilde görülmektedir. Zühdden murad nefsi yenebilmek, nefsin esiri olmaktan kurtulmaktır. Nefsin esiri durumundayken, nefsin terbiye edilmediği bir durumda iken zühdden bahsedilemez.

Zühd kavramıyla ilgili olarak fakr kavramı da Şifau'l-Esrar'da nefsi Allah'ın ahkâmında ıslah etmek ve nefsi riyazet ile ıslah etmek gibi ifadelerle tanımlanmıştır. Fakirliğin faziletleri anlatılmış ve onlarla beraber olmak tavsiye edilmiştir. (Şirvanî, 2014: 244-245).

Seyyid Yahya, kalbin nurunun az yemek ve zahidlerle beraber olmak olduğunu söyler. Kalbin temizliği için de fakirliği sevmek gerektiğini buyurur. (Şirvanî, 2014: 378). Buradan anlaşılmaktadır ki zühd ehli ile birlikte bulunmak ve fakirliği sevmek, benliğin temizlenmesine ve terbiyesine etki eder.

Şifau'l-Esrar'da az konuşmak/susmak/sükût konularına da oldukça fazla ağırlık verilmiştir.

Şirvani, susmanın halvetsiz olmayacağını buyurarak samtı (susmayı) öğrenmek için bir yol da göstermiş olur. (Şirvanî, 2014: 262).

Devâm-ı halvet zikr u vudû' savm u sükût

Çü nefy ü rabt dige ritiraz nâ-kerden

Yukarıdaki beyitte zikredildiği gibi halvet için gerekli sekiz şarttan birisi olarak sükût; konuşmayı daima susmak buyrulmuştur. (Şirvanî, 2014: 263).

Ayrıca Hz. Peygamber'in (sav) "Susan kurtuldu." hadis-i şerifi nakledilerek bu konuya dikkat çekilir. Susmanın İlham-ı Rabbanî ile en faziletli amel olduğu buyrulur ve şu hadis-i şerife yer verilir: "Namaz dinin direğidir. Susmak daha faziletlidir. Sadaka Rabb'in gazabını söndürür. Susmak daha faziletlidir. Oruç cehennemin kalkanıdır. Susmak daha faziletlidir. Cihad dinin zirvesidir, susmak..." (Şirvanî, 2014: 196). Bu ulu ve özlü ifadelerde susmanın bütün ibadetlerden daha üstün ve faydalı olduğu anlatılmaktadır.

Şifâü'l-Esrar'da Hz. Ömer (ra) Efendimiz'in şu sözlerine yer verilerek dilin/susmanın önemi vurgulanmaktadır: "Lisan hayrın ve şerrin anahtarıdır. Onun muhafazası susmak ve doğru söylemektir." (Şirvanî, 2014: 196).

Aynı zamanda dilin cirminin küçük, cürmünün ise büyük olduğu, insanı yok eden bir alet oluşu da anlatılmaktadır. (Şirvanî, 2014: 196-197).

"Kim dilini korursa, Allah da onun kusurlarını örter." hadis-i şerifi nakledilerek de susmanın, dilin afetlerinden sakınmanın kusurların gizlenmesi gibi bir faydasına dikkat çekilmiştir. (Şirvanî, 2014: 197).

Ayrıca Şirvani, insanın kalbinin ölümünü dört sebebe bağlarken ilk olarak çok konuşmayı zikreder. (Şirvanî, 2014: 201). Ayrıca tevhide ancak az söz ve çok susmakla nail olunacağını bildirir. (Şirvanî, 2014: 218).

Şifâü'l-Esrar'da kalbe dair hususlar anlatılırken kalbin ölümünün boş laf, kötü ve edepsiz söz gibi durumlarla gerçekleştiği; kalbin afetinin de edepsiz lakırdı olduğu ifade edilmiştir. (Şirvanî, 2014: 378). Böylece susmanın erdemliliği, aksinin ise kişinin gönlüne verdiği zarar sunulmuştur.

Şifâü'l-Esrar'da bir ilginç bilgi de dünyada sıhhatli olmanın çaresi için sayılan dört haslettir. Bunlardan ilki az konuşmak olarak zikredilmektedir. (Şirvanî, 2014:

381). Görüldüğü gibi sükût/az konuşmak hem dünyada hem ahirette faydalı ve gerekli bir uygulamadır.

“Gafil olup gıybet etsen veya gıybet edenlere muvafakat edip ‘öyledir’ desen yetmiş kat azap görersen gerektir. Meğer, o gıybet eden (gıybet ettiği kimseden) helâllik ala, ancak böylece azaptan kurtulabilir.” (Şirvanî, 2014: 168).

Seyyid Yahya Şirvani, gıybet konusunda Şifaü'l-Esrar'da bunu söyler ve şu kıssayı anlatır:

“Hz. Resul (sav) bir gün dağda geziyordu. Gördü ki bir oğlan bir kız ile yatarlar, uyurlar. İki Cihan Fahri (sav), mübarek ridasını bunların üzerine örttü ve sonra gitti. Bunlar uyandılar. Hz. Resul'ün (sav) ridasını üzerlerinde görünce, ağlaştılar. Kız, ‘Hz. Resul'ün (sav) beni bu hal üzere görmesindense yer yutsa da yok olsa idim daha iyi idi.’ dedi. Oğlan: ‘Keşke bir dağdan düşseydim, boynum kırılıp ölseydim daha iyi idi.’ dedi. Hz. Resul (sav) ikisini de alıp evlerine getirdi. Oğlan ve kızın babaları bu hali gördüler, birbirleri ile husumet edip, tartışmaya başladılar. Hz. Resul (sav) kız atasına: ‘Kızın benim kızım olsun.’ Oğul atasına: ‘Senin oğlun Ebu Bekr oğlu olsun, husumet etmek olur mu?’ dedi. Bunun üzerinde razı oldular. Hz. Resul (sav) kızını oğlana nikâhladı. Hiç gıybet ve melamet etmedi. ‘Sıyanet’in sureti budur.’ (Şirvanî, 2014: 168-169).

Sıyanet; kardeşini korumak, himaye etmek demektir.

“Hz. Resul (sav) buyurdu ki: ‘Cemaat rahmettir.’ Eğer bu rahmetten behremend olayım dersin, daima sıyanet üzerine ol. Cemaatin ve mü'min kardeşlerinin hakkını koru. Murakabe üzerine ihlas ile ibadet et.” (Şirvanî, 2014: 169).

3.3.3. Tevhid ile Allah Teâla'yı Hayatın Merkezine Yerleştirmek

“Üçüncü şart: Perde olan her şeyi terk etmelidir. Masivaullah düşüncesini gönlünden çıkarmalıdır. Tecrid-tefrid (dünyayla alakasını kesip Allah'la) olmalı. Vesile-i matlabı şeyh olmalıdır.” (Şirvanî, 2014: 270).

Masivaullahın temelinde tevhid inancı vardır. Allah'tan başka hiçbir şeyin varlığının ezeli ve ebedi olmadığını, hakikatte Allah'tan başka hiçbir şeyin olmadığını

bilmek ve buna göre amel etmek esas olmalıdır. Var olan şey, tek olan Allah'ta başlar ve yine onda biter. Varoluş, Kendinden Kendinedir. (Yalsızuçanlar, 2013: 22-27).

Şifâü'l-Esrar'da Feth Mevsili'nin bir hikâyesine yer verilir:

Feth Mevsili'nin oğlu ölmek üzeredir. Feth Mevsili, oğlunun durumuna üzülür. Gaibden, “Eğer bizim darbemize sabretmezsen yakınlığımızdan uzaklaş.” diye bir ses gelir. Feth, bunun üzerin tevbe edip şekvadan vazgeçer. (Şirvanî, 2014: 166). Bu hikâyeye göre gönle Allah'tan gayri hiçbir şey sokulmamalıdır. Gönle giren her masiva duygusu kişinin Allah Teâla'dan uzaklaşmasına sebep olur.

Şirvani, Şifâü'l-Esrar'da Yusuf'un (as) kardeşleri tarafından kuyuya atılması ve satılmasını, Yakup'un (as) gönlüne Yusuf'un (as) muhabbetinin girmesine bağlamıştır. (Şirvanî, 2014: 166). Allah'tan başka bir sevgi Yakup'un (as) gönlüne girdiği için başına bunlar geldiği ifade edilir.

Aynı durumun Peygamber Efendimiz'in (sav) için de geçerli olduğunu belirten Şirvani, Hz. Resul'ün (sav), oğlu İbrahim'e muhabbetle nazar etmesi sonucu Allah Teâla'nın gayret ederek (gayur olarak) İbrahim'i dünyadan aldığını anlatır. (Şirvanî, 2014: 166).

Şifâü'l-Esrar'da masivaullah ile ilgili Şirvani, şunları kaydeder: “Gerektir ki her neye baksan Hakk'ı göresin, gayriyi düşman bilesin. Hakk'ın muhabbeti ile gayrin muhabbetini gönülde birleştirmek şirk-i hafidir. Nefsin arzusunu ve dünya muhabbetini gönlünden çıkarırsan malum olur ki sen ‘gayûr’sun.” (Şirvanî, 2014: 166).

Şirvani, masivaullah hususunda ayrıca şunlara yer verir: “Nebi (sav): ‘Dünya sevgisi her hatanın başıdır.’ buyurmuştur.” (Şirvanî, 2014: 273). Ayrıca İbrahim Edhem'in de şu sözünü nakleder: “Gönlünü neye bağladın ise senin mabudun odur.” (Şirvanî, 2014: 273). Bu aktarımlara göre kişi gönlüne hangi sevgileri yerleştirdiğine çok dikkat etmelidir. Masivaullaha bağlanan bir gönlün mabudu, bağlanılan şey olur.

Şifâü'l-Esrar'da masivaullahı unutmak, marifet olarak tanımlanır. (Şirvanî, 2014: 292).

Seyyid Yahya Şirvani cömertlik gerektiren bir ibadet olan zekâtı doğrudan nefisle/benlikle bağlantılı olarak anlatmıştır.

İnsanın müktesebatından bir kısmını başkasına sunması nefse ağır gelen bir durumdur.

Benliği eğitime ilkelerinden birisi de kazancının bir kısmını başkalarına ikram edebilmekle gerçekleşir. Bu şekilde benlik arınır. İslâm dinindeki zekât kelimesinin anlamının da *tezkiye* (temizleme, arıtma) anlamına gelmesi, hem kişinin malını hem de gönlünü temizlemesi ile ilişkilendirilmiştir.

3.3.4. Bid'atlere Karşı Korunmak için Allah'a ve Resulüne İtaat Etmek

“Dördüncü şart: Müridin itikadı ehl-i sünnet itikadında olmalı, bid'atı sevmemelidir.” (Şirvanî, 2014: 270).

Şifau'l-Esrar'da Mukaddeme bölümünde Şirvani, hocalarını zikredip onlara içten bir duaya yer verdikten sonra hemen şu hadis-i şerife yer vermiştir:

“Sözlerin en hayırlısı, Allah'ın kitabıdır. Yolların en hayırlısı, Muhammed'in (sav) yoludur. İşlerin en şerlisi, dinde sonradan uydurulan şeylerdir. Her sonradan uydurulan, bid'attır. Her bid'at dalalettir.” (Şirvanî, 2014: 69-70). Bu aktarımı ile Şirvani, bidatin kişinin hayatındaki en büyük şer olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca eserinin giriş cümlelerinin bidat konusundaki hadis-i şerifler olması da Şirvani'nin sahih itikada verdiği önemi göstermektedir.

Şirvani, Hak yolun azmış ve sapmışların yolu olmadığını; bütün mevcudatı yaratan, on sekiz bin âlemi yoktan var edip rızık veren, ayıpları örten, habibi ve elçisi Hz. Muhammed'e vahyi indiren Allah Teâla'nın yolu olduğunu ifade eder. (Şirvanî, 2014: 73).

Şirvani, ayrıca neye nasıl inandığı meçhul olan mevkuf iman sahibi bidatçıyı ağırlayarak hürmet edenin aslında Kur'an-ı Kerim'i hafife aldığını hadis-i şeriften aktarır. (Şirvanî, 2014: 76).

“Sözleri manasız cahil bid'atçının şeyh olması hatalıdır. Ona tâbi olmak doğru olmaz.” (Şirvanî, 2014: 83). Şirvani, bu ifadesiyle bidatin ve bidatçının insanlara doğru

yola gösteremeyeceğini izah etmektedir. Ayrıca bidatçı, insana doğru yolu gösteremediği için ona tabi olmak da doğru değildir.

İki cihanda murada erişmek; bidatsız, pak bir itikad ile Hz. Peygamber'in (sav) sünnetine uyup ihlas ile amel ederek mümkündür. (Şirvanî, 2014: 108).

Şifau'l-Esrar'da Allah'tan başkasına secde etmek hususunda Şirvani; "Allah'tan gayriye secde etmişlerdir." diyenin bidatçılar sınıfında olduğunu söyler. bidatçılar hakkında da Hz. Peygamber'in (sav) "Her bidat dalalettir. Her dalalet ateştedir." hadisi şerifini aktarır.

Şirvani'nin bidat yaklaşımında en önemli hususlardan birisi de bidate karşı ilimdir.

"Cahil, amel ve taat eder, bidate düşer. Bilmez de cehennemlik olur." (Şirvanî, 2014: 182). Şirvani, bu uyarısı ile ilimden uzak olmanın kişiyi bidate götüreceğini anlatır.

3.3.5. Takva ile Kötülüklerden Sakınmak ve Hevadan Uzak Durmak

"Beşinci şart: Mürid müttaki olmalıdır. Ehl-i perhiz olmalı, lakin aşırılıktan ve vesveseden sakınmalıdır. Elbisesi temiz olmalı, amelinde azimet sahibi olmalı, ruhsatı terk etmelidir." (Şirvanî, 2014: 270).

Şifau'l-Esrar'da takvanın tanımının yer aldığı ayet-i kerimeye (Bakara, 177) yer verilir: "(Ey ibadet edenler!) İyi ve erdemli olmak (yalnızca) yüzlerinizi doğu ve batı tarafına çevirmeniz değildir. Fakat iyi ve erdemli (muttakî) kişi; Allah'a, âhîret gününe, meleklerle, Kitab'a (Kur'an'a) ve peygamberlere inanıp malını, sevgisine rağmen Allah rızası için akrabaya, yetimlere, yoksullara ve yolda/sokakta kalmışlara, dilenenlere ve boyunduruk altında bulunanlara kurtulmaları için ihlasla veren, namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren, ahitleştiği zaman sözlerini yerine getiren, sıkıntıda, hastalıkta ve savaşın şiddetlendiği anda sabredendir. İşte imanlarında, yaptığı iyilik ve taatte doğru olanlar onlardır. Ve takvaya erenler de onlardır." Bu ayet-i kerime ile doğruluğun iyiliğe götürdüğü de hatırlatılır. (Şirvanî, 2014: 121-122).

“Fakat unutmayın ki en güzel elbise, takva elbisesidir.” (A’raf, 26) ayet-i kerimesi de zikredilerek takva elbisesini kuşanmak buyrulur. (Şirvanî, 2014: 118).

“Ebu Bekir el-Verrak (ra) dedi ki: Takva iki kısımdır. Birinci kısmı ilim, ikinci kısmı ise sabırdır. İlim, su gibidir, sabır ise toprak gibidir. Nasıl ki suda ve toprakta mahlûkatın hayatı var ise, bu ikisinde de kalbin hayatı vardır. (Şirvanî, 2014: 175)” Bu ifadelerden anlıyoruz ki takva için; Allah’tan sakınmak, Allah’a layıkıyla saygı duymak için ilim ve sabır gereklidir. İlimsiz ve tahammülsüz takva olmaz.

Şirvani takvayı, söz ve amelle Hz. Peygamber’e (sav) uymak olarak tanımlar. Allah Teâla’nın takvaya aynı zamanda iyilik anlamına da gelen birr ismini verdiğini de (Bakara, 177) söyler. (Şirvanî, 2014: 174).

Takva ile ilgili başka bir ayet-i kerimeye de (Bakara, 197) yer veren Şirvani, Allah’ın kullarına takvayı emrettiğine ve bunda ısrar ettiğine işaret eder:

“Azıqlanınız ve biliniz ki azığın en hayırlısı takvadır, haramlardan sakınmaktır. Öyleyse bana karşı gelmekten korunun ey akıl sahipleri!” (Şirvanî, 2014: 175).

Daha önce elbiseye benzetilen takva, yukarıdaki ayet-i kerimede de azığa benzetilmiştir. Böylelikle takvanın en temel esas ve ihtiyaç olduğu vurgulanmıştır. Zira beslenme ve giyinme insanların en temel ihtiyaçlarıdır.

Şirvani, takvanın ölçüsü için imanda istidlal etmek, tahkiki imana geçmek gerektiğini söyler. Buna da şu ayet-i kerimeleri delil getirir: “Gökleri ve yeri yaratması, dillerinizin ve renklerinizin değişik olması da O’nun kudretinin delillerindedir. Şüphesiz bunda, bilgili kimseler için ibretler vardır. Gece ve gündüz gerek uyumanız, gerekse O’nun lütfundan rızkınızı aramanız, O’nun kudretinin delillerindedir. Şüphesiz bunda işiten bir toplum için elbette ibretler vardır. Size bir korku ve yağmur ümidi vermek için şimşegi göstermesi de gökten yağmur indirip onunla ölümünden sonra yeri diriltmesi de O’nun (kudretinin) delillerindedir. Şüphesiz bunda akıl erdirecek bir toplum için elbette ibretler vardır. Göğün ve yerin O’nun emriyle bu şekilde durması, O’nun kudretinin delillerindedir. Sonra sizi yattığınız yerden çağırdığı zaman hemen (kabirlerinizden) çıkacaksınız. Göklerde ve yerde bulunanlar O’nundur. Hepsi O’na boyun eğmektedirler. Mahlûkatı ilkin yaratan, öldükten sonra

onu (mahşer günü aynen yaratmayı) tekrar edecek olan O'dur. Bu, O'na göre pek kolaydır. Göklerde ve yerde en yüce sıfatlar O'nundur. O, mutlak galiptir, mutlak hüküm ve hikmet sahibidir. (Rum, 22-27)." (Şirvanî, 2014: 118-119).

Şirvani, vera kavramının tanımını da hadis-i şerifle nakleder: "Vera, büyük günahlara düşme korkusundan küçük günahlara yaklaşmamaktır." (Şirvanî, 2014: 158). Bu tarifile müridin her türlü aşırılıktan uzak olması, azimetleri tercih edip ruhsatları terk etmesi anlatılmaktadır.

Vera olmasa hiçbir şeyin de fayda vermeyeceğini Şirvani, Hz. Peygamber'den şu hadis-i şerifle öğretir: "Namazda binanın kemerleri gibi, oruçta da kirişleri gibi olsanız ve gözlerinizden nehirler gibi gözyaşları aksa, ancak veranız olmasa bunlar size fayda vermez." (Şirvanî, 2014: 158). Şirvani, vera olmadan ibadetlerin ve günahları yıkayan gözyaşının dahi kıymeti olmadığına işaret eder.

Yahya Şirvani, şüpheli şeyleri ve şehavatı terk etmeyi ve nefsi, ibadet ve taatte kullanmayı salık verir. (Şirvanî, 2014: 87).

Şifau'l-Esrar'da yine takvanın iki kısım olduğu, birinci kısmının ilim ve ikinci kısmının sabır olduğu gibi aktarımlara da yer verilerek takvanın ilim ve mücadele ile oluşacağına işaret edilmiştir. Böylece benliğin eğitiminde takva, ilim ve mücadele ile temellendirilmiş olmaktadır.

Şifau'l-Esrar'da taharet şöyle tanımlanmıştır:

"Taharet, esrarın ağıyardan yani manevî duyguların Allah'tan gayriden, azaların ise Allah'ın emirlerine karşı gelmekten temizlenmesidir." (Şirvanî, 2014: 170).

Tahareti; gönlü Allah'tan gayriden temizlemeye ve uzuvların Allah'ın emirlerine itaatsizlikten sakınması olarak tanımlar.

Şirvani, âlimlerden birisinin: "Taharet, vücudu yıkamakla temizlemektir, kalbi ise huzurla itminana ulaştırmaktır." buyurduğunu, kelâm ehlinin: "Taharet, duyguları Allah'a yaklaşmaya mani olan şeylerden uzaklaştırmaktır." dediğini aktarır. (Şirvanî, 2014: 171). Bu tariflere baktığımızda Şirvani'de taharetin zâhir ve bâtın temizliği olduğu hemen anlaşılmaktadır.

“Mârifet ehli dedi ki: Abdestli olmaya devam edene Allah şu yedi hasleti ikram eder: Birincisi, melekler onunla arkadaşlık etmeye râğbet ederler. İkincisi, kalem sevablarını yazmakla bitiremez. Üçüncüsü, azâ ve cevârihi tesbih eder. Dördüncüsü, cemaat ile namaz kılariken ilk tekbiri kaçırmaz. Beşincisi, uyuduğunda Allah onu cin ve insanların şerrinden koruyan melekler gönderir. Altıncısı, Allah ona ölüm sekeratını kolaylaştırır. Yedincisi, abdesti olduğu müddetçe Allah’ın koruması ve zimmeti altında olur.” (Şirvanî, 2014: 171).

Şirvani’nin şu nakli de gönül temizliği konusunda dikkat çekicidir:

“Mârifet ehlinden biri dedi ki: Ariflerin korumak için bütün himmetlerini sarf ettikleri en çetin şey ‘sırr’ temizliğidir.” (Şirvanî, 2014: 171).

Bu aktarımda insanın iç dünyasına, benlik-ruh dengesine ne kadar önem vermesi gerektiği anlaşılmaktadır.

Seyyid Yahya Şirvani Gusül makamında öncelikle gusül abdestinin farzından, sünnetinden bahseder, gerekliliğini anlatır. Guslün tarifini yapar ve “Şeriatta gusül böyle tamam olur.” der. (Şirvanî, 2014: 156). Ardından da bâtın yönlerini, hakikatteki guslü anlatmaya başlar:

“Yahya b. Muaz er-Razî gibi ehl-i mârifet, ‘Dört azanı, dört türlü suyla yumayınca hakikatte gusül tamam olmaz.’ dediler. ‘Nefsini dört su ile yıka. Yüzünü hayâ suyu ile, dilini istiğfar suyu ile, bedenini hizmet suyu ile, kalbini nedamet suyu ile yıka. Ta ki dost ile karşılıklı ünsiyet ve muhasebe için temiz ve salih olasın.’ dediler.” (Şirvanî, 2014: 156).

Benliği dört ilke ile temizlemek, hakikat guslü olarak anlatılmıştır: Öncelikle hayâ duygusu geliştirilmeli, utanan ve kızaran bir yüze sahip olunmalıdır; bu şekilde yüz arındırılmalıdır. Ardından çokça istiğfar edilmeli, dil arındırılmalıdır. Yine çokça hizmete koşarak tüm beden arındırılmalıdır. Pişmanlık duygusunu geliştirerek de kalbi arındırılmalıdır. Bu şekilde benlik temizlenmiş olur ve Allah Teâla’nın huzurunda ünsiyet için salihlerden olunur.

Tasavvufun başı, boğazdan geçen lokmanın helâl olmasıdır, denilmiştir. Şifâü’l-Esrar’da en çok tekrar edilen konulardan birisi helâl olma konusudur.

Şirvani, Şifaü'l-Esrar'da helâl lokma ve helâl kazanç konusunda şu hadis-i şeriflere yer verir:

“İbadet hazinedir. Onun anahtarı duadır, anahtarın dişleri ise helâl lokmadır.” (Şirvanî, 2014: 75). İbadet hazinesinin anahtarının işlevini yerine getirebilmesi için helâl lokmanın şart olduğu anlaşılmaktadır.

“Resulullah (sav): ‘Kim kırk gün helâl rızık yerse, Allah onun kalbini nurlandırır ve kalbinden diline hikmet ırmakları akıtır.’ buyurdu. Başka bir rivayette: ‘Allah onu dünyada zahid kılar.’ buyurdu.” (Şirvanî, 2014: 157). Bu hadis-i şeriften anlaşıldığı gibi harama bulaşmadan helâl yemeye devam edenin kalbi nurlanır ve içi dışı güzelleşir.

Şifaü'l-Esrar'da Seyyid Yahya, Sır arılığı ile gönül paklığının helâl lokmadan olacağını söyler. (Şirvanî, 2014: 91).

Şirvani, helâlin önemini Bayezid-i Bistamî'nin (rh) bir menkıbesi ile anlatır:

“Şeyh Bayezid-i Bistamî (rh) bir gün anasına: ‘Hiç haram bir şey yediğin olmuş muydu? Ne oldu ise ibadetlerimden hiç zevk bulamaz oldum?’ diye sordu. Anası düşündü bir şey bulamadı ancak, ‘Sen karnımda iken komşu hatunun sürmesinden bir defa gözüme sürme çekmiştim.’ dedi. Bayezid: ‘Demek ki o hayırsız imiş.’ diyerek anasını gösterdi, o sürmenin helâllüğünü aldı.” (Şirvanî, 2014: 158) Şirvani, bu menkıbe ile helâl olma meselesinin nesli etkilediğini, en küçük bir şeyden bile sakınmak gerektiğini, tesirinin büyük olduğunu anlatmıştır.

“İbadetlerin kilidi duadır. Duanın kapısı ise helâl lokmadır. Haram yese duası ve ameli kabul olmaz.” (Şirvanî, 2014: 158). Şirvani, bu sözüyle insan için helâl kazanç ne helâl lokmanın ne karar öncelikli bir öneme sahip olduğunu belirtmiş olur. Ayrıca dua için gereken dört şeyden de söz edilir ve bunun başını helâl rızık olduğu ifade edilir. (Şirvanî, 2014: 358).

Şirvani, Şifaü'l-Esrar'da insanoğlunun beş şeye müptela olduğunu ve bu beş özelliğin insanların helâkine sebep olduğunu, insanların kalbini katılaştırdığını anlatır. Doyuncaya kadar yemeği sevmek, uykuyu sevmek, rahatı sevmek, malı sevmek ve zenginliği sevmek beş sebep olarak sıralanır. Doyuncaya kadar yemeği sevmek olan ilk sebebe işaret ederek Şirvani, şu güzel tespitinde bulunur: “Helâl lokma yiyerek

karın doyurmada bile dinin helâk olsa...” (Şirvanî, 2014: 228). Bu ifade ile helâl olmayan ile beslenmenin zararının büyüklüğünü vurgulamış olur.

Seyyid Yahya Şirvani, kalbi karartan şeyleri zikrettiği gibi kalbin ölümünü de anlatır ve dört şeyden olduğunu buyurur: “Çok konuşmak, cahillerle beraber olmak, çok gülmek ve helâl olduğu şüpheli yiyecekleri yemek.” (Şirvanî, 2014: 201). Helâl olduğu şüpheli dahi olsa böyle yiyecekleri tüketmek kişiyi kalbinin ölümüne sebep olarak zikredilir.

Haram lokma yiyen için, kişiye yetiştiği makamlardan düşme ve ibadetlerinin kabul olmama ihtimalleri hatırlatılır. (Şirvanî, 2014: 229). Bunu da İbrahim Edhem’in bir kıssası ile tekit eder:

“Hacca giderken Beytü’l-Makdis’e uğramak istedi. Pazardan bir akçalık hurma aldı. O hurmayı azık ederek Beytü’l-Makdis’e vardı. Mescid-i Aksa’da sabaha kadar ibadet etmek istedi. Gece yarısı iki kişi mescide girdi ve konuşmaya başladılar. Birisi diğerine: ‘Burada bir âdemoğlu vardır.’ dedi. Diğeri: ‘Şu erenler makamına erişip, haslar divanına yazılan İbrahim Edhem dedikleri kimsedir. Yolda bilmeyip nagâh haram bir hurma yedi. O kusurunu affetmeyip iyiler divanından sildiler, çıkardılar. Bilse idi hiç yemezdi. Düştüğü makamdan şaşkın ve ne edeceğini bilmeyip, buralarda gezip durur.’ dedi. Bunlar iki melek idiler. İbrahim bu haberi işitti. Hurma aldığı yere varmağa iki aylık yol vardı. Kuds-i mübarekten geri dönüp, hurmayı satın aldığı yere vardı. Hurmayı satanı buldu ve ‘Bu hurmayı nereden aldın?’ diye sordu. Adam: ‘Atamdan bana miras kalan hurma bahçesinin hurmasıdır.’ dedi. İbrahim, ‘Bana bu hurmadan bir bela oldu. Tartılırken hurma fazla gelmiş.’ dedi. Hurmayı tartan kişiyi getirip sordular. O kimse, ‘Düz hakkını verdim.’ dedi. İbrahim kıssayı anlattı. O kimse uzun uzun düşündü, sonra ağlayarak: ‘Ey derviş! O kötü fiil sana benden olmuş. Hurma satarken yere bir hurma düşmüştü. O hurma senin olmalı, diyerek zenbiline bıraktım. O hurma meğer hurma sahibi hocanınmış.’ dedi. İbrahim hurma sahibinden helâllik istedi. Hurma sahibi de ‘helâl olsun’ dedi. İbrahim dönüp yine Beytü’l-Makdis’e geldi. Sabaha kadar Mescid-i Aksa’da ibadetle meşgul oldu. Sabaha yakın yine o iki melek geldi. Birbirlerine, ‘Burada âdemoğlu vardır.’ dediler. Diğeri melek: ‘Filan vakitte gelen İbrahim’dir. İyiler divanından çıkarmışlardı. Onca zahmet edip

vardı, hurma sahibinden helâllik diledi, bağışlandı. Tevbe etti, iyiler divanına yeniden yazdılar.’ dedi.” (Şirvanî, 2014: 229-230).

Şirvani bu kıssa üzerine dinimizi haram lokma ile helâk etmememizi salık verir. Din ağacının meyvesinin haramdan sakınmak olduğunu ifade ederek İbrahim Edhem kıssasındaki bir adet haram hurma yiyenin dahi iyiler divanından çıkarılıp silinirken harama dalıp dalan kişinin yetmiş makama nasıl layık olacağını sorar. (Şirvanî, 2014: 230).

Helâl kazanç ve helâl lokma kişinin iyilerden olup olmadığını belirleyen ve sonrasında etkileyen hasletlerin başındadır.

Şirvani, “Allah’ın size verdiği şeylerden helâl ve temiz olarak yeyin!” (Nahl, 114). ayetini zikrederek insanın helâl rızık talep etmeye gayret etmesi gerektiğini buyurur. (Şirvanî, 2014: 240).

Şifâü'l-Esrar’da güzel ahlâk hasletleri sayılırken yine helâl kazanmak da bir güzel ahlâk olarak zikredilir. (Şirvanî, 2014: 222).

Şirvani, benliği/nefsi susturmanın ancak halvetle olacağını aktarır ve halvetin de ancak helâl yemekle olacağını buyurur. (Şirvanî, 2014: 262).

Peygamber Efendimiz (sav) tevbe eden kişiyi anlatırken tevbe için gerekli değişimlerden bahseder. Dikkat çekilen bir husus da yemeğin değişimidir. “Bir kimse tevbe eder ancak, yemeğini (helâl yiyecek ile) değiştirmez ise tevbe etmiş olmaz.” buyularak helâl yemenin kişinin manevi gelişimine ve değişimine etkisi ifade edilmiş olur. (Şirvanî, 2014: 330).

3.3.6. Sabır ile Arınma Yolunda Sebat Göstermek

“Altıncı şart: Şeyhten her ne hal vaki olursa sabretmelidir. Şeyh zehir verse bile içmeli, yarasına taat tuzunu ekip emir ve nehiy yükünü götürmelidir.” (Şirvanî, 2014: 270).

Şifâü'l-Esrar’da müridin sıfatları sayılırken sabır ilkesinde daha çok “hocanın eğitim yöntemindeki uygulamalarına sabretmek” bağlamı vurgulanmıştır.

Şirvani, eğitim için müridin şeyhinin koyduğu yasağa sabretmesi gerektiğini anlatır ve Hızır ile Musa (as) kıssasını aktarır. İkisinin seyahatleri esnasında Musa'nın (as) sabredemeyerek Hızır'ın hikmetini anlayamadığı işlerine itirazda bulunduğu hususlar ve bunun üzerine "İşte seninle ayrılmamızın vakti geldi." (Kehf, 78) ayeti aktarılır. (Şirvanî, 2014: 278). Sabır; başta belalara muhalefet konusunda ve ibadetlere devam edebilmek konusunda olduğu gibi hayatın birçok konusunda gerekli bir haslettir.

Şirvani, fütüvvet için de kişinin Eyüb (as) gibi sabra sahip olması gerektiğini buyurur. (Şirvanî, 2014: 309). Kardeşliğin devamı buna, sabır ve tahammüle bağlıdır.

Şifau'l-Esrar'da benliğin eğitimindeki sabr kavramı genel anlamda şu şekilde ele alınmıştır:

Seyyid Yahya Şirvani: "Sabır, bereketin anahtarıdır." der. (Şirvanî, 2014: 167). Ayrıca sabrın kıymeti ile ilgili şu sözlere yer verir:

"Dünya ve ahiretin hayrı, bir saatlik sabırdadır. O da taatin ağırlığı seni zorladığında bir saat Allah'a taatte sabretmen ve nefsin seni şehvet ve günaha girmek için zorladığında, ona karşı koymakta bir saat sabretmendir." (Şirvanî, 2014: 167). Bu açıklamada belirtildiğine göre zor şartlardaki bir saatlik sabır/tahammül; dünya ve ahiretin tüm hayırlarını şamildir. Çünkü benliğin arzuları kuvvetlidir ve buna mukabele etmek güçtür. Layıkıyla karşı durabilmenin mükâfatı da o ölçüde büyüktür.

Sufinin işi sabırdır. Zira Şirvani, sufiyi kuşa benzetir ve şöyle der:

"Kuşun başı var, teni var, kanadı var, canı var. Bütün azaları eksiksiz tam olsa uçar, maksadına erişir. Uçması için kuşun kanatları sağlam olmalıdır. Eğer kanadının bir yanının teleği eksik olsa eğri uçar, muradına ulaşamaz. 'Muhakkak ki bu benim yolum dosdoğrudur.' (En'am, 153) yolundan sapar, 'Bana tabi olun.' (Yasin, 61) muradını bulamaz." (Şirvanî, 2014: 94).

Şirvani bu teşbihine devam ederken o kuşun başını şevk, canını aşk, tenini muhabbet, kanatlarını havf ve reca, konduğu yeri illiyyûn, munisini zikir, işini sabır olarak somutlar. Kimin bu sayılanlarla donanmış olursa o kişinin benliğini eğiterek nefs-i mutmainne derecesine ulaştığını, muradına erdiğini anlatır. (Şirvanî, 2014: 94).

“Feth Mevsili’nin oğlu ölmek üzere idi. Oğlunun içinde bulunduğu vaziyetten üzümlüp feryat etmeye başladı. Gaibden: ‘Eğer bizim darbemize sabretmezsen yakınlığımızdan uzaklaş.’ diye bir ses geldi. Feth bunun üzerine tevbe edip şekvadan vazgeçti.” (Şirvanî, 2014: 166). Bu kıssada Şirvani, kişinin en acı olaylara dahi sabretmesi gerektiğini, sabırsızlığın/tahammülsüzlüğün ise Allah Teâla’nın hoşnutluğundan uzaklaşmaya sebep olduğunu anlatmaktadır.

Şifau’l-Esrar’da sabrın ikizi kabul edilen şükür kavramı tanımlanırken şükürün nefsi mağlup etmek ve onu sabır kılıcı ile katletmek olduğu ifade edilir. (Şirvanî, 2014: 247). Bu ifadeden benliğin sabır denilen kılıç ile katledileceği takdirde yenileceğine dikkat çekilmiştir.

3.3.7. Benliğin Arzularını Yerine Getirmemek

“Yedinci şart: Nefsine murad vermemeli, nefsi ile daim cihad etmelidir. İbadete kuvvet olacak kadar gıda almalı, fazla almamalıdır.” (Şirvanî, 2014: 270).

Nefs, insanın en büyük düşmanı olarak kabul edildiği için bu düşman geliştirilmemeli, büyütülmemeli; aksine onunla cihad edilmelidir. Gıdaları fazla almamaya dikkat etmelidir.

Seyyid Yahya Şirvani açıklığı; evliyanın makamı, enbiyanın taamı olarak tanımlar. (Şirvanî, 2014: 154)

“Lokman oğluna: ‘Evladım! Mide dolduğunda düşünce uykuya dalar, hikmet uzaklaşır, uzuvlar ibadetten kalır.’ dedi.” (Şirvanî, 2014: 153).

Seyyid Yahya Şirvani, oruç ibadeti konusunda da hem zâhire hem bâtına dair açıklamalarda bulunmuş ve güzel ahlâkla ilişkilendirmiştir.

Şirvani oruç ibadetini üçe ayırır: Avam orucu, Havass orucu, Ehas orucu.

Şirvani’ye göre Avam orucu, yemeyi içmeyi ve cinsî alakayı kesmektir. Havass orucu, azalarını ve cevahirini (haramlardan) muhafaza etmek, insanlardan gördüğü zulmü affetmek, lisaniyla kıble ehline eziyet etmekten çekinmektir. Ehas orucu ise masivaullahı terk etmektir. (Şirvanî, 2014: 152).

Avam orucu, oruç ibadetinin zâhir kısmıdır ve halk nezdinde oruçtan en çok anlaşılan da budur. Tasavvuf kültüründe de yeme içmenin azaltılması, benliğin terbiyesindeki en önemli ilkelerden kabul edilmiştir. Havass orucunda Şirvani, güzel ahlâkın önemine işaret etmiştir. Öncelikle haramlardan sakınmak gerektiğini söylemiş, affedici olmayı salık vermiş, din kardeşini tekfir etmek yahut zemmetmekten çekinmek gerektiğini ifade etmiştir. Haramlardan kaçınıp affetmeyi ve kınamamayı öğrenerek; oruç ibadeti ile daha güzel insan hâline gelinecektir. Ehas orucunda ise Allah'tan gayrıyı gönülden çıkarmak vardır ki bu da ancak tertemiz, tüm kötülüklerden arınmış bir benlik demektir.

Seyyid Yahya Şirvani, oruç ibadetinin ruh ve nefis orucu olmak üzere iki tür olduğunu söyler: “Oruç iki çeşittir: Ruhun orucu, emeli kısaltmaktır. Nefsin orucu, haramlardan ve yemekten kesilmektir.” (Şirvanî, 2014: 153).

Buna göre de ruhun orucunu; dünyaya dair istekleri, tûl-i emel denilen bitmek tükenmek bilmeyen dünyalık arzuları azaltmak olarak tarif etmiştir. Nefsin orucunu ise daha çok bedenle ilgili olarak açıklamıştır. Benliğin/nefsin eğitimi için haramlardan sakınmak ve yeme içmeyi azaltmak şarttır.

“Süleyman’a (as) sordular. Dedi ki: Kim nefsinin haramdan aç tutar, onu boş kelâm konuşmaktan nehyeder, dünyadan uzaklaşır, günahlardan sakınır, gafleti ve uykuyu terk eder, gündüzden uzaklaşır, geceyle dost olur ise, neticede dostun sıdk meclisinde oturduğunu görür.” (Şirvanî, 2014: 153). Şirvani, bu nakli ile de benliği öncelikle haramdan korumanın gerekliliğini söylemiş, sonra faydasız konuşmaktan uzak kalmak gerektiğini anlatmıştır; sonra da uykuyu azaltıp ibadetleri de artırdığında güzel sonuca ulaşacağını ifade etmiştir.

“Zünnûn-ı Mısrî (rh) dedi ki: Kalbin kasvetini gidermek için haramı terk et, namazda kıyamı uzat, oruca devam et, sıla-i rahimde bulun, yetimlere iyilik yap.” (Şirvanî, 2014: 153). Bu tavsiyelere dikkat edildiğinde de kalbin karanlığını ve bulanıklığını gidermek için; yine ilk olarak haramdan ayrılmak, namazlarda kıraati uzun tutmak, oruç ibadetine devam etmek, akraba ziyaretleri yapmak ve ihtiyaç sahiplerine yardım etmek vurgulanmaktadır.

Bedenin aç kalması ile benliğin eğitiminin ilişkisini Şirvani, şu kıssa ile açıklar: “Zünnûn-ı Mısrî (rh) dedi ki: Kâbe’yi tavaf ederken bir genç gördüm. Asa ile yürürdü ve yüzünde açlık eseri vardı. ‘Rızık olsun’ diyerek bir akçe çıkarıp ona verdim. Kabul etmedi ve: ‘Bu nedir ki! Ben elde ettiğim bu dereceyi, altmış bin dinara satın aldım. Bugün onu bir dirheme nasıl satarım.’ dedi.” (Şirvanî, 2014: 153). Kadim kültürümüzde açlık, az yemek hep tavsiye edilmiş ve kişilerin müktesebatında ve benliğin terbiyesinde çok önemli bir ilke olarak görülmüştür.

Şirvani, bundan sonra huruf ile Savm kelimesinin üç manaya işaret ettiğini buyurur:

“*Sad, Sıyâdetü'n-nefsi ani'l-meâsî*; nefsi günahlardan korumaya delalet eder. *Vav, Vilayetü't-taati ale'l-cevarihi*; azaların taatle olan dostluğuna delalet eder. *Mim, Müdâvemeti terki's-şerri ve ikametü'l-ibadâti*; kötülükleri tamamen terk etmeye ve ibadetleri eksiksiz yerine getirmede devam etmeye delalet eder.” (Şirvanî, 2014: 154).

Oruç ve açlıktan murad; benliği günahlardan muhafazadır. Zira günah, günahı doğurur ve kurtuluş zorlaşır. Ayrıca günahlardan sakınırken ibadete de devam edilmeli ve ruh kuvvetlendirilmelidir. Son olarak da daim olmak, istikamet üzere istikrar ile bu halleri korumaya, sürdürmeye devam edilmelidir.

“Resulullah (sav): ‘Cennetin kapısını çalmaya devam edin ki size açılsın.’ dedi. ‘Nasıl çalalım ya Resulallah?’ diye sordular. ‘Açlık ve susuzlukla.’ buyurdu... Resulullah (sav): ‘Allah bir kulunu sevdiği zaman onu aç bırakır.’ dedi.” (Şirvanî, 2014: 154).

Bunlardan da anlaşılmaktadır ki açlık, Peygamber Efendimiz’in (sav) tavsiyesi ve Allah’ın sevdiği hasletlerden birisidir, cennete girmeye bir vesiledir.

Şirvani, daha sonra Yahya b. Muaz er-Razî’den yedi zümrenin açlık yaklaşımından bahseder:

“Ragiblerin açlığı fitnedir. Tevvabînin açlığı tecrübedir. Müctehidlerin açlığı keramettir. Âbidlerin açlığı siyasettir. Zahidlerin açlığı gayreti artıran hikmettir. Muhiblerin açlığı riyazettir. Mukarrebînin açlığı taharettir.” (Şirvanî, 2014: 154).

Seyyid Yahya Şirvani, açıklıkla gönle gelen güzellikleri de şu nakille destekler: “Şiblî (ra) dedi ki: Öyle bir gün olmadı ki, Allah için aç kalayım da kalbimde hikmetten ve ibretten bir kapı açıldığını görmeyeyim. Asla!” (Şirvanî, 2014: 155). Sonra da doymak için aç durmak, kesilmek için doymak, haşyet için kanaat etmek, yükselmek için korkmak tavsiyesinde bulunur. (Şirvanî, 2014: 155).

Akıllı kimselerin açıklığı hususunda Şirvani, Ebu Kasım Nasrabadî’den akıllı kimselerin açıklığının ilim, anlayış, zekâ ve kanaat açıklığı olduğu sözünü nakleder. (Şirvanî, 2014: 155).

Sonuç olarak insanoğlu bedenini fazlaca beslemekten içtinap etmeli; açıklığını ilme, anlayışa, zekâyaya teksif etmelidir.

3.3.8. Benliğin İsteklerine Mücadele ile Muhalefet Etmek

“Sekizinci şart: Mürid bahadır olmalıdır. Nefsinin ağzını bağlamalı, daima nefesine muhalefet etmelidir.” (Şirvanî, 2014: 270).

Eğitilmemiş nefis, insana kötülüğü emrettiği için nefsin arzularına yüz verilmemeli, aksine hareket edilmelidir.

Seyyid Yahya Şirvani, gönün bulanıklığının sebebi olarak insanın kendisini beğenip nefsinin dilediği yoldan yürümek olduğunu ifade eder. (Şirvanî, 2014: 91). Nefse muhalefet etmeyip de nefsin buyruklarını yapmak, yaratılış amacının tam aksine hareket etmektir.

Cihad, Arapçada “gayret etmek, çaba göstermek” anlamına gelir; İslam bağlamında bu gayret ve çaba, Tanrı yolunda harcanan çabadır. Sufî tefekküründe nefsin yoldan çıkarıcılıklarıyla mücadele edene mücahid denir. (Nasr, 2002: 155).¹⁰

Şifâü'l-Esrar’da cihadın iki tanımından söz edilir.

“Şiblî (rh) dedi ki: Cihad, Allah’ın düşmanlarını kahretmektir. Hakikat cihadı ise sırrı Allah’tan başka her şeyden temizlemektir.” (Şirvanî, 2014: 127).

Şiblî’den (rh) aktarılan tarifte de görüldüğü gibi benlik eğitimi için en önemli ilke veya yöntemlerden birisi de cihaddır. Bu yönüme göre kul, sırrını Allah’tan başka

her türlü düşünceden, havatırdan temizlemelidir. Kul ancak bu şekilde benliğini terbiye etmiş, eğitmiş olur.

Aslında cihadın, Allah'ın düşmanlarını kahretmek tanımını da ele alındığında sonuç yine aynı olacaktır. Nefs/benlik de kulları saptıran, Allah'ın düşmanlarından birisi olduğu için onunla da canla başla mücadele ve mücahede şarttır.

Nefsin düşmanı şehvettir. Kalbin düşmanı gaflettir. Ruhun düşmanı iltifattır, yani Allah'tan başkasına meyletmektir. Şirvani, cihadın bu düşmanlara karşı yapılacağını marifet ehlinden aktarır ve mü'min, muhlis kulların bunlar ile daima cenk ve cihad etmesi gerektiğini söyler. (Şirvanî, 2014: 127).

Mücahedenin bir türü de Allah'a ibadet ve taat hususundadır.

“Şeyh Ebu Hafs Nişaburî (rh) dedi ki: Kim Allah'a taat mücahedesinde sabrederse, Allah da ona minnet rü'yetinin kapılarını açar. Onun kalbini iman lezzeti ile doldurur, zorlukları kolaylaştırır.” (Şirvanî, 2014: 127). Buradan da anlaşıldığı üzere kul, ibadet ve taat konusunda da cehd ü gayret ederek benliğini zorladıkça Allahu Teâla onun kalbini iman lezzeti ile doldurur ve onun için zorluklar kolay hale gelir.

“Bizim uğrumuzda gayret gösterip mücahede edenlere elbette muvaffakiyet yollarımızı gösteririz. Muhakkak ki Allah iyi davrananlarla beraberdir.” (Ankebut, 69) ayet-i kerimesinden de yine azm ü cehd edenlere hayırlı yolların gösterileceğini öğrenmekteyiz.

Şüpheli şeyleri ve şehevatı terk etmeyi ve nefsi, ibadet ve taatte kullanmayı buyuran Şirvani, bu şekilde benliğin muhalefetle terbiyesine işaret eder. (Şirvanî, 2014: 87).

“Şeyh (ks) dedi ki: Onlar nefislerine bir kısım hileler ile taat ettirirlermiş.” (Şirvanî, 2014: 127). Şirvani'nin aktardığı bu veciz ifadeden de benliklerin zorlanarak taate yöneltildiği, hile denen bir kısım mücahede yöntemleri ile benliklerin eğitildiği anlaşılmaktadır.

“Ey dost! Mücahede bu tarik ile olsa bütün arzular en kısa zamanda hasıl olur. Bu nasihatler cümlemizedir.” (Şirvanî, 2014: 128). Şirvani bu ifadeyle benliğe muhalefette cehd etmenin tüm arzulara ve yüksek makamlara kavuşturacağını

belirtmektedir. Yine “Bu nasihatler cümlemizedir.” diyerek de benliğin herkes için mevcut bir tehlike olduğunu, eğitiminde mücahedenin şart olduğunu ifade etmektedir.

Şirvani, Şifâü'l-Esrar'da: “Kimin taat ve ibadette mücahadesi sağlam olursa; ‘Bizim uğrumuzda gayret gösterip mücahede edenlere elbette muvaffakiyet yollarımızı gösteririz.’(Ankebut, 69) yoluna sülûk eder. Allah da onu çirkin işlerden korur.” buyurur. (Şirvanî, 2014: 138). Şirvani'nin bu ayetle de işaret ettiği gibi mücahede sahibine, cehd edene muvaffakiyet yolları gösterilir. Ayrıca Şirvani'nin buyurduğu gibi Allah onu çirkin işlerden korur. Zira cehd, mücahede; benliğin eğitim ilkelerinin en etkililerindendir.

Şifâü'l-Esrar'da üç düşmandan söz edilir, bu düşmanların ilki de benliktir:

“Senin en zararlı düşmanın şu üç şeydir: Nefs, şeytan ve dünya. Nefs ile ona muhalefet ederek savaşmalısın. Şeytan ile Allah'ı zikrederek savaşmalısın. Dünya ile kanaat vasıtasıyla savaşmalısın.” (Şirvanî, 2014: 164). Üç düşmandan ilki olan benlik ile mücahede muhalefet kaidesi esastır. Nefs mutlak surette kötülüğü istediğinden, onu eğitmek için onun arzularının aksini yapmak gerekmektedir. Şeytanın vesveselerinden korunmak için ise bir kaleye benzetilen zikrullah ile Allah'ı zikrederek mücahede edilmelidir. Dünya sevgisinin gönlü kaplamaması için de hadis-i şerifte bitmek tükenmek bilmeyen bir hazine olarak vafedilen kanaati öğrenip uygulamak tavsiye edilmektedir.

Şirvani sufiyi kuşa teşbih ettiği ifadelerinde kuşun başını şevk, canını aşk, tenini muhabbet, kanatlarını havf ve reca, konduğu yeri illiyyûn, munisini zikir, işini sabır olarak anlatır. Bu sayılanlarla donanan benliğin nefs-i mutmainne seviyesine ulaştığını ve muradına erdiğini müjdeler. (Şirvanî, 2014: 94).

Müridin kendine bakarak halini anlamasını söyleyen Şirvani, yukarıda zikredilen teşbihindeki kuşun uçuşu için benliğin ahlâk-ı zemimelerden arınıp ahlâk-ı mahmude ile sıfatlanması gerektiğini buyurur. Bunun için de mücahede edip taat ve ibadete meşgul olunmasını ifade eder.

3.3.9. Zikir ile Allah'ı Hatırlamak ve Unutmamak

Dokuzuncu şart: Nefy-i isbat (La ilahe illallah) zikrine devam etmeli. Can, baş ve dünya kaygısında kalmamalıdır.” (Şirvanî, 2014: 270).

Şirvani, sufinin munisinin zikir olduğunu söyler. (Şirvanî, 2014: 94).

Şifau'l-Esrar'da zikir iki tür olarak tasnif edilmiştir. Birincisi lisan ile Allah'ı hatırlamaktır ki bunun güzel olduğu belirtilir. İkincisi de taat ve masiyette Allah'ı hatırlamaktır ki bu daha da güzeldir. (Şirvanî, 2014: 239). Her ifadesinde ihlusa vurgu yapan Şirvani, burada da asıl önemli olanın, dil ile zikretmek değil Allah'a itaat etmek olduğunu izah etmiştir.

Seyyid Yahya Şirvani, insanın içinde benlik sıfatı olduğunu, onun zikir ile temizleneceğini, ahlâk-ı mezmume denilen kötü ahlâkın da zikirle giderileceğini salık verir. (Şirvanî, 2014: 314). Zikre devam eden ahlâk-ı mahmude diye adlandırılan güzel ahlâk ile muttasıf olunacağı anlatılır. (Şirvanî, 2014: 324).

Şirvani, bir kez Allah diyenin bir zerre bile günahı kalmayacağını müjdeleyen hadis-i şerifi aktarır. Yine Şirvani bu konuda bir hadis-i şerif daha naklederek Allah'ı zikreden bir topluluğun yanında bir saat bulunmanın mükâfatı olarak Allah Teâla'nın o kişiye rahmet kapılarını açacağını, henüz yerlerinden ayrılmadan günahlarından temizleneceklerini bildirir. (Şirvani, 2014: 231-234). Bu iki ifadede de zikrin, kişinin benliğini ve geçmişini arındırma hususlarına vurgu yapılmıştır.

Ayrıca Şirvani yine bir hadis-i şerif nakleder: “Allah'ı sevmenin alameti, Allah Teâla'yı zikretmeyi sevmektir. Allah'a buğz etmenin alameti, Allah Teâla'nın zikrine buğz etmektir.” (Şirvanî, 2014: 239). Burada da zikrin muhabbet ile ilişkisine dikkat çekilmiştir. Allah'ı zikretmenin O'nu sevmenin alameti olduğu buyruğundan, zikrin önemi anlaşılmaktadır. Ayrıca bu ifadenin mefhum-ı muhalifi de verilerek zikrin yararı, zikretmemenin zararı bir kez daha vurgulanmıştır.

Allah'a yakınlık için zikir en büyük esaslardandır. Allah, yakınlık lütfetmek istediği kuluna zikri sevdirebilir. Zikrin lezzeti ile o kul Rabbine yakınlık duyar. Şifau'l-Esrar'da bu husus şöyle geçer: “Allah Teâla kullarından birini dost edinmek dilerse ona zikrin kapısını açar. Zikirden lezzet almaya başlayınca Allah ona kurb kapısını

açar.” (Şirvanî, 2014: 239). Bundan sonra da o kul için Allah’ın hıfz u emanı altında olacağı, kötü işlerden uzak olacağı müjdesi vardır.

Şifau’l-Esrar’da zikrin gönlü arındırması ile ilgili Cüneyd-i Bağdadî’den bir kıssa nakledilir. Buna göre bir bölük eren, Cüneyd-i Bağdadî’ye gelir ve halvete, riyazete ihtiyaçları olduklarını söyler. Cüneyd-i Bağdadî’nin talimi ile onlar Allah zikri ile meşgul olurlar. Bir süre sonra Cüneyd-i Bağdadî, onlara gönüllerinde neler olduğunu sorar. Erenlerin gönlünden peyderpey evlat kaygısının, cehennem korkusunun, cennet ümidinin çıkarıldığı; gönüllerinde sadece Allah Teâla’nın muhabbeti olduğunu, başka bir şey kalmadığı anlatılır. Bunun üzerine Cüneyd-i Bağdadî: “Gönlünüz şimdi arındı. Allah’tan gayri bir şey düşünmeyin. Hak Teâla’nın zikrini kendinize iş edinin, Allah zikri ile şeytanın vesvesesini yok edin.” buyurur. (Şirvanî, 2014: 260). Bu kıssa ve nasihatte zikrin gönlü temizlediği izah edilmekte, ayrıca zikre devam etmek telkin edilmektedir. Ayrıca zikir ile şeytanın vesvesesinin yok edileceği buyrulmuş zikrin ne kadar faydalı bir eğitim olduğu anlatılmaktadır.

Şirvani, zikrin insana faydaları olarak şunları da buyurur: “Bu tarike fikir vererek zikir etsen, şeytanın hazzı erir. Zikrin harareti yürek yağın sızdırır, eritir. Şeytanî hazdan hiçbir şey kalmaz. Rahmanî haz gelişir, kalbde nuru berk (kuvvetli) parlar.” (Şirvanî, 2014: 261). Bu anlatılanlarda zikrin, şeytanın telkin ettiği olumsuz duygu ve zevkleri zayıflattığı, kişinin gönlüne rikkat verdiği sunulmaktadır. Ayrıca insanın benliğinde mücadele eden şeytanî ve Rahmanî arzuların idaresi için zikrin önemi ifade edilmiştir. Zikir, olumsuz duyguları köreltip olumlu duyguları kuvvetlendiren bir metottur.

Devâm-ı halvet zikr u vudû’ savm u sükût,

Çü nefy ü rabt dige itiraz nâ-kerden.

Şifau’l-Esrar’da Halvetiyye yolunun olmazsa olmazı halvetin sekiz şartı yukarıdaki beyitte zikredilmiştir. (Şirvanî, 2014: 263). Bu eğitimde sekiz şarttan birisi de zikirdir.

Zikre devam etmek; can baş ve dünya kaygısından kurtulma yöntemi olarak anılır. (Şirvanî, 2014: 270).

Seyyid Yahya Şirvani, zikirde tedricî bir eğitimden bahseder ve şöyle buyurur: “Ey derviş! Bize gerektir ki (zikirde) ‘Allah’ adını ihtiyar edelim. İnşallahu (sonra) ‘Hu’ adına layık olup, ‘Huve’ makamına erişenlerden olalım.” (Şirvanî, 2014: 281). Yine Şirvani, zikrin şartları yerine getirildiğinde tevfiik hâsıl olacağını müjdeler. (Şirvanî, 2014: 281). Zikir, benliği böylece geliştirici bir tesire sahiptir.

Ayrıca Şirvani, zikre devam etmekle Allah’a yakınlık hâsıl olacağını, dilin susacağını anlatır. Hz. Peygamber’in (sas) “Zikrullah enisimdir.” buyruğunu nakleder. Böylece yine zikrin faydalarına ve önemine dikkat çekmiş olur.

Şirvani, kişinin zikir ede ede ölmeden evvel ölmek sırrına ereceğini, meyyit gibi olacağını; böylelikle kendisinden olumsuz durumların neşet etmeyeceğini bildirir. (Şirvanî, 2014: 283). Yine zikretmekle afetlerden kurtulma, korku ve tehlikelerden azat olma nimetlerine erişileceği anlatılır. (Şirvanî, 2014: 288).

“İmanlarınızı La ilâhe illallah diyerek yenileyin.” hadis-i şerifini aktaran Şirvani, yine La ilâhe illallah zikri ile imanın lezzetinin alınıp dinin ve imanın kuvvet bulacağını anlatır. (Şirvanî, 2014: 85).

Şifâü'l-Esrar'da İhlas Suresi Tefsiri bölümünde kalbin umranının on şey ile olduğu belirtilir ve bir tanesinin de Allah'ı çok zikretmek olduğu aktarılır. (Şirvanî, 2014: 379).

Seyyid Yahya Şirvani, zikirde ihlas ve samimiyet konusunda şu hadis-i şerifi aktararak meselenin önemine dikkat çeker:

“Vird sahibi mel’undur.” (Şirvanî, 2014: 75). Şirvani, Hz. Peygamber’in bu sözü gaflet içinde zikir ettiğini zanneden kimseleri görünce buyurduğunu aktarır. Özelde Şifâü'l-Esrar ve genelde Seyyid Yahya Şirvani'nin hayatı ve eserleri incelendiğinde serapa ihlas ve içtenliği önemle anlatmaya çalıştığı görülmektedir. Zikir konusunda da aynı durum geçerlidir.

3.3.10. Fütüvvet ile Benliği Kötülüklerden Arındırmak

“Onuncu şart: Mürid fütüvvet ehli olmalı, üzerinde kimsenin hakkı olmamalıdır.” (Şirvanî, 2014: 207).

Fütüvvet kelimesi iki anlam için kullanılır: Cesaret ve cömertlik. Fütüvvet ehlinin en önemli iki özelliği yiğitliği ve eli açıklığıdır. Tasavvufta önemli olan salt güç değil, gücün kullanılma yeri ve maksadıdır. Bundan dolayı insan, fütüvvet sahibi ise bu güçle başkalarını değil nefsini tehdit etmeli, nefsin haddini bildirmeli, ona boyun eğdirmeli, itaat altına almalı ve ona sözünü geçirmelidir. (Uludağ, 2009: 171-172).

Şifau'l-Esrar'da fütüvvetin şu tanımlarına yer verilmiştir:

Fütüvvet, nefsin payını istemekten yüz çevirmektir. Açıkta yapmaktan çekindiğini gizlide de yapmamaktır. Ceza ve bezl anında bağlılık, meskenet anında ise sabırdır. Allah Teâla için nefse hasım olmaktır. (Şirvanî, 2014: 336). Bilhassa ilk ve son tanım benliğin eğitiminde fütüvvetin rolünü açıkça anlatmaktadır.

Nefsin payını istemeyip sabrederek Allah için ihlas ile nefse muhalefet etmek fütüvvetin gereğidir.

Peygamber Efendimiz (sav) ümmetinin fütüvvetini doğru söz, ahde vefa, emaneti eda, yalanı terk, yetime merhamet, dilenciye bolca atâ, misafire ikram ve hayâ olarak anlatır. (Şirvanî, 2014: 336).

Hakiki muhabbete talip olan kişinin, dostunun muradı üzerine olması gerektiğini buyuran Şirvani, insanın kendi muradını dost muradında yok etmesi gerektiğini söyler. (Şirvanî, 2014: 204). Ayrıca fütüvveti Hz. Ali gibi etmek gerektiğini, bu şekilde hakikate layık olup tüm muradlara erileceğini salık verir. (Şirvanî, 2014: 308).

Şifau'l-Esrar'da fütüvvetin, fetânın şu yedi şeye muhtaç olduğu da sayılır:

“Yusuf Aleyhisselamın (namusunu) hıfzı gibi hıfza sahip olmalıdır. Çünkü hıfzı olmayanın fütüvveti de olmaz.

Eyyüb Aleyhisselamın sabrı gibi sabra sahip olmalıdır. Çünkü sabrı olmayanın fütüvveti de olmaz.

İbrahim Aleyhisselamın yakîni gibi yakîni olmalıdır. Çünkü yakîni olmayanın fütüvveti de olmaz.

Ebu Bekr'in sıdkı gibi sıdka sahip olmalıdır. Çünkü sıdkı olmayanın fütüvveti de olmaz.

Ömer'in adli gibi adle sahip olmalıdır. Çünkü adli olmayanın fütüvveti de olmaz.

Ali'nin şecaati gibi şecaati olmalıdır. Şecaati olmayanın fütüvveti de olmaz.

Hz. Resulullah'ın ahlâkı gibi güzel ahlâkı olmalıdır. Ahlâkı olmayanın fütüvveti de olmaz.” (Şirvanî, 2014: 309). Bu sayılan hasletlere bakıldığında hepsinin de kardeşlik ve kardeşliğin devamı için çok ehemmiyetli vasıflar olduğu görülmektedir.

İnsanoğlunun benliğini terbiye eden, kişiliğini geliştiren davranışlardan birisi de insanlara faydalı olmaktır.

Seyyid Yahya Şirvani de Şifau'l-Esrar'da bu bağlamdaki hadis-i şeriflere yer vermiştir:

“İki haslet vardır ki bunlardan daha faziletli bir şey yoktur. Bunlar, Allah'a iman etmek ve müslümanlara faydalı olmaktır. İki haslet de vardır ki bunlardan daha kötü bir şey yoktur. Bunlar, Allah'a şirk koşmak ve müslümanlara zarar vermektir.” (Şirvanî, 2014: 70).

Şirvani'nin henüz Mukaddeme'de yer verdiği insanlara faydayı telkin ve tavsiye eden hadis-i şeriflerden birisi de şudur: “Bir adamın senin elinle hidayete ermesi, senin için insanların ve cinlerin ibadetinden daha hayırlıdır.” (Şirvanî, 2014: 70).

Şirvani Hz. Peygamber'den şu hadis-i şerifleri zikreder: “İnsanların arasını bozmaktan sakının. Çünkü bu, uğursuz ve kötü bir fiildir. Kim bir müslümanın ayıbını örterse, Allah da onun ayıbını dünya ve ahirette örter.” (Şirvanî, 2014: 162). Bu ifadelerde de kardeşliğin daim olması için fitneden sakınılması, ayıpları örtenin mükâfatı zikredilmiştir.

Fütüvvet makamlarının sonu, mü'minlerin hakkına riayet etmek olarak ifade edilir. Büyükleri, yaşlıları da Allah rızası için sevmek gerektiği söylenir. Ayrıca insanlara yardımcı olmak için kusuru olana kusurunun tedavisi için nasihat etmek tavsiye edilir. (Şirvanî, 2014: 168).

Şifau'l-Esrar'da fütüvvete dair Hz. Peygamber (sav) hayatından çok güzel bir kıssa nakledilir:

“Hz. Resul (sav) bir gün dağda geziyordu. Gördü ki bir oğlan bir kız ile yatarlar, uyurlar. İki Cihan Fahri (sav), mübarek ridasını bunların üzerine örttü ve sonra gitti.

Bunlar uyandılar. Hz. Resul'ün (sav) ridasını üzerlerinde görünce, ağlaştılar. Kız, 'Hz. Resul'ün (sav) beni bu hal üzere görmesindense yer yutsa da yok olsa idim daha iyi idi.' dedi. Oğlan: 'Keşke bir dağdan düşseydim, boynum kırılıp ölseydim daha iyi idi.' dedi. Hz. Resul (sav) ikisini de alıp evlerine getirdi. Oğlan ve kızın babaları bu hali gördüler, birbirleri ile husumet edip, tartışmaya başladılar. Hz. Resul (sav) kız atasına: 'Kızın benim kızım olsun.' Oğul atasına: 'Senin oğlun Ebu Bekr oğlu olsun, husumet etmek olur mu?' dedi. Bunun üzerinde razı oldular. Hz. Resul (sav) kızını oğlana nikâhladı. Hiç gıybet ve melamet etmedi." (Şirvanî, 2014: 168-169).

Yukarıda zikredilen kıssada kötü bir durumda dahi yardım etmek ve faydalı olmak gayreti ile fütüvvetin nasıl sağlandığı anlatılmıştır.

Fütüvvet; günah işlememek, bahane bulmamak, vermeyi almaktan daha hoş görmek, Allah'ın nimetlerini hatırlamak ve unutmamak olarak da tanımlanmıştır. (Şirvanî, 2014: 337). Tüm bu açıklamalar ve örnekler değerlendirildiğinde fütüvvetin çok yönlü bir eğitim metodu olduğu görülmektedir.

Fütüvvetin bir yönünün cesaret, diğer yönünün de cömertlik olduğu belirtilmişti. Cömertlik canda, tende her şeydedir. Her zaman için gereken ne ise onu yapmaktır. Şifau'l-Esrar'da cömertliğe dair anlatımlar böyledir.

Şirvani'nin, zekât konusuna bakışı da oldukça farklıdır. Zekâtın bânınına vurgu yapan Şirvani, bu hususta şunları söyler:

"Şeyh (ks) şöyle dedi: Her kişi ki zekât vermeye malik oldu ise, zekât verecek nesnelere zekât vermelidir. Zekât, şu yedi şeyde farzdır: Nefste, sıhhatte, ruhta, kalbde, akılda, marifette, sırda. Nefsin zekâtı, ezaya sabretmek, cefaya dayanmaktır. Sihatın zekâtı, hastalara yardım etmek, dinî ve dünyevî sebeplerden zarar görmüş olanların yardımına koşmaktır. Ruhun zekâtı, Hakk'a yönelmek, ehl-i Hakk'ı dinlemek ve Hakk'ı kabul etmektir. Kalbin zekâtı, âlemlerin Rabbi olan Allah'ın sevgisini gönlünde yerleştirdikten sonra bütün müslümanları sevmektir. Aklın zekâtı, öğrenenlere yol göstermek ve bütün mahlûkata rıfk ile muamele etmektir. Mârifetin zekâtı, ibadet ehline güzel işaretler ve tarikat ehline doğru hakikatler göstermektir. Sırrın zekâtı, kalbe gelenleri gizlemek, zevaidi celb etmek, imtihanlara katlanmak ve acayıbi beklemektir." (Şirvanî, 2014: 146).

Seyyid Yahya Şirvani, Şifaü'l-Esrar'dan nakledilen yukarıdaki ifadelerinden de anlaşıldığı gibi zekâta farklı bir anlayışla yaklaşmış, sadece bir maddî ikram olarak görmemiştir. Zekâtın yedi şeyde şart olduğunu söylemiş ve bu yedi şeyin ilki olarak nefsi, benliği saymıştır. Şirvani'ye göre benliğin zekâtı; ezaya sabretme, cefaya dayanmaktır. İnsanoğlu bu dünyaya imtihan için gönderilmiştir. (Mülk, 2). Dolayısıyla da bazen eza cefa görmesi de tabiidir. Kişinin kurtuluşa ermesi için benliğin ezaya ve cefaya tahammül edebilmesi gerekmektedir. Şirvani, benliğin zekâtı olarak bu tahammülün gerekliliğini “şart” olarak zikrederek aslında bu eğitimin ne kadar önemli olduğuna da işaret etmiş olmaktadır.

Şirvani, bundan sonra sıhhatin zekâtında ihtiyaç sahiplerine yardım etmenin şart olduğunu hatırlatmıştır. Ruhun zekâtının Hakk'ı bilip kabul etmek olduğunu, kalbin zekâtının önce Allah'ı sonra da tüm müslümanları sevmek olduğunu, aklın zekâtının da insanları kılavuzlayıp yaratılmışlara yumuşak muamele etmek olduğunu anlatmıştır. Bundan sonra zekâtın bâtin yönünü biraz daha artıran Şirvani, marifetin zekâtının ehline uygun işaret ve hakikat göstermek olduğunu, sırrın zekâtının ise kalbe gelen güzel hâlleri gizlemek olduğunu dile getirmiştir.

Seyyid Yahya Şirvani, uzuvlar üzerinden zekâtı anlatmaya devam eder. Günümüzde değerler eğitimi diye adlandırdığımız birçok konuyu ayetlerle zekât bakış açısı ile şöyle sunar:

“Gözün zekâtı, Allah'ın eserlerine ibret gözüyle bakmaktır. Allah (cc) buyurur: ‘Gözünü çevir de bak: Herhangi bir kusur görebilir misin?’ (Mülk, 3) Bunun gibi pek çok ayet vardır. Lisanın zekâtı, Allah'ı zikretmektir. Allah Teâla buyurur: ‘Allah'ı çokça zikredin.’ (Ahzab, 41) Boğazın zekâtı helâl yemektir. Allah (cc) şöyle buyurur: ‘Ey iman edenler! Size kısmet ettiğimiz rızıkların temiz ve helâlinde yiyiniz.’ (Bakara, 172) Yüzün zekâtı, Rabbin büyüklüğü karşısında yüzü secdeye koymaktır. Allah (cc) şöyle buyurur: ‘Rabbine secde et ve ona yaklaş!’ (Alâk, 19) Ellerin zekâtı, yiyeceğe muhtaç bir dilencinin, huşû ve meskenet ile halini izhar etmesi gibi ihtiyaç anında ellerini kaldırarak yalvarmaktır. Allah (cc) şöyle buyurur: ‘Rükû’ edenlerle birlikte rükû’ edin!’ (Bakara, 43).” (Şirvanî, 2014: 147).

Dikkat edildiğinde tüm uzuvların doğru yere teksif edilmesi, doğru amellerle meşgul olmaları, temizle hemhâl olmaları ve tevazu ile Rabbe iltica etmeleri gereklilikleri üzerinde durulmuştur. Tüm bunlar, benliğin geliştirilerek doğru yönde terbiye edilmesinde oldukça önemli hususiyetlerdir.

“Rivayet olundu ki: Musa (as) bir gence rastladı. O genç namazı o kadar güzel kılıyordu ki Musa (as) buna hayran oldu. Birkaç sene sonra gördü ki o genç namazını terk etmiş. ‘Ya Rabbi! Ben bu genç gibi namaz kılanı görmemiştim.’ dedi. Allah Teâla ona şöyle vahyetti: ‘Ya Musa! Malının zekâtını vermeyenin namazını ne yapayım. Namaz ve zekât ikizdirler. Biri olmadan diğerini kabul etmem.’” (Şirvanî, 2014: 147-148).

Bu kıssadan da anlaşılmaktadır ki malın infakı ile diğer ibadetlerin yolları da açılmakta yahut kapanmaktadır.

Benlik eğitiminin istikrarı veya aksaması, tıpkı fütüvvetteki gibi fedakârlıklara bağlıdır.

Seyyid Yahya Şirvani, kardeşlik/uhuvvet konusundaki yorumlarında çok önemli bir tespitte bulunmuştur. Şöyle ki:

“Allah Tebareke ve Teâla: ‘O gün, Allah’a karşı gelmekten sakınanlar dışında, dostlar birbirlerine düşman kesilirler.’ (Zuhruf, 67) buyurdu. Yine Allah Teâla: ‘İyi bilirsiniz ki Allah’ın velilerine korku yoktur, onlar üzüntüye de uğramazlar.’ (Yunus, 62) buyurdu. Namaz ve oruç hakkında korkutma ve ihtar vardır. Uhuvvet amelinde ise hiçbir korku ve tehdit olmaksızın Hak Teâla razı olur. Zira uhuvvet Hak rızası için sevişmektir.” (Şirvanî, 2014: 161). Şirvani burada, Allah Teâla’nın kullarını diğer farzları için korkutarak, tehdit ederek uyardığına işaret etmektedir. Fakat yukarıdaki iki ayet-i kerimeyi naklederek kardeşlik/uhuvvet konusunda ise Allah Teâla’nın böyle bir tehdit veya korkutma yoluyla uyardığını, doğrudan kardeşliği tavsiye ettiğini ifade eder. Çünkü bunda gereken, sadece Allah’ın rızası için mü’min kulların birbirini sevmesidir.

Şirvani, devamında ise uhuvvetin tanımını şöyle yapar:

“Uhuvvet odur ki dünya babında birbirinde hiç kusur bulmasın. Eğer aralarında huşunet vaki olacak olursa, defetmek için müsalaha etmelidirler.” (Şirvanî, 2014: 161).

Kardeşlik; kulların hiçbir dünyalık konuda birbirinde kusur bulmaması durumudur. Eğer ola ki bir olumsuzluk sonucu böyle bir kırıcı durum olursa derhal kurtulmak için barışmaya gayret edilmelidir. Şirvani, bunları tavsiye etmiştir. Zira mü'minler kardeştir. (Hucurat, 10).

Şirvani, kardeşliğin önemini daha iyi açıklamak için bu husustaki ayetlerin ardından: “İki kişinin arasını bulmak için yalan söyleyen yalancı olmaz.” ve “İki kişinin arasını düzelten bir şehid sevabı kazanır.” hadis-i şeriflerine yer verir.

“Ebu İdris el-Havlâni, Muaz b. Cebel’e: ‘Ben seni Allah için seviyorum.’ dedi. Muaz ona dedi ki: Müjde sana! Müjde sana! Çünkü ben Peygamber’den (sav) şöyle işittim: ‘Bir grup insan kıyamet günü Arş’ın etrafında dikilirler. Onların yüzleri on dördündeki ay gibidir. İnsanlar endişe içindeyken onlar endişelenmezler. İnsanlar korku içindeyken onlar korkmazlar. Onlar Allah’ın dostlarıdır. Onlar için korlu yoktur, mahzun da olmazlar.’ ‘Bunlar kimdir ey Allah’ın Resulü?’ diye soruldu. ‘Onlar Allah için birbirini sevenlerdir.’ buyurdu.” (Şirvanî, 2014: 162).

Buradaki hadis-i şerif de Şirvani’nin baştaki tefsirde yaptığı tespit ile bağdaşmaktadır. Allah Teâla birçok konuda korkutma yoluyla ihtar ve ikaz ederken; burada da görüldüğü gibi kardeşlik konusunda bu yol ile değil, aksine, müjdeleme yoluyla anlatmış ve uyarmıştır.

Şifâü'l-Esrar’da Şirvani, İbn Abbas’ın (ra) bir sözüne yer verir:

“Dostlarınızı çoğaltın. Çünkü kıyamet günü Allah katında her mü'minin bir sefaat hakkı vardır.” (Şirvanî, 2014: 168). Şirvani, bu nakille kardeşliğin önemine, sadece bu dünyada değil ahirette de faydasına işaret etmiştir.

Şifâü'l-Esrar’da muhabbet ateşinin Allah’tan başka her şeyi yaktığı ve şevk ateşinin de nefsin arzularını yaktığı ifade buyrulur. (Şirvanî, 2014: 95).

Seyyid Yahya Şirvani’nin muhabbet anlayışında muhabbetin temizliği ve temizleyiciliği üzerinde durulur. Zira o: “Muhabbet, Allah’ın dostlarının kalbinde tutuşturduğu bir ateşidir. Onunla kalblerindeki kötü duyguları (havatır) ve bozuk niyetleri yakar.” tanımını nakleder. (Şirvanî, 2014: 124). Bu tanım ve tarif ile Şirvani, muhabbetin, benliği temizleyici özelliğini vurgular.

Nitekim Kur'an-ı Kerim'de "Ey Resulüm, de ki: Ey insanlar, eğer Allah'ı seviyorsanız, gelin bana uyun ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Allah Gafûr'dur, Rahim'dir." (Âl-i İmran, 31) buyrulmaktadır. Dikkat edildiğinde bir insan Allah'ı seviyorsa Resulüne uyduğu takdirde sevginin temizleyici/arındırıcı özelliği etkili olacak ve Allah, günahları bağışlayacaktır.

"Eğer nifaktan kurtulayım dersen, Hz. Resul'ün (sav) sevdiği kimseleri sev, sevmediğini sevme. Nifak eserini gönlünden uzaklaştır. İmanın mü'minler gibi masum olur." buyuruyor. (Şirvanî, 2014: 138). Burada sevginin bir temizleyici özelliğini daha görüyoruz. Benlikteki nifaktan kurtulmak için sevmeye en layık kimseleri sevme ilkesi, bir eğitim metodu olarak öğretiliyor. Sevgi ile; nefsin kötü huylarından biri olan nifakın gönlünden, benlikten uzaklaştırılacağına dikkat çekiliyor.

Şifâü'l-Esrar'da muhabbet konusu yetmiş makamdan biridir. Muhabbet makamında muhabbetin taate bağlanmak ve fakra yapışmak olduğu, onun sadece kalplerin derununa konan bir kuş olduğu, onun bir tür sarhoşluk olduğu ve ayıltıcısının da sevgiliyi müşahede olduğu anlatılır. (Şirvanî, 2014: 252).

Muhabbetin, hayatı mahbubun emrinde yok etmek tarifine de yer verilir ve bu şekilde benliği yok etmek, nefsi terbiye etmek vesilesi olduğu anlatılır. Ayrıca yine bu meyanda muhabbetin, mahbuptan gayrısını unutmak olduğu buyrulur. (Şirvanî, 2014: 252).

Muhabbet, karşılıklı muhabbeti doğuran/oluşturan bir güzelliştir. Şirvani Şifâü'l-Esrar'da şu hadis-i kutsiye yer verir: "Alla Teâla, Davud'a (as) şöyle vahyetti: Dünyamdakilere bildir ki: Beni seveni ben de severim." (Şirvanî, 2014: 253). Bu ifadeden sevginin karşılıklı sevgi oluşturduğu anlaşılmaktadır.

Şifâü'l-Esrar'da sevginin gerektirdiği fedakârlık ile ilgili bir hikâye anlatılarak sevenin halinin nasıl olması gerektiği anlatılır. Hikâyeyi Cüneyd-i Bağdadî nakleder.

Bir gün akşamüstü bahçede iken güzel bir bayanla konuşan bir adam vardır. Adam kadına her türlü fedakârlığı vaat eder, buna karşılık kadının kendisine bir defacık nazar etmesini ister. Kadın adamın canını istediğini söyler. Adam da kadına eteğini yaymasını ve eteğine başını koyarak canını teslim edeceğini söyler. Kadın denileni yapar ve adam hareketsizce kalakalır. Kadın adama bakar ki adam canını

teslim etmiştir. (Şirvani, 201: 254). Bu hikâye aktarılarak bir kimsenin hatun için canını vermesi ve buna göre Hakiki Sevgili’yi sevenin halinin ne fedakârlıklar yapması gerektiği anlatılır.

Bir başka hikâye de muhabbet hakkında konuşulurken bir kuşun yere inip oraya konup yaklaşmasına ve gagasını yere vurarak kanlar içinde ölmesine dairdir. Buradaki kuşun ölüm sebebi, muhabbet konusundan etkilenmesidir.

Şirvani, şunu söyler: “Uçan kuşun cehennemden korkusu ve cennetten ümidi yok iken, muhabbet halinin işitip canını teslim etti. Öyle ise sana ve bize layık odur ki taati ve ibadeti şevkle yapalım, kusur etmeyelim. Mücahede ile hamiyet üzere taat edelim.” (Şirvanî, 2014: 254-255).

Şirvani’nin sözlerinden de anlaşıldığı gibi muhabbet gereği taat ve ibadet, arzu ile kusursuz şekilde yapılmalıdır. Nefsle cihad ederek kulluğa devam edilmelidir.

Şifau’l-Esrar’da benlik temizlendikçe kötü duyguların yerini muhabbetin alacağı, şu anlatı ile sunulur: Anlatıya göre bir grup derviş, Cüneyd-i Bağdadî’ye gelir ve halvete, riyazete ihtiyaçları olduklarını söyler. Cüneyd-i Bağdadî’nin öğretileri ile onlar Allah zikri ile meşgul olurlar. Bir süre sonra Cüneyd-i Bağdadî, onlara gönüllerinde neler olduğunu sorar. Dervişlerin gönlünden evlat kaygısının, cehennem korkusunun, cennet ümidinin birkaç gün ara ile peyderpey çıkarıldığı; gönüllerinde Allah Teâla’nın muhabbetinden başka bir şey kalmadığı cevabı aktarılır. Bunun üzerine Cüneyd-i Bağdadî: “Gönlünüz şimdi arındı. Allah’tan gayri bir şey düşünmeyin. Hak Teâla’nın zikrini kendinize iş edinin, Allah zikri ile şeytanın vesvesesini yok edin.” buyurur. (Şirvanî, 2014: 260). Böylelikle en kötü duygular temizlendikçe muhabbetin yerleşip geliştiği, gönlün kötülüklerden arındığı öğrenilmektedir.

Şirvani, Şifau’l-Esrar’ın İhlas Suresi Tefsiri bölümünde miraç gecesi Peygamber Efendimiz’in (sav) cennette dört ırmak (Alâ, Na’ma, Müheyminet, Rububiyet) gördüğünü anlatır. Eğer insanoğlunun cennetteki bu dört ırmağın suyundan içmeye niyeti varsa dört yâri (Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali) sevmekle ve salih amellerle arınma neticesinde bunun nasip olacağını bildirir. (Şirvanî, 2014: 385). Burada görüldüğü üzere iyileri sevmek ve salih amel işlemek, kötülüklerden arındırma

yöntemleri olarak zikredilmiş, sevgi ve muhabbetin temizleme/arındırma özelliğine işaret edilmiştir.

3.3.11. Doğruluk ile İyilik ve Erdeme Ulaşmak

“On birinci şart: Doğru olmalı, sözüne sadık olmalıdır.” (Şirvanî, 2014: 270).

“Ahlaki bütün sistemlerin ahlâklı ve erdemli bir hayat için şart koştukları en büyük ilke şüphesiz doğruluktur.” (Görmez, 2014: 45).

Doğruluk, inancımızın akidesini oluşturan unsurdur. Erdemli bir birey olmanın ilk ilkelerindedir.

İnsanın içinden geçen duygular, düşünceler ve niyetlerin dışa yansıdığı yerlerin başında çoğu zaman dili, konuşmaları ve sözleri gelir. Doğruluk en önemli erdemlerdendir. Dar anlamıyla doğruluk; insanın sözünün yalan değil doğru olması, insanın konuştuklarının, içinden geçirdiklerine muvafık olmasıdır. (Yaran, 2018: 47).

“Emrolunduğun gibi dosdoğru ol!” (Hud, 112). Doğruluk ilkesinde ilk akla gelen ayet, Hz. Peygamber’in (sav) “Saçımı sakalımı ağarttı.” şeklinde tarif ettiği Hud suresindeki bu ayettir.

Doğruluk hakkında Şifaü’l-Esrar’da Şeyh Nehrecori’den (rh) aktararak şöyle tanımlanır:

“Doğruluk, gizlide de açıkta da Hakk’a uymaktır.” (Şirvanî, 2014: 122).

Peygamber Efendimiz (sav) ümmetine doğruluğu tavsiye etmiş ve doğruluğun insanı iyiliğe, iyiliğin de cennete götürdüğünü buyurmuştur.

Doğru insan kısa vadede kaybetse de uzun vadede daima kazanmıştır. Doğruluk; insana kendini iyi hissettirir. Dürüstlük iç huzurun gelişmesinde ve toplumsal barışın sağlanmasında en önemli değerdir. (Tarhan, 2018: 86-90).

3.3.12. İlim Kılavuzluğunda Benliği Eğiterek Kötülüklerden Temizlemek

“On ikinci şart: Farzı, vacibi ve sünneti bilecek kadar ilmi olmalı. Şer’e muhalif iş işlememelidir. Faydasız işlerle meşgul olmamalıdır.” (Şirvanî, 2014: 270).

Şifâü'l-Esrar'da en çok tekrar edilen konulardan birisi ilimdir. Kitabın başından sonuna kadar yeri geldikçe birçok bölümde ilim ve ilmin önemi konularına yer verildiği görülmektedir.

Şifâü'l-Esrar'da ilim konusu Mukaddeme bölümü ile başlar. Şirvani, Mukaddeme'de kendi ilminin hocaları tarafından kesintisiz ve güvenilir raviler kanalıyla naklolduğunu belirtmiştir. (Şirvanî, 2014: 68-69). Hocalarından bahsederken onları en yüksek sıfatlarla zikretmesi, hem ilme hem âlime verdiği önemi göstermektedir.

Şirvani, eserinde ilimsiz tasavvuf yoluna girmenin mümkün olmadığını söyleyerek başlar ve “Ya Muhammed! De ki: Ey Rabbim, ilmimi artır.” (Ta-ha, 114) ayetini zikreder. (Şirvanî, 2014: 81). İlimin gerekliliğine ve Allah'ım emri ile talep edilmesine bu şekilde işaret etmiş olur.

Bütün ibadetlerin, şeriatın, tarikatın ve hakikatin başlangıcı, kaynağı, hazinesi din ilmidir. Bunun için ilim istemek her müslüman kadına ve erkeğe farzdır ve melekler ilim yolcusunun ayaklarının altına kanatlarını sererler. Allah Teâla da hayrını istediği kulunu dinde derin bilgi sahibi kılar. (Şirvanî, 2014: 81).

Şirvani'nin Ebu'l-Feth Nasrabadî'den (rh) naklettiği şu söz, ilme ve âlime verilen önemi çok dikkat çekici şekilde anlatmaktadır:

“Babaya ve anaya saygısızlığı tevbe yok eder. Üstada karşı saygısızlığı ise hiçbir şey yok edemez.” (Şirvanî, 2014: 82). Bu ifade, âlimlere herkesten öncelikli olarak hürmet etmemiz gerektiğini, ayrıca âlimlere hürmetsizliğin ilmin değerinden dolayı telafisi olmadığını belirtmektedir.

Şirvani; ilimsiz müridin, murada eremeyeceğini, murada ermek için ilim gerektiğini söyler. (Şirvanî, 2014: 84). İlimsiz hiçbir nesnenin bilinip bulunmayacağını ifade eder. (Şirvanî, 2014: 89).

“Cahil şeyh ile put arasında hiç fark yoktur. Zira ikisi de saptırmakta beraberdır.” (Şirvanî, 2014: 131).

Seyyid Yahya Şirvani'nin sadece bu ifadesi dahi ilme ne kadar önem verdiğinin göstergesidir. Bu benzetmede ilimsiz bir şeyhin puttan hiç farkı olmadığı, ikisinin de saptırdığı ifade edilerek ilimsiz kılavuz olmayacağını ilan etmiştir.

Şirvani'ye göre marifet; kalp hayatının ilim ile beraber olmasıdır. Bu tanımının ardından Şirvani "Bildim demek ile bilmek tamam olmaz." der ve arif olmak için hamd, cehd, havf, reca, tevekkül, ihlas ve istikamet şartlarının olması gerektiğini; ancak bundan sonra marifet makamının tamam olacağını, o kişinin "Arif" adını hak edeceğini söyler. (Şirvanî, 2014: 123).

Ayrıca Şirvani, Şeyh Cüneyd'den (ra): "Mârifet, amele tâbi olan ilimdir. Amel ise sünnete muvafakattır. Sünnete muvafakatta ihlâslı olmak vardır. İhlâs ise havf ilelidir. Ancak onda ümitsizlik yoktur." sözünü nakleder. Şirvani'nin marifet anlayışını etkileyen ve yansıtan bu ifadelerde de kalp hayatı ile ilmin birleşmesi yani ilmin amelle beraber olması anlatılmaktadır. Ayrıca doğru bilginin Peygamber Efendimiz'in (sav) sünneti olduğu ve amel etmenin sünnete muvafakat ölçüsünde doğru ve anlamlı olduğu anlatılmaktadır. Yine sünnete uymanın da en önemli noktasının ihlaslı, samimi olmak olduğuna işaret edilirken ihlasın ise korku ile ümit arasında olması gerektiği vurgulanmaktadır. (Şirvanî, 2014: 123).

İlmin amele tabi olduğu konusunda Şirvani, ilmin çokluğunun mal çokluğundan daha zararlı olduğunu söyler. Çünkü ilimle amel edilmezse azabın kesin olduğunu hatırlatır. (Şirvanî, 2014: 90).

Şifâü'l-Esrar'da yine ilim konusunda Şirvani, Ebu Yakub'dan şöyle aktarır: "İlim üçtür. Birisi var ki onda ancak *kitaplar ve rical* artar. Bir ilim de var ki onunla *cehd ve tazarru* artar. Birisi de var ki onunla *sağırılık ve dilsizlik* artar. Kitap ve ricalin artmasına sebep olan ilimi helâl ve haram (fıkıh) ilmidir. Bu ilim için kitap ve rical mutlaka gereklidir. Cehd ve tazarrunun artmasına vesile olan ilim ise zühd ilmidir. Cehd dünyayı terk etmen için, tazarrunun da ahireti elde etmen için gereklidir. Sağırılık ve dilsizliğin artmasına vesile olan ilim ise vâsfedenlerin vâsfetmesinden çok daha yüce olan Allah Teâla'nın sıfatları ilmidir. Onun kadri vâsfedenlerin vâsfından yücedir. Onun mahiyetini, rububiyetini veya vahdaniyyetini vâsfetmeye kimin gücü yeter ki?" (Şirvanî, 2014: 130).

Bu ilim tasnifine göre helâl ve haramı ayırt ettirecek ilim için kitaplar ve hocalar olmazsa olmazdır. Bir de zühd ilmi vardır ki dünyanın kıymetsizliğini anlayıp dünyaya aldanmamayı benliğimize öğreten cehddir, ahiret hayatını kazanmaya vesile olan ise kişinin benliğini ezerek tazarru etmesidir. Bunlardan başka bir de Allahu Teâla'nın sıfatları ilmi olduğundan bahsedilmektedir ki bu ilmin, benliğini terbiye etmiş üstün insanlara lütfedildiği anlaşılmaktadır.

Şifâü'l-Esrar'da cehaletin küfre yakınlığının, gözün beyazının karasına yakınlığından daha ileri olduğu buyrulur. Ayrıca Hz. Peygamber'in (sav) ümmetine günde iki defa ilim talep etmesini buyurması ve ilim talep edene ilmin kolaylaştırılacağı aktarılır. Meşayih menziline ancak ilimle ulaşılacağı anlatılır, uçmak (cennet) yolunun ilim ve amel ile elde edileceği buyrulur. "Her şeyin bir yolu vardır, cennetin yolu ise ilimdir." hadis-i şerifi nakledilir. (Şirvanî, 2014: 181).

Ayrıca ilim öğrenmede gayretli olmak güzel ahlâktan olarak zikredilir. (Şirvanî, 2014: 222).

Yine kıyametin alametlerinden birisinin de hadis-i şerifte abidlerin cahil, âlimlerin ise fasık olmaları olduğu nakledilir. İlimsiz amel ile murada ermek istense de erilemeyeceği söylenir. (Şirvanî, 2014: 224). İlim ile amel ilişkisi böylece sunulur.

"Bir kimse tevbe eder ancak ilim öğrenmez ise tevbe etmiş olmaz." (Şirvanî, 2014: 330). Şirvani Hz. Peygamber'in bu hadis-i şerifini naklederek ilmin, tevbe için şart oluşunu da anlatmış olur. İlim o kadar önemlidir ki günahlarından dönmek ancak ilim ile mümkündür.

Benliğin eğitimi de ancak ilimle mümkündür. İlim olmadan benliğin istenilen eğitimi ve terbiyesi gerçekleşmez.

Ayrıca Şifâü'l-Esrar'da ilim bala benzetilmiş ve ilimden daha tatlı bir şeyin olmadığı ifade edilerek ilmin önemi izah edilmiştir. (Şirvanî, 2014: 385).

3.3.13. Niyaz ve Dua ile Güzelliklere Talip ve Vasıl Olmak

“On üçüncü şart: Gece gündüz işi niyaz olmalı, hazrete naz etmemelidir. Âşığın işi niyazdır, naz nazeninlere yaraşır. Zira kul sevgili olsa, Çalab huzurunda dileğini dilemeden kabul olur.” (Şirvanî, 2014: 271).

İnsanı ulvi mertebelere ulaştırmada bir ilke de dua ve niyazdır. Şifau'l-Esrar'da da yer yer dua ve yakarışlara rastlanmaktadır.

Şifau'l-Esrar'da Şirvani, Mukaddeme bölümünde hemen içten bir dua ile başlar:

“Ya Allah, Ya Allah, Ya Rabbi, Ya Rabbi, Ya Rabbi, Ya Hayy, Ya Kayyum, Ya ze'l-Celali ve'l-ikram.

Allah'im! Senin büyük İsm-i Azam'ını vesile ederek senden dilerim ki;

Beni senin Vahdaniyyet bahrinin enginliklerine ve Ferdaniyyet deryasının derinliklerine daldır.

Beni kudretinin satveti ile kuvvetlendir.

Ta ki senin rahmet fezana çıkabileyim.

Kalbimi ve yüzümü himayenin eserlerinden yansıyan yakınlık şimşeginin ışıkları ile nurlandır.

Heybetinle mehîb, inayetinle aziz kıl.

Bana izzet ve kabul elbisesini giydir.

Sana ulaşmak ve kavuşmak yollarını kolaylaştır.

Vakar ve keramet tacını giydir.

Benimle senin dostlarının arasını cennette birleştir.

Rabbim beni bağışla ve merhamet et.

Sen Hayru'r-Rahiminsin.” (Şirvanî, 2014: 69).

Bu içten duada her türlü güzelliğe eriştirecek olanın Allah Teâla olduğu vurgulanarak bu güzellikler İsm-i Azam vesile edilerek istenmiştir.

Şirvani, İman faslında da adeta tüm benliklere hitap eder. Dertleşircesine şöyle hitap eder ve uyarır:

“Ey karındaş, nazar eyle! Sana bana ne kaldı?

Ula! Ne miktar değdi?

Ula! Bu dünyada ne mağrur olursun, ne fahredersin?

Göğüs gerip ne fuzulluk edersin?

Bu fani dünya kimin elindedir?

Sana imtihan için vermişlerdir!

Nice senin gibinin yüzüne gülüp aldatmıştır ki hazer eyle!” (Şirvanî, 2014: 104-105).

Şifau'l-Esrar'da Hz. Âdem'in (as) tevbesi de anlatılır ve onun cennetten tard edilerek dünyaya gönderilişini, iki yüz yıl kadar ağladığını ve nefesine zulmettiğini itiraf ettiğini anlatır. “Ey Rabbimiz! Kendimize yazık ettik. Şayet sen kusurumuzu örtüp bize merhamet etmezsen, en büyük kayba uğrayanlardan oluruz.” (A'raf, 23) ayeti ile Âdem'in (as) niyaz ettiği ve tevbesinin kabul olduğu bildirilir. (Şirvanî, 2014: 106-107).

Şirvani, Hz. Peygamber'in ümmetinin imansız gitmesine kaygısına mukabil, Cebrail'in (as) gelerek Allah'ın kendisine hediye ettiği duayı öğretir. (Şirvanî, 2014: 110-114).

Şifau'l-Esrar'da yine azizlerden birisinin münacat ettiği ve vefatı esnasında şu beyitleri okuduğu, vefatı sonrasında kendisini rüyasında gören bir komşusuna bu münacatı sebebi ile Allah'ın kendisini affettiğini söylemesi anlatılır:

“İlahi günahlarımdan pişman oldum.

Beni ‘perçemlerinden tutulacak o gün’den koru.

Dinimi başka şeylere alet ederek sana asi oldum.

Cehlimdeki ihlasımdan ötürü beni bağışla.” (Şirvanî, 2014: 251).

Şirvani, Şifau’l-Esrar’ında Hz. Ali’nin (ra) Hz. Peygamberimiz’den (sav) rivayet ettiği bir hacet duasına da yer verir. Hatemü’n-Nebî’nin de yazılmasından şifa bulunacağını söyler. O şekil hürmetine dua etmeyi tavsiye eder. (Şirvanî, 2014: 264-266).

Şifau’l-Esrar’da ayrıca dua için gerekli hasletlere de (helâl rızık, doğruluk, yakîn ve tazarru) yer verilir. (Şirvanî, 2014: 358).

Yukarıdaki açıklama ve aktarımlar neticesinde insanın eğitiminde ve gelişiminde duanın ne kadar önemli olduğu, Hz. Peygamber’in (sav) de uygulamasında mevcut olduğu görülmektedir.

3.3.14. Uyanık ve Kendinin Farkında Olarak İyiyi Kötüden Ayırt Etmek

“On dördüncü şart: Mürid uyanık olmalıdır. Ne hareketten ne sadır olursa hemen fark etmelidir. İyiden kötüyü ayırmalı, inayeti Hak’tan bilmelidir.” (Şirvanî, 2014: 271).

İnsan, kendisinin farkına vardığı kadar doğruyu-yanlış ayırt edebilir. Kendisinin farkındalığına sahip olmayan insan her an benliğinin esiri olup türlü hatalara düşecektir. Bunu Nevzat Tarhan şöyle ifade eder:

“Psikolojik sağlığın ilk basamağı kişinin kendisini bilip tanınmasıdır. Kendini analiz etmek, insanın bilmesi gereken ilk şeydir. Yoksa kendine karşı bir körleşme yaşar, hatalı kararlar verir.” (Tarhan, 2018: 247).

Kendi yaptığımız ya da başkalarının yaptığını şahit olduğumuz davranışların iyi mi kötü mü doğru mu yanlış mı olduğunu kalbimizde bize hissettiren, daha sonra da

bizi iyiyi yapmayı, kötüyü yapmamayı telkin eden içsel rehber, vicdan olarak tanımlanır. (Yaran, 2018: 42).

Kişi benliğini terbiye etmek için öncelikle kendini bilmeli, vicdanını kontrol edip onun sesine kulak vermelidir.

İnsanların amaçlarından ilki, kendi güçlü ve zayıf yönleriyle kendilerini tanımalarıdır. Kendini tanıyan insan özgürdür. Arzularda özgür olmak, olumsuz duygulardan kendini kurtarmak insanı mutlu ve özgür yapar. Tanınan şey yönetilebilir. (Tarhan, 2018: 247-248).

Kişi kendini ve benliğini tanıdıktan sonra özeleştiri ve özdenetim yapması kolaylaşacak, doğru ile yanlış ayırt edecektir. Bu durumda öz bilinç çok önemlidir.

3.3.15. İhlas ile Her İşini Yalnızca Allah için Yapmak

“On beşinci şart: Melamet gözetmeli, mukallitler gibi âdet gözetmemelidir. Âr u ırzın sarayını yıkmalı, şeriat yolundan çıkmamalıdır. Ma'nîde sırrı ve sureti bir olmalıdır. Sireti kalender olmalı, nam ü neng, medh ü zemm, red ve kabul yanında bir olmalıdır. Ümitsiz olmamalı, halk ile sulhta nefsi ile cenkte olmalıdır. Övmek-sövmek yanında bir olmalıdır.” (Şirvanî, 2014: 271).

Şifâü'l-Esrar'ın serapa ihlası anlattığı söylenece yanlıştır. Amellerin belirleyicisi niyettir ve niyet de âdet ile ibadeti ayıran şeydir. Niyet ve samimiyet olmadan benliğin eğitiminden söz edilemez. Şifâü'l-Esrar da tüm klasik tasavvuf eserlerimiz gibi baştan sona bunu mündemiçtir.

“Müslümanlar nefis terbiyesinin temel ilkesinin az konuşmak olduğunu; ayıpların örtülmesinin temel ahlâk kaidesi olduğunu; kendini övmenin en büyük ahlâk zaafı ve 'görünme'nin de 'olma'nın önündeki en büyük engellerden biri olduğunu kabul ederler.” (Şişman, 2018: 63).

Seyyid Yahya Şirvani Şifâü'l-Esrar'da Şeriat İlimlerinin Esasları bölümünün ilki olan Kelime-i Şehadet makamını şöyle anlatmaya başlar:

“Evvela, 'Kelime-i Şehadet' ile biat etmektir. Saniyen, bu zikrolunan emirlerini bâki kalan dokuzunda ihlas ile amel etmektir.” (Şirvanî, 2014: 138).

Bu ifadeye dikkat edildiğinde Şirvani'nin tamamen ihlası, samimiyeti vurguladığı görülmektedir. Zira Şirvani, ilk şart ve gereklilik olan Kelime-i Şehadet'i zikreder etmez hemen saniyen, ikinci şart olarak geri kalan tüm esaslarda ihlasın gerekliliğini ifade etmektedir. Onun için de Şirvani, devamla: "Onun içindir ki bulûğ çağına erişince, bütün farzlar ile mükellef olursun. Bundan sonra çeşit çeşit imtihanlar ile sınanırsın. Gönülden nifak ve şüpheyi gidermeli, muhlis mü'min olmalıdır." buyurmuştur. (Şirvanî, 2014: 138).

"Vird sahibi mel'undur." (Şirvanî, 2014: 75). Bu hadis-i şerif, müridin sıfatlarından olan mukallitler gibi âdete değil niyet ve samimiyete önemi tam olarak anlatmaktadır. Çünkü burada vird sahibinden kasıt, ne dediğini bilmeden ve düşünmeden gafletle, zikir yaptığını zanneden kişidir.

Şifau'l-Esrar'da, tıpkı vird sahipleri gibi, mescidlerde nice namaz kılanlar bulunduğu ve fakat içlerinde bir hakiki mü'min olmadığı aktarılmıştır. (Şirvanî, 2014: 76). Böylece meselenin özünün ihlas olduğu vurgulanmıştır.

Muhlisine lehü'd-dîn, "dini Allah'a has kılarak" (Mü'min, 65; Beyyine, 5) ifadesi, Kur'an-ı Kerim'de ihlasın gerekliliği bağlamında yer bulan ifadelerdendir.

"Görmez misin Yakub'un (as) gönlüne Yusuf'un muhabbeti girince, karındaşlarını musallat etti. Kuyuya bıraktılar, birkaç dirheme sattılar. Ve dahi, Hz. Resul (sav) İbrahim'e nazar edince, gayret etti ve İbrahim'i dünyadan kendine kabul etti." (Şirvanî, 2014: 166). Şirvani, Şifau'l-Esrar'da yer verdiği bu hatırlatmaları ile Allah'tan gayrının muhabbetinin gönle girmemesi gerektiğini açıklamaktadır. Yakub'un (as) Yusuf (as) sevgisinin gönlüne girmesi neticesinde Allah Teâla'nın imtihan için Yusuf'u (as) Yakup'dan (as) uzaklaştırdığını anlatıyor. Aynı şekilde Peygamber Efendimiz'in (sav) de gönlüne, oğlu İbrahim'in sevgisinin girmesi ile Allah Teâla'nın onun ruhunu kabzettiği hatırlatılıyor.

"Gerektir ki her neye baksan Hakk'ı göresin, gayriyi düşman bilesin. Hakk'ın muhabbeti ile gayrin muhabbetini gönülde birleştirmek şirk-i hafidir. Nefsin arzusunu ve dünya muhabbetini gönlünden çıkarırsan, malum olur ki sen 'gayur'sun." (Şirvanî, 2014: 166). Şirvani, sevgi ve muhabbetin salt Allah Teâla'ya olması gerektiğini; başka

sevgilerin de beraberinde olmasının ise gizli şirk olacağını belirtiyor. Son olarak da benliğin isteklerinin ve dünyaya rağbetin azaltılması gerektiğini söylüyor.

Şirvani, güzel bir temsil ile insanın bu dünyaya gönderilişini, insanoğlu ve insanoğlunun ihlas ile eğitilmesini anlatmaktadır:

“Bil ey Âdemoğlu! Seni bu âleme *Saadet* kuşunu tutmak için *Sayyadlığa* gönderdiler. Öyle ise sana gerekli olan odur ki takva tuzağını, *Saadet* yolunda kurasın. Murakabe üzerinde hazır olası ki *Saadet* kuşu çaresiz gelsin. Sen onu tutup gönül kafesine koyasın. *Sıdk* ve *ihlas* taneleri ile terbiye edesin.” (Şirvanî, 2014: 173-174).

Şirvani Şeyh Cüneyd’in (ra) amelin sünnete uymak olduğunu ve sünnete uymada da ihlasın gerekliliğini söylediğini aktarır. (Şirvanî, 2014: 123).

Sünnet, amellerin en üstünün görüldüğü uygulamadır. İnsanlar da sünnete uyarak yaşmalıdır. Fakat sünnete uymada en önemli husus Allah’a ihlas ile amelde bulunmaktır.

İhlas, gönlün hazır bulunmasıdır.

Namaz kılan insan eğer gönlünü vermez de sağa sola iltifat etse ona namazdan geriye sadece faydasızca yatıp kalkmak kalır. (Şirvanî, 2014: 144). Bu gönlünü verme hususu sadece namaz için değil tüm ibadetler için geçerlidir.

Cafer-i Sadık (ra): “Aman ha ihlas! Çünkü ihlaslı kimsenin kalbinde Allah Teâla’dan başka hiçbir şey görülmez.” buyurmuştur. (Şirvanî, 2014: 174). Bunun için imanda samimi olmak gerekir.

İhlasın insana ne kazandırdığına dair Şirvani, ihlas ile çalışma neticesinde bütün işlerin muradınca olacağını müjdeler. (Şirvanî, 2014: 285).

Şirvani, yeryüzündeki kötü ahlâkın içinde olan fakat görünmeyen gizli bir sıfattan bahseder. Amele riya katmanın gizli şirk olduğunu belirtir ve gizli şirk putunun görünmediğini söyler. (Şirvani, 2014: 314).

İhlasın zıddı olan riya, en çok da görünmeyen bir kötü ahlâk olduğu için tehlikelidir, görünmeyen tehlikeden daha çok sakınmak gerekir.

“Allah Teâla o gün: ‘Fakat bugün sizler, şöyle bir tarafa çekilin ey günahkârlar!’” (Yasin, 59) ayeti yorumlanırken Şirvani, “Ey riyakârlar ayrılın! Çünkü ihlaslılar bugün amelleri ile kurtuldular.” buyrulacağını söyler. (Şirvani, 2014:372). Zira ameller, ancak ihlas ile olduğunda fayda sağlayacaktır.

3.3.16. Akıl Emir ve Kılavuzluğunda Benliği Esir Ederek Eğitmek

“On altıncı şart: Akl-ı selim olmalıdır ki işi müstakim olsun. Her mühimmin zabtını akli ile bilmeli, fark etmelidir.” (Şirvanî, 2014: 271).

Şirvani; istidlal etmenin, akıl ile delilleri kullanmanın gerekliliğinden söz eder. (Şirvanî, 2014: 115). Bilinecekler, bu şekilde akıl ile bilinir ve fark edilir.

Şifâü'l-Esrar'da Allah Teâla'nın akli yaratması anlatılırken onu on şey ile süslediği de nakledilir: Buna göre Allah Teâla aklın başını sabırdan gözünü ibretten, yüzünü hayâdan, kulaklarını havf ve recadan, dilini zikirden, kalbini nurdan, sırtını ilimden, karnını hikmetten, ellerini cömertlikten yaratmıştır. (Şirvanî, 2014: 178).

İnsan, yukarıda işaret edildiği gibi sabır ve tahammül sahibi olmalıdır. İbret nazarıyla bakmalıdır. Yüzünden hayâ, kulaklarından korku ve ümit telkinleri eksik olmamalıdır. Dili de devamlı zikirle meşgul olmalıdır. Böylelikle nurlu kalbi daha da nurlanır. İlimden asla varesten olmamalıdır. Hikmet ve cömertlik sahibi olmalıdır. Aklın getirdikleri ve gerektirdikleri bunlardır.

Benlik ile akıl arasındaki bağ konusunda aklın emir, nefsin hevasının ise esir olması gerektiği anlatılır. (Şirvanî, 2014: 187). Bunun tam tersi olur da akıl esir olursa zaten o kişide benlik/nefs emir olur. Böylece dünyada da ahirette de o kişi zelil olur.

Aklın emri ve denetimi ile benlik kontrol altına alınarak eğitilmelidir.

Şirvani, aklın emir olmasını, daima gözetilip riayet edilmesi gereken on husus arasında da zikreder. (Şirvanî, 2014: 358).

Tefekkür ile hayır ve şer, fayda ve zarar fark edilir. Tefekkür kalplerin kandili, aydınlatıcısıdır. Tefekkür, bir mizandır. Şeriat yolu tefekkür iledir. Tefekkür, isabetli görüşün temelidir. (Şirvanî, 2014: 188).

İnsan, Hz. İbrahim (as) gibi “Elbette bu yaratılmışların bir yaratıcısı vardır.” diyerek istidlal etmeli, aklını kullanmalı ve doğru-yanlış, iyi-kötü gibi ayrımları yapmalıdır.

Şifau'l-Esrar'da ayrıca Akl-ı Kami' kavramı da anlatılır.

Hz. Peygamber'in (sav) dilinden Akl-ı Kami', Allah'a isyandan el çekmek ve ibadete devamlılıkta hırs göstermektir. (Şirvanî, 2014: 293). Aklın mücahededeki etkisi böyledir. Bu şekilde aklın kılavuzluğunda ibadet, riyazet ve mücahedelerle benliğin terbiyesi gerçekleşir.

3.3.17. Edep ile Allah'ın Rızasını Gözeterek Benliği Terbiye Etmek

“On yedinci şart: Mürid edebli olmalı, şeyh elinden hil'at (hırka) giymeye layık olmalıdır. Zira edeb ve hayâ Hakk'ın nurudur.” (Şirvanî, 2014: 271).

Geleneğimizde edep kelimesi, din ile eş tutulmuştur ve “Din edeptir!” denmiştir. Bu yaklaşım, hayatın ve dinin anlamını da çok açık şekilde ifade etmektedir. Kulluk, her şeyden önce edeptir.

Edebe ilişkin bir bölüm öğrenmek, ilim bölümlerinden yetmişini öğrenmekten daha efdal görülmüştür. (Kinânî, 2012: 55).

Şirvani, İbrahim'in (as) edeple oturup Allah'a şükretmesini örnek göstererek, “Eğer mü'min isen zinhar edebli ol.” buyurur. (Şirvanî, 2014: 247).

Edep, mü'minin en başta gelen sıfatlarındandır.

Edep, doğruluk sergisi üzerinde halk ile beraber oturmak ve masivadan kesilip hakikatleri mütalaa etmektir. Edep öyle güzel muameledir ki ondan hayâ ve şefkat çıkar. Edep, rububiyet sıfatlarına mukabil kulluk elbisesi ile bezenmektir. Edep, hizmetin miyarıdır, hatta ondan daha azizdir. Edebi bilerek hayır ve şerrin ne olduğu görülür. (Şirvanî, 2014: 290).

Şirvani'nin aktardığı yukarıdaki bazı edep tariflerinde Allah'ın dışındaki sevgilerden kesilmek ve kulluğun gerektirdiklerinin düşünülmesi edep olarak anlatılmıştır. Kişi, kendini/benliğini/nefsini bu şekilde bilir.

Edebin, hizmetin ölçüsü ve hayrın şerrin göstericisi oluşu benliğin eğitimi anlamında da etkisini göstermektedir.

Edep, Allah'ın rızasını gözeterek hevedan ayrılmaktır. (Şirvanî, 2014: 290). Benliğin arzuları, edeple Allah'ın rızası düşünüldüğü takdirde arınacaktır.

Sahabenin buyurduğu gibi rahmet kapısı açıktır, oradan ancak edep ile girilir. (Şirvanî, 2014: 290). Kurtuluş edep iledir.

Şirvani, edebi olmayanın şeriatının da imanının da olmadığını söyler. (Şirvanî, 2014: 291). Çünkü şeriat edebe uymayı, iman da şeriata uymayı gerektirir.

Dilin edebi yalandan ve malayaniden korunmaktır. Nefsin edebi, hayrı tanımak ve ona yöneltmek, şerden sakındırmaktır. Kalbin edebi Allah'ın hukukunu tanımak ve masivadan yüz çevirmektir. (Şirvanî, 2014: 291).

Edep ile kişi; dilini korur, benliğini kendisine doğruyu yanlış göstererek şekilde terbiye eder ve Allah'tan gayrıdan yüz çevirir.

Şirvani, edep konusunda bütün peygamberlerin edeple beklediğini, muradlarını bulduklarını bildirir ve edep ile duranların muradlarına erişeceğini buyurur. (Şirvanî, 2014: 290).

“Müraati korumak üzerine ölürsen, murakabe hasıl olur. Murakabe üzere dirilsen, yetmiş makama erişirsin.” (Şirvanî, 2014: 167).

Seyyid Yahya Şirvani, edep ve saygı ile yaşanan bir ömrün neticesinde benliğin otokontrol kabiliyeti kazanacağını ifade etmiştir. Benliğin otokontrol istidadı kazandığında ise yetmiş makama erişeceğini müjdelemiştir.

“Müraat, vakitlere riayet etmek ve nefsi taatlerde istimal etmektir.” (Şirvanî, 2014: 167). Bu ifadesinde de kişinin daima teyakkuzda olup tazim ve hürmet ile ömrünü geçirmesi gerektiği, benliğini de ibadetlerle talim ederek eğitebileceği anlatılmaktadır.

Şirvani, müraat konusunda çeşitli yorum ve açıklamaları alıntılamıştır:

Bir tanıma göre müraat, nefsi şehevattan korumak ve manevi işaretler ve manaların gönle doğması için 'Sırr'ı temizlemektir. (Şirvanî, 2014: 168). Bu tanıma göre müraat, benliği kötü duygu ve arzulardan temizlemek, pak etmek demektir.

3.3.18. Tevazu ile Kulluğun Özünü Bilmek

“On sekizinci şart: Kibri ve ucbu olmamalı, ahlâkı hoş olmalıdır. İşi meskenet ve hizmet olmalı, küçüğe ve büyüğe bakışı bir olmalıdır. Cehd edip şeyhin gönlüne girmelidir. O gönülden maksudu nedir onu görmeli, onunla mabudunu anlamalıdır.” (Şirvanî, 2014: 271).

Şifâü'l-Esrar'da benlik davasındaki insanların kötü sıfatlardan olan kibir ile muttasıf oldukları anlatılır. İnsanın içinde bu sıfatın olduğu bildirilir. Benlik sıfatının “Ben yaratırım.” dediği ve benlik güdenlerin başının İblis-i lâin olduğu ifade edilir. (Şirvanî, 2014: 314).

İnsanoğlunda tabii bir eğilim olarak büyüklük duygusu vardır. Eskilerin mahviyet dedikleri alçakgönüllülük erdemi, insan ve toplum faydası için vazgeçilmez bir değerdir. (Tarhan, 2018: 143).

“Allah mütevazı olanı yükseltir. Kibirli olanı ise Allah alçaltır.” hadis-i şerifini Şirvani, Hz. Peygamber'in (sav) kibirli insanları gördüğünde buyurduğunu aktarır. (Şirvanî, 2014: 76). Hadis-i şerife göre kibrin zararı, tevazuun da faydası açıkça ifade edilmiş olur.

Tevazuun zıddı olan kibrin zararlarından biri olarak yoldan saptırıcılığı zikredilir.

Yoldan sapmak genellikle iki sebeptendir. Kibirli olmaktan ve “Benden iyi kim vardır?” demektendir. Bunlar sevilen sıfatlardan değildir. (Şirvanî, 2014: 92).

Kibirli insan benliğine/nefsine köle olmuş insandır. Terbiye olunmamış benlik de insana devamlı kötülüğü emrettiğinden o kişinin iflahı mümkün olmaz. Dolayısıyla yoldan sapanlardan olur.

Kişi kibirlenmeyerek nefesine zillet gösterirse Hz. Peygamber'in (sav) müjdesine erer. (Şirvani, 2014, 180).

Şirvani, birçok hasletin özü olan on hasleti sıralarken ilk sırada tevazuu zikreder ve “Kulluğun esası tevazudur.” der. (Şirvanî, 2014: 188).

Kibir ile kulluk bağdaşmaz. Zira kibir iblisin sıfatıdır ve kulluğa karşı çıkışının da sebebidir. Bu yüzden de kulluğun aslı esası tevazu iledir.

İblis gibi Nemrut da aynı yanlışı yapmıştır. Acizliğini bilmeyip kibirlenmiş, sonra helâk olmuştur. (Şirvanî, 2014: 190).

Tevazuun aslı; Hakk'tan hakkı, Hakk için kabul etmek olarak tarif edilir. (Şirvanî, 2014: 180).

Tevazuun zenginlere karşı tekebbür, fakirlere karşı tezellül olarak gösterilmesi de bir edeptir ve eğitim metodudur. (Şirvanî, 2014: 180).

3.3.19. Mürşidine Tam Teslimiyetle Benliğinin Terbiyesine Devam Etmek

“On dokuzuncu şart: Müridin işi daima teslim olmalıdır. Kendi tavrını şeyhinin tavrına göre belirlemeli. Şeyhe itaat etmeli, gassal önünde meyyit gibi olmalıdır.” (Şirvanî, 2014: 271).

Peyderpey zikredilerek Şifaü'l-Esrar'ın tamamına yayılan konulardan birisi de şeyhe hürmet ve teslimiyettir.

Şirvani, eserinin başında hocalarını, çok güzel sıfatlarla zikreder. Her hocası için ayrı güzel ifadeler kullanır, onları hürmetle yâd eder.

Kâmil bir iman hâsıl olması için şeyhe tam teslimiyet gerekir. Seyyid Yahya Şirvani, kâmil ve mükemmel bir şeyhin vasıfları olarak yirmi şart sayar:

Birinci şartta şeyhin itikadının düzgün ve pak olması gerektiği zikredilir. İkinci şartta şeyhin âlim olması ve ledün ilmene vakıf olması gerektiğini ifade eder. Üçüncü şartta şeyhin âkil olması ve dervişini iyi terbiyede kullanabilmesi anlatılır. Dördüncü şartta şeyhin cömert olması anlatılır. Beşinci şartta şeyhin bahadır olup fitneleri

bastırabilmesi sayılır. Altıncı şartta şeyhin vera sahibi olmasına değinilir. Yedinci şartta himmetinin yüce olması anlatılır. Sekizinci şartta şefkatli ve merhametli olması, hilm ile terbiye etmesi anlatılır. Dokuzuncu şartta zorluklara karşı dağ gibi olması gerektiği ifade edilir. Onuncu şartta müridin ayıplarını affediciliği izah edilir. On birinci şartta şeyhin nazik olması gerektiği vurgulanır. On ikinci şartta şeyhin isar ile dervişleri kendine tercihi anlatılır. On üçüncü şartta şeyhin keramet sahibi oluşu zikredilir. On dördüncü şartta şeyhin tevekkül ehli olması gerektiği buyrulur. On beşinci şartta şeyhin teslimiyeti vurgulanır. On altıncı şartta kadere razı oluşu anlatılır. On yedinci şartta dervişlerinin kabiliyetsizliğine karşı ümitsizliğe ve hüzne kapılmaması gerektiği anlatılır. On sekizinci şartta şeyhin vakar ve hürmet sahibi olması gerektiği izah edilir. On dokuzuncu şartta müridin eğitiminde acele edilmemesi gerektiği anlatılır. Yirminci şartta şeyhin sabit-kadem olması, müridin terbiyesinde muhkem olması anlatılır. (Şirvanî, 2014: 267-269).

Şeyhe ve âlime tazim ve hürmetle hizmet etmeyi, böylelikle onların gönüllerini kazanmayı telkin eden Şirvani, boş söz ve işlerle meşgul olmayı gereksiz sorular da sormamayı hatırlatır. (Şirvanî, 2014: 82).

Hızır'ın Musa'ya (as) “Her şeyi bana sorma.” (Kehf, 70) demesindeki edebi muhafaza etmemizi buyurur. Elinde olmadan şeyhin hatırının kırılabileceğine dikkat çeker. Üstadına “Niçin?” diyenin iflah olmayacağını bildirir. (Şirvanî, 2014: 82).

“Babaya ve anaya saygısızlığı tevbe yok eder. Üstada karşı saygısızlığı ise hiçbir şey yok edemez.” (Şirvanî, 2014: 82).

Şirvani'nin Ebu'l-Feth Nasrabadi'den (rh) naklettiği bu ifade, Şirvani'nin âlim ve şeyhlere verilen önemi yansıması açısından oldukça önemlidir.

Talibe üstad-ı hâzık, müride kâmil şeyh gerektiğini buyuran Şirvani, hayvanlardaki telkih için de boğa ve koç gerektiğini örnek verir. Mürşidin/şeyhin âlim olması, hayır ve taat sahibi olması ve müstakim olması gerektiğini anlatır. (Şirvanî, 2014: 83).

Mürşidin/şeyhin âlim olması gerektiğinin şart oluşunu, yoksa kendisine uyanlara faydası olmayacağı bildirilir: “Sözleri manasız ve cahil bid'atçının şeyh olması

hatadır. Ona tâbi olmak doğru olmaz.” (Şirvanî, 2014: 83). Şeyh âlim olmalıdır. Çünkü ilim bu yolda büyük bir vesiledir. (Şirvanî, 2014: 130). İlimsiz şeyhlik davasında bulunmak doğru değildir. (Şirvanî, 2014: 131).

Cahil şeyh ile put arasında hiç fark olmadığını, çünkü ikisinin de saptırmakta beraber olduğunu ifade eder. (Şirvanî, 2014: 131). Bu ifade, Şirvani'nin şeyhe teslimiyetteki olumsuz ihtimalleri ortadan kaldırarak eğitimin nitelikli olmasına verdiği önemi gösterir.

“Eğer nasihat kabul etmezsen Kur'an'daki vaazları deseler yine de sana fayda vermez.” (Şirvanî, 2014: 83).

Kur'an-ı Kerim'in de takva sahipleri, Allah'tan korkan ve sakınan kişiler için bir uyarıcı olduğu ayetlerle (Bakara, 2; Âl-i İmran, 138) bildirilir. Burada edep ve hürmetin önemi göze çarpmaktadır. Hikmetlerin ve mucizelerin en büyüğü olan Kur'an dahi, dinleyicinin kendisine tavır ve yaklaşımına göre şifa olabilmektedir. Buna göre Şirvani de kişinin nasihat kabul etmeye niyetli şekilde üstatlara/şeyhlere yaklaşılması gerektiğini vurgulamaktadır.

Şirvani, tasavvuf yoluna girmek için yapılması gerekenleri şu temsille anlatır:

“Sabır şekeri, niyaz kökü ve nedamet yaprağını almak gerek,

Tevbe havanı içinde dövüp gözyaşı ile yoğurmak gerek,

Dua ve zâri ile karıştırıp;

Sıdk tenceresi içine koyup;

Aşk-ı muhabbet ateşi ile kaynatıp;

Mücahede kadehine çıkarıp;

Perhiz eli ile kaldırıp;

Seher vakitlerinde içip;

‘Rabbi! Rabbi’ deyip;

Şeyhini vesile edinerek o yüce dergâha halini arz etmek gerek.” (Şirvanî, 2014: 84-85).

Birçok ilke sayıldığı halde yine şeyhi vesile edinmek gerektiği zikredilerek bu yolda şeyhsiz tekâmül ve terakkinin mümkün olmayacağı açıklanmıştır.

Yukarıda sayılan ilkeler gerçekleştirildiğinde dervişin yeni doğmuş çocuk gibi olacağı, bebeğe süt emmek gerektiği, eğer emmek istemezse öleceği anlatılır. Bunun gibi mürid de şeyhine tam teslimiyetle teslim olmalıdır. (Şirvanî, 2014: 85).

Şirvani, sufi kelimesini anlatırken müridin ilmi ve ameli kendisinden görmemesini, şeyhinin terbiyesinden bilmesini buyurur. (Şirvanî, 2014: 85). Kişi böylelikle hem benliğini arındırmış hem de şeyhine edebini korumuş olur.

Şeyhe iradet getirmek; şeyh ne derse tasdik etmek, şeyh ne kadar zorlarsa inkâr etmemek, yüz döndürmemek, şeyh ateşe girmeyi istese girmek olarak sunulur. (Şirvanî, 2014: 130).

“Eğer şeyhe karşı çıkmaz ve tazim ile hizmet ederse, Peygamber’e hizmet etmiş gibi olur.” (Şirvanî, 2014: 138).

Cahil şeyh ve put benzetmesinde işaret edildiği gibi bu teslimiyet, âlim şeyhi bulduktan sonradır. “Âlimler, peygamberlerin varisleridir.” hadis-i şerifinde de buyrulduğu gibi silsile ile şeyhe tazim ve hizmet, Hz. Peygamber’e (sav) kadar ulaşır.

Şifau'l-Esrar'da halvetin sekiz şartı şu şekilde sıralanmaktadır:

Devam-ı halvet, zikr u vudû', savm u sükût

Çü nefy ü rabt diger itiraz nâ-kerden

*Devam-ı Halvet: Halvete devam etmek;

*Zikr: Zikre devam etmek;

**Vudû'*: Daima abdestli olmak;

*Savm: Daima oruçlu olmak;

*Sükût: Konuşmayıp daima susmak;

*Nefy: Gönlünden masivaullahı çıkarmak

*Rabt: Kalbi sadece Allah'a bağlamak

*İtiraz Nâ-kerden: Şeyhine itiraz etmemek. (Şirvanî, 2014: 263).

Şeyhe itiraz etmemek konusu, manevi tekâmülün gerçekleşmesi için mutasavvıflarca müşterek bir öneme sahiptir.

Benliğin eğitimi için mürid şeyhe tam teslim olursa şeyh müride riyazet buyurmalıdır. Şeyh, müridinin durumuna göre onlara uygun riyazet buyurmalıdır. Horlanma, açlık ve susuzlukla nefis-i emmâresi terbiye olana kadar şeyh eğitim uygulamalıdır. (Şirvanî, 2014: 277).

Mürid, şeyhin koyduğu yasaklara tahammül etmelidir. Hızır ile Musa (as) kıssasında Hızır şeyh, Musa mürididir. Seyahatleri esnasında Musa sabredemeyerek itirazlarda bulunmuş ve eğitim sona ermiştir. (Şirvanî, 2014: 278).

Eğitimin sürekliliği ve muvaffakiyeti için müridin şeyhin buyruklarına sabrı, tahammülü ve itaati şarttır.

Tasavvufun temel umdelerinden olan müridin mürşidin elinde gassalın elindeki meyyit gibi olması benzetmesi Şifaü'l-Esrar'da da mevcuttur. (Şirvanî, 2014: 335).

Müridin mürşidine karşı çıkmasının uygun olmadığı gibi müridin, zamanı gelmeden icazet istemesi de uygun değildir.

“Mürid irşad etmeye kabil olmadan icazet istese, şeyhi onun boynuna zenbil asıp dilencilik yaptırmalı.” (Şirvanî, 2014: 336).

Mürşid müridini tanır ve onun ne zaman neye ihtiyacı olduğunu veya mezun olacağını daha iyi bilir. Bundan ötürü de mürid mürşidinin benliğinin/nefisinin eğitim uygulamasını kesmemek adına mürşidine itirazda bulunmamalıdır. Mürşidine kendini teslim etmeli, kendi kendine mezuniyetini istememelidir.

3.3.20. Tevekkül ile Allah Teâla'nın Takdirine Rıza Göstermek

“Yirminci şart: Taatte bulunup işi Hakk'a ısmarlamalı, bütün işlerini işin sahibine bırakmalıdır. Çünkü mürid bu sıfat ile muttasıf olursa, şeyh elinden tez berhudar olur.” (Şirvanî, 2014: 271).

Şifaü'l-Esrar'da sufînin üç vasfı sıralanır. Buna göre ilk olarak benliğini hevadan ve riyadan arındıran sufî, ikinci olarak da bütün fiilleri Hak'tan bilmeli, itikadını

Hakk'a doğrultmalıdır. Üçüncü olarak ise sır safasını müşahede ederek nefsini mücahede ile pak etmelidir. (Şirvanî, 2014: 86).

Azaptan korkmak benliğinin arzularına teslim olanların işidir. Allah'a tevekkülün işareti ise Allah'tan uzak kalmaktan korkmaktır. (Şirvanî, 2014: 96).

“Âbidler makamlarının birincisi, Allah'ın takdirine müraattir.” (Şirvanî, 2014: 168). Bu ibareden de anlaşıldığı gibi Allah'ın takdirine saygı ile razı olabilmek yüksek bir makamdır.

İnsanın müjde bulması için sayılan on sıfattan birisi de kismete rızadır. (Şirvanî, 2014: 296). İnsan Allah'a dayanıp tevekkül eder de hakkındaki taksime razı olursa müjdeye erer.

İnsana ahirette hiçbir şeyin fayda vermediği günde insana fayda sağlayacak tek şey arı duru bir gönüldür. Şirvani'ye göre selim kalbin, altı özelliği vardır:

“Birincisi, Halik'a tam tevekkül,

İkincisi, hırs gözetmeksizin tefviz,

Üçüncüsü, gücenmeksizin rıza,

Dördüncüsü, şikâyet etmeksizin sabır,

Beşincisi, bid'ate girmeden zühd,

Altıncısı, hırs göstermeksizin kanaat.” (Şirvanî, 2014: 349).

Birinci sırada zikredilen Halik'a tam tevekkül ilkesi, selim kalbin ilk şartıdır. Ayrıca diğer ilkeler de selim kalp için tevekkül bağlamında sıralanmış ifadeler olarak değerlendirilebilir. Zira tefviz ve rıza kelimeleri de tevekkülün destekleyicilerindedir.

Kur'an-ı Kerim'de “Ey Peygamber! Sana ve seninle beraber olan mü'minlere Allah yeter!” (Enfal, 64) buyrulur.

Son olarak Şirvani, kendini yok sayarak her işini “Allah yerine getirir.” diyerek Allah'a ısmarlamak gerektiğini ifade eder. (Şirvanî, 2014: 364).

SONUÇ

Benlik kelimesi Türkçedir, lügatlerde nefis/nefis kelimesinin karşılığı olarak verilmektedir. Birbiri yerine kullanılabilen ben/benlik ve nefis kelimeleri, insanın kişiliğini oluşturan öz varlık anlamına gelmektedir.

Benlik eğitimi, insan hayatındaki en önemli konulardandır. İnsanoğlu, benliğini mücahede ile kontrol etmesi sayesinde benliği üzerinde üstünlük sağlayabilir ve onun zararlarından korunabilir. Ahlâk-ı mezmume ve ahlâk-ı mahmude diye adlandırılan iyi ve kötü ahlâkın ortaya çıkması benliğin eğitim ve terbiyesine bağlıdır.

Geleneğimizde benlik eğitimi/nefis terbiyesi konusunda yazılan pek çok eserden birisi de Seyyid Yahya Şirvani'ye aittir.

Halvetiyye yolunun kurucusu Ömer el-Halvetî'dir. Seyyid Yahya Şirvani, Osmanlı devleti içerisinde en çok müntesibi ve tekkesi olan Halvetilik mektebinde yaptığı yenilikler dolayısıyla tarikatta ikinci pir (pîr-i sâni) olarak kabul edilir ve Azerbaycan sahasında yazılan ilk tasavvufi kitap olan Şifaü'l-Esrar'ın müellifi olma unvanının da sahibidir.

XV. yüzyılın en önemli tasavvuf kitaplarından birisi olan Şifaü'l-Esrar'da, iyi bir fert ve iyi bir cemiyet için üzerinde durulması gereken hususlar anlatılır.

Şifaü'l-Esrar'da, tasavvuf felsefesinde olduğu gibi insanın; kalp, benlik/nefis ve ruhtan mürekkep olduğu izah edilir. İnsanın fitratında hem iyilik hem kötülük tabii olarak bulunmaktadır. Ancak insanın, benliğini eğiterek bedenine ve eylemlerine yön vermesi gerekir. Mutasavvıfların da benlik eğitimi yolunda yapıkları, nefsi kötülüklerden arındırmaktır.

Şifaü'l-Esrar'da ifade/anlatım yöntemleri olarak; terqip-terhib şeklinde bilinen özendirmek-sakındırmak, basitten karmaşığa doğru tetrici eğitim, kıssalar ile öğretim, benzetme ve temsillerle göstermek, soru-cevap, tekrar (tekrar) ve yakından uzağa,

mücerretten müşahhasa (soyuttan somuta) gibi metotlar kullanılır ve son derece etkili bir eğitici/didaktik eser özelliği görülür.

XV. asrın büyük sufi müellifi Seyyid Yahya Şirvani, Şifau'l-Esrar eserinde manevi eğitim yolunun talipleri için yirmi ilkeden söz eder. Şifau'l-Esrar'daki benlik eğitiminde şu esaslar öne çıkar:

Şirvani'ye göre benliğin eğitimi için öncelikle tevbe gereklidir. Çünkü iyi ahlâk ve güzel davranışlar, temiz bir kalpte teşekkül eder. Dünya sevgisini ve mal mülk sevdasının zararlarına mani olmak için zahidane bir hayat yaşanmalıdır. Halvet ve riyazete önem verenler, benliğini kontrol altında tutabilir. Allah'tan başka her şeyi gönülden çıkararak ve doğru inanca bağlanan kişi kurtulur. Bu yolda talip, takva elbisesiyle, son derece dikkatli yürümelidir. Küçük günahlara düşmemek için büyük günahlardan korunmalı; boğazdan geçen lokma hususunda da haramdan değil, şüpheliden dahi sakınılmalıdır. Benliğin arzuları da sabır kılıcı ile mahvedilmelidir.

Benlik, insanın en büyük düşmanıdır. En büyük düşmana karşı da en büyük cihad gereklidir. İnsana sürekli kötülüğü emreden benliğe karşı mücahedeler uygulanır, bu şekilde benlik zapturapt altına alınır. Sürekli kötülüğü emredene sürekli muhalefet etmek gerekir. Zikir, bu yolculukta insanın munisidir. Zikir ile gönül pak olur; olumsuz duygular erir, ulvi duygular belirir. Fütüvvet ile benliğe karşı yiğitçe bir tavır alınır, günaha karşı cesur olunur.

Sevgi, tasavvuf yolunun temelidir. Muhabbet, gönüldeki bozuk duygu ve niyetleri yakarak giderir. Erdemli bir hayatın olmazsa olmazı olan doğruluk da insanı kendiliğinden iyiliğe götürür. Bu yola ilimsiz girilmez, zira cahil şeyh ile putun saptırıcılığı aynıdır. İlim, bu yolun başlangıcı olan tevbe için bile şarttır. İlim olmadan benliğin istenilen eğitimi ve terbiyesinin gerçekleşmesi mümkün değildir. Dua ve niyaz ile kişi kendine ve yaratıcısına karşı samimiyetini ve yakınlığını artırır. Kendini daha iyi tanır, bilir ve öz denetim yapabilir.

İhlas, gönlün hazır bulunmasıdır ve bu durum her duygu ve hareket için gereklidir. Davranışlar, ihlası ölçüsünde kıymetlidir. İhlstan mahrum kişi bu eğitimde sadece kendini kandırır. Benliğin eğitiminde aklın payı; aklın emir, benliğin esir

olmasıdır. Akıl mizandır ve aklın kılavuzluğunda benlik eğitimi gerçekleşir. Edep, hayrın ve şerrin ölçüsü olarak kabul edilir. Hayır ve şer edep ile ayırt edilir. Edep ile benlik, otokontrol kabiliyeti kazanır ve benliğin istekleri edep duygusu ile arınır. Kulluğun aslı tevazudur. İnsanın içinde kibir sıfatı vardır ve kibirli insan, benliğine köle olmuş insandır. Benliğin pençesinden kurtulmak için tevazu şarttır.

Mürşid müridini tanır ve onun ne zaman neye ihtiyacı olduğunu daha iyi bilir. Bundan ötürü de mürid mürşidinin, benliğinin/nefisinin eğitim uygulamasını kesmemek adına mürşidine itirazda bulunmamalıdır. Eğitimin sürekliliği ve muvaffakiyeti için müridin şeyhin buyruklarına sabrı, tahammülü ve itaati şarttır.

Allah'ın takdirine saygı ile razı olabilmek yüksek bir makamdır. İnsan, Allah'a tam tevekkül ile eğitime müsait hale gelir ve selim bir kalbe tevekkül ile ulaşır.

Yukarıda sayılan ilke ve esaslar incelendiğinde her birinin, değişmeyen eğitim kaidelerinden olduğu görülecektir. İnsanın kötülüklerle mücadele etmesi, nefsinin arzularına hâkim olması, insanın olgunluk ve erdeme ermesi, hür iradeyi iyiliğe doğru yöneltebilmesi için benlik eğitimi gereklidir. Eğitilmemiş benlik, tüm bunların önünde bir engeldir.

Eğitime müsait bir yaratılışa sahip olan benlik, terbiye edilerek geliştirirse insan dünyada da öte dünyada da güzelliklere erecektir.

Sonuç olarak Seyyid Yahya Şirvani'nin Şifau'l-Esrar'daki benlik eğitimine dair gösterdiği tedavi yollarının, her asrın ve her insanın şifa reçetesi olduğu hemen fark edilmektedir. Zira insanlar ve zaman her ne kadar değişse de insanın öz varlığı olan benliğinin daima eğitime muhtaç olduğu/olacağı değişmeyen apaçık bir gerçektir.

KAYNAKÇA

- Abay, Ahmet (2011). *Kur'an'da Kişilik Eğitimiyle İlgili İlkeler*, Doktora Tezi, ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Akalın, Şükrü H. (2011). *Türkçe Sözlük* (11. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Akseki, Ahmed H. (2016). *Ahlâk Dersleri* (4. Baskı). Ankara: Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Aruoba, Oruç (2018). *Benlik* (6. Baskı). İstanbul: Metis Yayınları.
- Aslan, Esra (1992). Benlik Kavramı ve Bireyin Yaşamındaki Etkileri, *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 4, 7-14.
- Atay, Hüseyin (1997). *Nefis*, AÜİFD, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, XXXVII.
- Aydın, Muhammed Ş. (2018). *Eğitim Ahlâkı*, (1. Baskı). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Barkan, Ömer Lütfi (1942). *Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolanizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler, I. İstila Devrinde Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler*, Ankara: Vakıflar Dergisi.
- Celilzade, Mehmed (2013). Sırların Şifâsı Şifânın Sırları Bir Halvetiyye Klasîği Şifâü'l-Esrâr, *Keşkül Dergisi*, 29, 100-109.
- Çıtlak, Mehmet F. (2013). Pîrlerin Virdi: Vird-i Settâr ve Bereketi, *Keşkül Dergisi*, 29, 88-93.
- Deniz, Gürbüz (2017). *Anlam ve Varlık Boyutlarıyla İnsan* (2. Baskı). İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

- Eraydın, Selçuk (2004). *Tasavvuf ve Tarikatlar* (7. Baskı). İstanbul: M.Ü. İlâhiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Eşrefoğlu Rûmî (2007). *Müzekki'n-Nüfus*, (3. Baskı). (Hazırlayan: Abdullah Uçman). İstanbul: İnsan Yayınları.
- Foucault, M. & Gutman, H. & Hutton, P. H. (2001). *Kendini Bilmek* (3. Baskı). (Çeviren: Gül Çağalı Güven). İstanbul: Om Yayınevi.
- Frager, Robert (2018). *Kalp, Nefs ve Ruh* (2. Baskı). (Çeviren: İbrahim Kapaklıkaya). İstanbul: Sufi Yayınları.
- Gencer, Bedri (2008). *İslam'da Modernleşme*. Ankara: Lotus Yayınevi.
- Giyasi, Cafer (2013). Seyyid Yahya Baküvî Hazretleri'nin Hâtırâ Külliyesi, *Keşkül Dergisi*, 29, 80-85.
- Gökçe, Orhan G. (2017). *XV. Yüzyıl Tasavvufî Eserlerinde İnsan Terbiyesi Müzekki'n-Nüfus Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Görmez, Mehmet vd. (2013). *Hadislerle İslam, I-VII* (2. Baskı). C. I. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 301-310.
- Görmez, Mehmet (2014). *Kalbin Erbaini*, (2. Baskı). Ankara: OTTO Yayınları.
- Göyüşov, Nesib (2013). Seyyid Yahya (k.s.)'nın Tasavvufî Görüşlerinin Genel Çizgileri, *Keşkül Dergisi*, 29, 16-21.
- Gürvit, Hakan İ. (2014). Sosyal Kognisyon veya Fakülte Psikolojisinin Diyalektik Sentezi Olarak Bir Mental Psikoloji/Nörolojiye Doğru, *Nöropsikiyatri Arşivi Dergisi*, 4 (51), 298-302.
- İbn Haldun (1997). *Mukaddime*, (Çeviren: Zakir Kadiri Ugan). İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

- İskenderî Atâullah (2017). *Gelinlik Tacı Nefisle Mücadelenin İlacı*. (1. Baskı). (Çeviren: Cemal Aydın). İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.
- Jung, Carl G. (1999). *Keşfedilmemiş Benlik*. (Çevirenler: Barış İlhan, Canan Ener Sılay). İstanbul: İlhan Yayınevi.
- Kapusızoğlu, Firdevs (2014). *Bin Gemiye Bir Yahya Şirvânî Romanı*. (2. Baskı). İstanbul: H Yayınları.
- Kinânî, Bedruddin (2012). *İslâmî Gelenekte Eğitim Ahlâkı* (1. Baskı). (Çeviren: Muhammet Şevki Aydın). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Konuk, Ahmed Avni (2007). *Mesnevî-i Şerîf Şerhi I-IX* (Hazırlayan: Selçuk Eraydın-Mustafa Tahralı) C. I. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Memmedli, Nezaket (2013). Seyyid Yahya'nın Farsça Eserlerinin Bedî ve İrfânî Özellikleri, *Keşkül Dergisi*, 29, 109-115.
- Nabiyev, Zülfikar (2004). *Azerbaycan'da Tasavufî Hareketler*, Yüksek Lisans Tezi, ANKARA ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Nasr, Seyyid H. (2002). *İslâm'ın Kalbi İnsanlık İçin Bakî Kalan Değerler* (1. Baskı). (Çeviren: Ahmet Demirhan). İstanbul: Gelenek Yayıncılık.
- Özköse, Kadir (2013). Seyyid Yahyâ-yı Şirvânî'nin Keşfu'l-Kulûb Adlı Eserinde Öngördüğü Tasfiye-yi Kalb Düşüncesi, *Kafkasya'dan Anadolu'ya Kültür Köprülerimiz Uluslararası Seyyid Yahya Şirvani ve Halvetilik Sempozyumu Bildiri Kitabı*, 25-27 Kasım. Eskişehir: Eskişehir Valiliği Yayınları, 634-643.
- Rıhtım, Mehmet (2009). IX-XIX. Asırlar Azerbaycan Kültür Tarihinde Tasavvufî Hareketler, *Avrasya Etüdlere Dergisi*, 35, 33-60.
- Rıhtım, Mehmet (2013a). Yahyâ-yı Şirvânî, *İslâm Ansiklopedisi*, 43, 264-266. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

- Rıhtım, Mehmet (2013b). Ruh Dünyamızın Mimârlarından Seyyid Yahya eş-Şirvânî, *Keşkül Dergisi*, 29, 4-14.
- Rıhtım, Mehmet ve Aliyeva, Feride (2013). Vird-i Yahya: Vird-i Settar, *Keşkül Dergisi*, 29, 124-128.
- Söylemez, Orhan ve İçli, Ahmet (Editörler) (2013). *Kafkasya'dan Anadolu'ya Kültür Köprülerimiz Uluslararası Seyyid Yahya Şirvanî ve Halvetilik Sempozyumu Bildiri Kitabı*, Eskişehir: Eskişehir Valiliği Yayınları.
- Şapolyo, Enver B. (2013). *Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi*. İstanbul: Milenyum Yayınları.
- Şebüsterî Mahmûd (2015). *Gülşen-i Râz* (2. Basım). (Çeviren: Abdülbâki Gölpınarlı). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Şirvanî, Seyyid Yahya (2014). *Şifâü'l-Esrar* (3. Baskı). (Hazırlayan: Mehmet Rıhtım). İstanbul: Sufi Yayınları.
- Şirvanî, Seyyîd Yahyâ. *Şifâü'l-Esrâr*. Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi, No: 2293.
- Şişman, Nazife (2018). *Dijital Çağda Müslüman Kalmak* (4. Baskı). İstanbul: İnsan Yayınları.
- Tarhan, Nevzat (2018). *Değerler Psikolojisi ve İnsan Güzel İnsan Modeli*. (11. Baskı). (Hazırlayan: Zahide Ülkü Bakiler). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Tatcı, Mustafa (2013). *Halvetî-Şabânî Yolunun Adâbı (Miyâr-ı Tarîkat)* (1. Baskı). İstanbul: H. Yayınları.
- Tatcı, Mustafa ve Akdemir, Ümit (2018). *Pîr-i Halvetî Seyyid Yahyâ-yı Şirvânî Kitabı* (1. Baskı). İstanbul: H Yayınları.
- Tokmakoğlu, Gürsel (2012). *Benlik, Bilinç ve Vicdan*, (1. Baskı). İstanbul: İz Yayıncılık.

- Uludağ, Süleyman (1997). Halvetiyye, *İslâm Ansiklopedisi*, 15, 393-395. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Uludağ, Süleyman (2001). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Uludağ, Süleyman (2006a). Nefis, *İslâm Ansiklopedisi*, 32, 526-529. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Uludağ, Süleyman (2006b). *Tasavvufun Dili 1 Mürşid-Mürid-Yol*. İstanbul: Mavi Yayıncılık.
- Uludağ, Süleyman (2007). *Tasavvufun Dili 2 Mânevî Haller*. İstanbul: Mavi Yayıncılık.
- Uludağ, Süleyman (2009). *Dört Kapı Kırk Eşik* (1. Baskı). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Ulusoy, Kadir ve Dilmaç, Bülent (2016). *Değerler Eğitimi*, (4. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Ülken, Hilmi Z. (2017). *Türk Tefekkür Tarihi* (9. Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Yalsızuçanlar, Sadık (2013). Seyyid Yahya Şirvânî'ye Göre Tevhîd: Hak'tan Başkasını Görmemek, *Keşkül Dergisi*, 29, 22-27.
- Yaran, Cafer S. (2018). *Müslümanın Edinmesi Gereken Ahlâkî Erdemler*, (1. Baskı). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Yıldırım, Ahmet (2009). *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları*, (2. Baskı). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Yıldız, Adem (2007). *İmam Gazzâlî'ye Göre Nefis ve Nefis Eğitimi*, Yüksek Lisans Tezi, SELÇUK ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Yılmaz, Necdet (2007). *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf Sûfi Devlet ve Ulemâ*. İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları.

ÖZGEÇMİŞ

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
---	---	---

Adı Soyadı:	Efdal OKCU			
Doğum Yeri:	Altınözü			
Doğum Tarihi:	01.01.1991			
Medeni durumu:	Evli			
Öğrenim Durumu				
Derece	Okulun Adı	Program	Yer	Yıl
İlköğretim	Çavuşlu İÖO	İlkokul	Toroslar / Mersin	1997-2002
Ortaöğretim	Çavuşlu İÖO	Ortaokul	Toroslar / Mersin	2002-2005
Lise	M. Adnan Özçelik Anadolu Lisesi	Lise	Yenişehir / Mersin	2005-2009
Lisans	Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı ABD	Beş (5) yıllık Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği Lisansla Birleştirilmiş Tezsiz Yüksek Lisans Programı	Konya	2009-2014
İş Deneyimi:	2014-2016 : Konya/Karapınar Meke Anadolu Lisesi 2016- : Konya/Kulu Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni			
İlgi Alanları:	Eski Türk Edebiyatı, Türk İslâm Edebiyatı, Tasavvuf			
Telefon	539 395 74 95			
E-Mail	Efdalokcu33@gmail.com			
Adres	Kulu Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi KULU / KONYA			